

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Võrdleva õigusteaduse õppetool

Maarja-Liisa Sari

**LÄHISUHTEVÄGIVALD,
SELLE PEAMISED SOTSIAALSED MÕJUTEGURID NING
TÕKESTAMISE JA ENNETAMISE OLULISEMAD MEETMED**

Magistritöö

Juhendaja
dr iur Silvia Kaugia

Tartu
2014

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Lähisuhtevägivald vägivalla ühe liigina ja selleteemaliste empiiriliste uurimuste tulemustest	8
1.1. Vägivalla olemus ja vägivalla liigid	8
1.2. Lähisuhtevägivalla olemus	13
1.2.1. Lähisuhtevägivalla määratlemine Eesti õigusaktides	16
1.2.2. Lähisuhtevägivalla määratlemine rahvusvahelistes õigusaktides.....	18
1.3. Lähisuhtekaaslaste kuritarvitamine vs üldine kuritegevus.....	21
1.4. Lähisuhtevägivalla empiiriliste uurimuste tulemusi.....	23
1.4.1. Eesti uuringud.....	23
1.4.2. Rahvusvahelised uuringud.....	27
2. Lähisuhtevägivalla ohvrid ja tagajärjed	30
2.1. Lähisuhtevägivalla ohvrid.....	30
2.1.1. Naised lähisuhtevägivalla ohvritena.....	32
2.1.2. Mehed lähisuhtevägivalla ohvritena.....	33
2.1.3. Lapsed lähisuhtevägivalla ohvritena	35
2.2. Lähisuhtevägivalla tagajärjed	37
2.2.1. Füüsilised tagajärjed	37
2.2.2. Vaimsed tagajärjed	38
3. Lähisuhtevägivalla peamised sotsiaalsed mõjutegurid ning lähisuhtevägivalla põhjuste teooriad.....	40
3.1. Lähisuhtevägivalla peamised sotsiaalsed mõjutegurid.....	40
3.1.1. Alkohol	40
3.1.2. Vaesus.....	42
3.1.3. Agressioon	43
3.2. Lähisuhtevägivalla põhjuste teooriad	44
3.2.1. Sotsiaalsete oskuste omandamise teooria	45
3.2.2. Sotsiaalne soo ja maskuliinsuse teooria	45
3.2.3. Psühhodünaamiline teooria	46
3.2.4. Kognitiiv-käitumuslik teooria	47
3.2.5. Feministlik teooria.....	47

4. Lähisuhtevägivalla tõkestamise ja ennetamise olulisemad meetmed ning lähisuhtevägivalla kriminaliseerimine	49
4.1. Lähisuhtevägivalla tõkestamise ja ennetamise olulisemad meetmed.....	49
4.1.1. Politseisse pöördumine ja politseitegevus	49
4.1.2. Kriminaalmenetlus	51
4.1.3. Ohvriabi	54
4.1.4. Varjupaigad	55
4.1.5. Ajutine lähenemiskeeld	57
4.2. Lähisuhtevägivalla kriminaliseerimine.....	60
4.2.1. Lähisuhtevägivalla kriminaliseerimine Eestis	60
4.2.2. Lähisuhtevägivalla kriminaliseerimine Norra näitel	61
4.2.3. Lähisuhtevägivalla kriminaliseerimine Prantsusmaa näitel	61
Kokkuvõte	63
Resume	67
Kasutatud kirjandus.....	70
Kasutatud normatiivmaterjal.....	79
Kasutatud kohtulahendid	80
Kasutatud muu materjal.....	81
Lisad.....	82
Lisa 1. Ekspert-intervjuu Lõuna Ringkonnaprokuratuuri ringkonnaprokurör Raul Heidoga (tööstaaž 19 aastat)	82

Sissejuhatus

Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ning perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni preambulas öeldakse: „Naiste ja meeste *de jure* ja *de facto* võrdõiguslikkuse saavutamisel on oluline roll naistevastase vägivalla ennetamisel; tunnistades, et naistevastane vägivald on naiste ja meeste ajalooliselt kujunenud ebavõrdsete võimusuhte väljendus, mis on viinud meeste ülemvõimule naiste üle ja naiste diskrimineerimisele ning mis on kujunenud takistuseks naiste täielikule arengule; tunnistades naistevastase vägivalla struktuurset soopõhist iseloomu ning seda, et naistevastane vägivald on üks olulisimaid sotsiaalseid mehhanisme, millega naised surutakse meestest alamasse positsiooni; tunnistades sügava murega, et naised ja tütarlapsed kogevad sageli vägivalla tõsiseid vorme nagu perevägivald, seksuaalne ahistamine, vägistamine, sundabielud, nn „au“ nimel toimepandavad mõrvad ning suguelundite ümberlõikamine, mis kujutavad endast naiste ja tütarlaste inimõiguste tõsiseid rikkumisi ning on naiste ja meeste võrdõiguslikkuse saavutamise üheks peamiseks takistuseks.“¹

Preambulas tunnistatakse, et valdavalt langevad perevägivalla ohvriks naised, samas märgitakse, et perevägivalla ohvriks võivad langeda ka mehed.² Eesti ei ole praeguse ajani konventsiooniga liitunud.

Praktikas esineb lähisuhtevägivald harva ühekordse juhtumina lähikondlaste seas. Samuti on täheldatud, et lähisuhtevägivald on ajas eskaleeruv ning omab seeläbi pikaajalist mõju ohvri käitumisele.³ Lähisuhtevägivald leiab tavaliselt aset koduseinte vahel, mis peaksid pakkuma isikutele turvatunnet, ent olukorras, kus kodusolek võrdub vägivallaohvriks langemisega kaotab inimene oluliselt igapäevases toimetulekus.

Töö aktuaalsuse selgitab asjaolu, et aasta-aastalt on perevägivalla kuritegude arv kasvanud. 2011. aastal registreeriti 1939 perevägivalla juhtumit, 2012. aastal 2231 ning 2013. aastal juba 2752 juhtumit. Samas rõhutatakse, et kui tapmiste üldarv on viimastel aastatel langenud, siis on suurenenud perevägivallaga seotud tapmiste ja mõrvade osakaal. Kui 2012. aastal oli

¹ Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon. Istanbul, 11V.2011. – Arvutivõrgus: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention/Convention%20210%20Estonian.pdf>. 10.02.2014.

² *Ibid.*

³ Ekspert-intervjuu. Vt lisa.

vastav arv 20% kõikidest tapmistest ja mõrvadest, siis 2013. aastal on see juba 30%.⁴ Statistikast järeldub, et lähisuhtevägivald on ühiskonnas laialt levinud probleem. Statistikast pinnalt võib ka järeldada, et inimeste teadlikkus nende võimalustest lähisuhtevägivalla tõkestamiseks on tõusnud.

Autori hinnangul on Eestis viimastel aastatel üha enam hakatud tähelepanu pöörama lähisuhtevägivallale. Kui veel mõned aastad tagasi otsustati, et Eesti ei vaja eraldi perevägivalla sätet, siis 2013. aastal asuti seisukohale, et lähisuhtevägivald vajab eraldi reguleerimist karistusseadustikus. Samas on olnud ka teisiti mõtlejaid, kes arvavad, et säte ei muuda lähisuhtevägivalla menetlemisel selle kvaliteeti. Autor on seisukohal, et mida selgem ja arusaadavam on Eesti seadusandlus, seda kergem on selles orienteeruda.

Eesti õigusraamistik on lähisuhtevägivalla määratluse poolest nõrk. Seadusandluses puudub nii psühholoogilise kui ka füüsilise perevägivalla määratlus. Perevägivalda on kuni praeguseni reguleeritud üldiste vägivallanormide järgi. Sisuliselt ei ole seadusandja eristanud lähisuhtes toimepandud tegu muudest vägivallategudest, mis ei ole lähisuhtes toime pandud. Kui näiteks Norra karistusseadustikus fikseeriti juba 2006. aastal eraldi paragrahv lähisuhtevägivalla kuritegude menetlemiseks, siis Eestis hakati alles 2013. aastal rääkima analoogse paragrahvi vajalikkusest.

Eesti Vabariigi justiitsminister Andres Anvelt on öelnud, et perevägivald on prioriteediks saanud viimastel aastatel. Justiitsminister rõhutab, et karistusõiguse revisjonis mainitakse selgelt perevägivalda. Samuti on justiitsministri arvates oluline, et kui lähisuhtevägivallast räägitakse valitsuses, parlamendis, televisioonis, ehk kui probleemile julgetakse tähelepanu pöörata, siis hakkab vägivallatseja piinlikkust tundma ning ohvrid leiavad julgust oma probleemidest rääkida.⁵

Praktikas esineb probleeme lähisuhtevägivalla menetlemisega, sest puudub spetsialiseerunud isikute ring. Lähisuhtevägivald on probleem, millega peaksid tegelema isikud, kes on selleks spetsialiseerunud. Hetkel puuduvad Politsei- ja Piirivalveametis spetsialiseerunud uurijad, kes menetleksid lähisuhtevägivalda eraldiseisva kuriteona. Spetsialiseerumise puudumine võib oluliselt mõjutada kriminaalmenetluse kohtueelset kulgu. Lähisuhtevägivalla tõhusat menetlemisest on võimalik rääkida üksnes siis, kui seadusandluses on fikseeritud lähisuhtes

⁴ J. Salla jt. Kuritegevus Eestis 2013. Kriminaalpoliitika uuringud. Tallinn 2014. – Arvutivõrgus: http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=59594/KuritegevusEestis_2013.pdf. 10.04.2014.

⁵ T. Koch. Kolmandik mõrvadest on seotud perevägivallaga. Intervjuu Andres Anveltiga ilmunud 09.04.2014 Postimees veebiväljaandes. – Arvutivõrgus: <http://www.postimees.ee/2756388/kolmandik-morvade-st-on-seotud-perevagivallaga>. 10.04.2014.

toimepandud kuriteod, st sisuliselt ei saa rääkida spetsialiseerunud isikute ringist, kui seadusandluses puudub lähisuhtes toimepandud kuritegude definitsioon.⁶

Magistritöös kasutatakse mõisteid lähisuhtevägivald ja perevägivald sünonüümidenä.

Autor toob magistritöös läbi erinevate teemaarenduste välja lähisuhtevägivalla peamised sotsiaalsed mõjutegurid ning tõkestamise ja ennetamise olulisemad meetmed. Samas võib olla lähisuhtevägivalla sotsiaalseks mõjuteguriks see, kui puuduvad lähisuhtevägivalla ennetamiseks ja tõkestamiseks vajalikud meetmed.

Põhiliseks uurimisküsimuseks on, kuidas ja mil määral mõjutab lähisuhtevägivald ohvreid, samuti on magistritöö eesmärgiks selgitada lähisuhtevägivalla kui ühiskonnas laialt levinud probleemi tõsidust ning leida võimalikke ennetamise ja tõkestamise viise. Sellest tulenevalt on püstitatud järgnevad hüpoteesid:

1. Lähisuhtevägivallas on ohvriks naine ja vägivallatsejaks mees;
2. Alkoholi tarvitamine on peamine sotsiaalne mõjutegur lähisuhtevägivallas;
3. Eesti seadusandluses peab sätestama lähisuhtevägivalla toimepanemise eraldi kuriteona.

Hüpoteeside kontrollimiseks on kasutatud järgmisi meetodeid: statistiliste andmete analüüs; teemakohase kirjanduse ning uurimuste analüüs. Samuti autori poolt läbiviidud ekspert-intervjuu Lõuna Ringkonnaprokuratuuri ringkonnaprokurör Raul Heidoga, kes on 19 aastat tegelenud lähisuhtevägivalla menetlemisega.

Lähtudes magistritöös püstitatud hüpoteesidest võib lisaks eelnevalt välja toodud töö eesmärgile ka esitada järgnevad töösihid: a) teadvustada lähisuhtevägivalla kui ühiskonnas laialt levinud probleemi tähtsust, sh selle ohtlikkust läbi ohvrite. Eesmärgi ilmestamiseks on tarvilik välja tuua ka tagajärjed, mis kaasnevad lähisuhtevägivallaga; b) lähisuhtevägivalla tekke selgitamine läbi erinevate sotsiaalsete mõjutegurite ning teooriate kaudu, kas ja millisel määral need mõjutavad lähisuhtevägivalda; c) võimalikud lahendused perevägivalla tõkestamiseks ja ennetamiseks, tagades ohvrile kiire ja arusaadava menetluse, hõlmates erinevate organisatsioonide koostööd; d) hinnangu andmine Eesti karistusseadustiku muutmise vajadusele Norra ja Prantsusmaa näitel.

⁶ Ekspert-intervjuu. Vt lisa 1.

Magistritöö hüpoteese ja eesmärke silmas pidades on töö jaotatud neljaks peatükiks. Töö ülesehitus on koostatud põhimõttel üldterminist erialaterminitesse, st üldiselt üksikule.

Esimeses peatükis avatakse lähisuhtevägivalla kui ühe vägivallaliigi olemus, tuuakse välja nii lähisuhtevägivalla kui ka vägivalla terminoloogia. Peatükis esitatakse võrdlus üldise kuritegevuse ja lähisuhtes toime pandud kuritegude vahel ning antakse ülevaade lähisuhtevägivalla empiirilistest uurimustest nii Eestis kui ka väljaspool Eestit. Peatükk on eksplikatiivse iseloomuga ning sissejuhatuseks järgnevatele peatükkidele.

Teises peatükis teostatakse lähisuhtevägivalla ohvriks langemise analüüsi. Lähisuhtevägivallas võivad ohvriks langeda nii naised, mehed kui ka lapsed. Sellest tulenevalt otsitakse kinnitust autori poolt püstitatud hüpoteesile „Lähisuhtevägivallas on ohvriks naine ja vägivallatsejaks mees“. Peatüki lõpuosa on pühendatud lähisuhtevägivallast tingitud tagajärgede analüüsile. Analüüsides ohvriks langemist on tarvilik esitada ka ohvriks langemisel ilmnevad tagajärjed. Autor toob välja üldised füüsilised ja vaimsed tagajärjed, eristamata sealjuures tagajärgede mõju sooliselt ja vanuseliselt.

Kolmandas peatükis tuuakse välja autori hinnangul peamised sotsiaalsed mõjutegurid lähisuhtevägivalla tekkeks (alkohol, vaesus, agressioon), läbi erinevate mõjutegurite analüüsi otsitakse kinnitust magistritöös püstitatud hüpoteesile „Alkoholi tarvitamine on peamine sotsiaalne mõjutegur lähisuhtevägivallas“. Autor on lähtunud sotsiaalsete mõjutegurite väljatoomisel praktikas laialdaselt levinud mõjuteguritest ning mõjutegurite omavahelistest seostest.⁷ Peatüki lõpuosas esitatakse tulenevalt erinevatest teooriatest lähisuhtevägivalla võimalikud tekkepõhjused. Magistritöö autor on piiritlenud ning esitanud teooriad, mis antud magistritöös pakuvad lisaväärtust ning aitavad saavutada töös püstitatud eesmärke.

Neljas peatükk on oma olemuselt preventiivne, autor on pühendanud peatüki algusosa lähisuhtevägivalla tõkestamise ja ennetamise temaatikale. Peatüki lõpuosa on seevastu ülesehitatud lähisuhtevägivalla kriminaliseerimise teemale. Kuna Eesti seadusandluses puudub praeguse ajani lähisuhtevägivalda iseseisva kuriteona reguleeriv säte, siis esitletakse nii Norra kui ka Prantsusmaa näitel erinevaid võimalusi lähisuhtevägivalla reguleerimiseks. Läbi teemaarenduste kontrollitakse magistritöös püstitatud hüpoteesi „Eesti seadusandluses peab sätestama lähisuhtevägivalla toimepanemise eraldi kuriteona“.

⁷ Ekspert-intervjuu. Vt lisa.

1. Lähisuhtevägivald vägivalda ühe liigina ja selleteemaliste empiiriliste uurimuste tulemustest

1.1. Vägivalda olemus ja vägivalda liigid

Vägivald on tahtlik füüsilise jõu kasutamine, samuti hõlmab vägivald üksikisiku või grupi ähvardamist või reaalselt vägivalda kasutamist. Vägivaldaakti ilmnemisel on tagajärjeks suure tõenäosusega kehavigastus, surm, psüühiline trauma, füüsiline puue või vaimne mahajäämus eakaaslastest.⁸

Vägivalda täpsemaks määratlemiseks tuleks kasutada kolme mõistet – vaimne vägivald, füüsiline vägivald ja seksuaalne vägivald.⁹

Vaimne vägivald on igasugune käitumine, mis kontrollib ja suunab teise isiku käitumist läbi hirmu, alanduse, süü, sundimise või manipulatsioonide. Vaimne vägivald võib varieeruda verbaalsetest solvanguist kuni vaevumärgatavate käitumisaktideni, nt korduv hukkamõistmine või isegi olukordadeni, kus keeldutakse indiviidi tunnustamast ja julgustamast.¹⁰ Eesti Vabariigi karistusseadustikus (edaspidi KarS) on sätestatud erinevaid koosseise, mille korral on võimalik isikut karistada vägivalda esinemise korral.

Eesti Vabariigi Riigikohus (edaspidi RK) on oma lahendis 3-1-1-59-11 öelnud, et KarS §-ga 120 kaitstakse inimese vaimset tervist. Sellest tulenevalt on ähvardamine karistatav põhjusel, et sellega tekitatakse kannatanus hirmutunnet. Seega kujutab ähvardamine endast vaimse ehk psüühilise vägivalda kasutamist. Järelikult saab süüdlase karistamine ähvardamise eest kõne alla tulla vaid siis, kui ähvardatu peab süüdlase käitumise tõttu oma elu, tervist või vara ohustatuks. Asjaolud, millel ähvardatu kartus põhineb, tuleb eraldi tuvastada. Seega ei saa kannatanu hirmutunne tuleneda pelgalt tema enda isikulisest eripärast ja alust karta ähvarduse täideviimist peavad andma välismaailmas objektiivselt avaldunud sündmused. Viimatimärgitu tõttu peab ähvardus reeglina lisaks kannatanule tunduma reaalne ka keskmisele mõistlikule kõrvalseisjale. Kokkuvõtlikult nähtub eelnevast, et süüdlane täidab KarS § 120 objektiivse koosseisu siis, kui ta paneb oma tegevusega elu, tervise või vara pärast muretseda eelkõige ähvarduse adressaadi ja tekitab hirmu reeglina ka objektiivsele kõrvalseisjale. KarS § 120 sätestatud ähvardamise katsest võib rääkida näiteks juhul, kui süüdistatav püüab kannatanu suhtes psüühilist vägivalda kasutada (alustab süüteo toimepanemist), kuid tal ei õnnestu seda lõpule viia, kuna kannatanu ei hakka kartma. Lisaks märgib kolleegium, et

⁸ World Health Organisation. Health topics. – Arvutivõrgus: <http://www.who.int/topics/violence/en/>. 07.01.2013.

⁹ I. Pettai, I. Proos. Vägivald ja naiste tervis. Tallinn 2003, lk 5.

¹⁰ S. Hein. Letters from the Unloved. London 2006, p 6.

asjaolud, millel ähvardatu kartus põhineb, tuleb eraldi tuvastada. Seega ei saa kannatanu hirmutunne tuleneda pelgalt tema enda isikulisest eripärast ja alust karta ähvarduse täideviimist peavad andma välismaailmas objektiivselt avaldunud sündmused. Viimatimärgitu tõttu peab ähvardus reeglina tunduma lisaks kannatanule reaalne ka keskmisele mõistlikule kõrvalseisjale. Kokkuvõtlikult nähtub eelnevast, et süüdlane täidab KarS § 120 objektiivse koosseisu siis, kui ta paneb oma tegevusega elu, tervise või vara pärast muretsema eelkõige ähvarduse adressaadi ja tekitab hirmu reeglina ka objektiivsele kõrvalseisjale.¹¹

Vaimne vägivald hõlmab järgmised teod¹²:

- 1) ignoreerimine – tunnete, arvamuste, soovide, ettepanekute eiramine;
- 2) vaikimine – nn tummfilm;
- 3) ähvardamine – vägivalla kasutamisega naise või ka enese vastu, nt lubab ennast ära tappa, lapsed emalt ära võtta jms;
- 4) jälitamine, jälgimine – teise inimese järel käimine, tema tegemiste ja käimiste jälgimine, „juhuslike kohtumiste otsimine jms“;
- 5) segamine, tülitamine – kõnetamine, helistamine, kirjade, meilide, kingituste, lillede saatmine jms;
- 6) hirmutamine – hirmu esilekutsumine oma ilme, liigutuste, sõnade või tegudega, nt kiire autosõit, kui naine kardab kiirust, keldrisse kinnipanek jms;
- 7) sõimamine – ebaviisakate, ebatsensuursete sõnade kasutamine ja nimetuste andmine;
- 8) laimamine – nt sõpradele rääkimine, kui inetu, rumal jne naine on;
- 9) alandamine – nt rääkimine, et naine on paks, inetu, rumal, ei oska mitte midagi jms;
- 10) süüdistamine – nt selles, et naine on toimunud vägivallas ise süüdi, naine on mehe nii kaugele viinud;
- 11) naise ja tema soo halvustamine – nt märkused „naise loogika“, „mida naine ka teab“ jms;
- 12) manipulatsioon – nt naise tunnetega mängimine, olles kord südamlik ja hell, kord vägivaldne;
- 13) sugestioon – näiteks sisendab naisele, et naine on vaimuhaige jms;
- 14) kontroll – teise inimese tegemiste, käimiste, ajakasutamise reguleerimine;

¹¹ RKKKo 3-1-1-59-11.

¹² H. Kase, I. Pettai. Naistearstile naistevastasest vägivallast. Tallinn 2006. – Arvutivõrgus: <http://oef.org.ee/fileadmin/media/valjaanded/v2ljaanded/Ksiraamat%20naistearstile%202006.pdf>. 09.01.2014.

- 15) eraldamine, isoleerimine – sugulastest, sõpradest, kõigist, kes võiksid naisele tuge ja abi pakkuda, nt ei luba enam sõbrannaga suhelda;
- 16) laste kasutamine vägivallavahendina – kasutab lapsi naises süütunde äratamiseks, sõnumitoojate, informaatoritena, kasutab lastega kohtumise õigust vägivallaga ähvardamiseks;
- 17) meeste eesõiguste ja võimuasendi ärakasutamine – kohtleb naist nagu teenijat, teeb kõik „suured“ otsused üksi;
- 18) majanduslik kontroll – töö saamise takistamine, töölkäimise keelamine, rahasaamise takistamine, raha mitteandmine jms;
- 19) juriidiline kuritarvitamine – väljapetmine, allkirja võltsimine jms;
- 20) kaudne vägivald – teise inimese esemete või omandi hävitamine, nt asjade lõhkumine, ähvardamine lastele jt lähedastele viga teha jms.

Füüsiline vägivald on tahtlik füüsilise jõu kasutamine vastu teise isiku tahtmist, põhjustades teisele inimesele vigastusi, füüsilist valu või isegi surma. Füüsiline vägivald on kõige kergemini tuvastatav vägivalla liik, kuna ohvril on tavaliselt nähtavad füüsilised kahjustused.¹³ Füüsilist vägivalda võib defineerida ka kui väärkohtlemist, mis hõlmab endas isiku eesmärki teist isikut hirmutada, tahtlust tekitada teisele isikule kehavigastusi või psüühilisi kannatusi.¹⁴ KarS 9. peatüki 2. jaotise juures on välja toodud vägivallateod. KarS §-des 120-122 on tõlgendatud vägivalda kui füüsilist vägivalda, osundatud paragrahvides on viidatud peksmisele, tapmisele, tervise kahjustamisele, löömisele, kehalisele väärkohtlemisele ning ka ähvardamisele. RK on oma lahendis 3-1-1-28-07 öelnud, et tervise kahjustamiseks KarS § 121 mõttes on iga tegu, mis võib põhjustada kehalise tervisekahjustuse, kusjuures tervisekahjustuse kui tagajärje tegelikul saabumisel ei ole selle kuriteo objektiivse koosseisu täitmise aspektist tähtsust – teo kvalifitseerimiseks KarS § 121 järgi peab see tegu olema oma iseloomult selline, mis suudab kehalise tervisekahjustuse tekitada.¹⁵ Riigikohus on oma lahendis 3-1-1-50-13 selgitanud, et kuigi KarS § 121 teksti ülesehitus ei nõua seda otsesõnu, on koosseisu täitmiseks vajalik löögi teatud intensiivsus. Valu tuleb mõista kui tegeliku või potentsiaalse kudede kahjustamisega kaasnevat ebameeldivat aistingut. Valulävi ehk vähim mõjutaja, mida isik suudab tunda valuna, on subjektiivne nähtus, mis on erinevate inimeste puhul erinev (vt RKKKo 3-1-1-60-10, p 16). Siiski ei või KarS § 121 koosseisu kontekstis piirsituatsioonides eelviidatud tõdemusega piirduda, vaid tuleb täiendavalt küsida ka selle

¹³ Kuriteoennetus. Vägivallaliigid paarisuhtes. – Arvutivõrgus: <http://www.kuriteoennetus.ee/40353>. 10.03.2014.

¹⁴ A.P. Angelo, E.R. Giardino. Child Abuse & Neglect: Physical Abuse. – Arvutivõrgus: <http://emedicine.medscape.com/article/915664-overview>. 02.01.2014.

¹⁵ RKKKo 3-1-1-28-07. – RT III 2007, 29, 241.

järgi, kas kannatanule valuaistingu tekkimine on süüdistatavale tema teo tagajärjena objektiivselt omistatav. Olukorras, kus objektiivse kõrvalseisja seisukohast ei oleks valu hinnatav süüdistatava teo tüüpilise tagajärjena, tuleb sellele küsimusele vastata eitavalt. Rääkides konkreetset KarS §-s 121 sätestatud löömise koosseisualternatiivist, on süüdlase karistamine löömise eest võimalik vaid olukorras, kus kannatanu löögi tõttu valu tunneb. Samas tuleb see, et kannatanu löögi tõttu tõepoolest valu tundis, eraldi tuvastada. Valu tundmine ei saa tugineda pelgalt kannatanu isikulisel eripäral ja löök ning selle tagajärg peab tunduma reaalne ka keskmisele mõistlikule kõrvalseisjale.¹⁶

Füüsiline vägivald seisneb järgmiste tegude toimepanemises¹⁷:

- 1) juustest tirimine – ka juukseidpidi lohistamine, juuste väljatõmbamine;
- 2) agressiivne füüsiline kontakt – nügimine, müksimine jms;
- 3) liikumise takistamine – kinnihoidmine, kinnisidumine jms;
- 4) löömine – lahtise käega, rusikaga, jalaga, mingi esemega;
- 5) peksmine – rusikaga, jalaga, mingi esemega;
- 6) kägistamine, lämmatamine – kätega või mingi esemega, nagu püksirihm, padi jms;
- 7) relva kasutamine – külmrelv, nt nuga; tulirelv; ka mingi eseme kasutamine relvana, nagu nt kahvel jms;
- 8) kaudne vägivald – lemmikloomade, laste jt naisele lähedaste olendite või inimeste piinamine, tapmine.

Seksuaalne vägivald on igasugune seksuaalne akt, mis on suunatud teise isiku vastu, samuti soovimatud kommentaarid ja lähenemiskatsed. Seksuaalne vägivald võib aset leida ka teise isiku sundimises seksuaalaktile.¹⁸ KarS § 141 lg 1 sätestab, et inimese tahte vastaselt temaga suguühtesse astumise või muu sugulise iseloomuga teo toimepanemise eest vägivallaga või ära kasutades tema seisundit, milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimumust aru saama, – karistatakse ühe- kuni viieaastase vangistusega.¹⁹ RK on oma lahendis 3-1-1-12-06 asunud seisukohale, et KarS § 141 lg 1 esimene alternatiiv on nn liitkoosseis ehk

¹⁶ RKKKo 3-1-1-50-13.

¹⁷ Naistearstile naistevastasest vägivallast (2006), lk 6-7.

¹⁸ E.G. Krug, L.L. Dahlberg, J.A. Mercy. World report on violence and health. Geneva 2002, p 149.

¹⁹ Karistusseadustik. – RT I, 26.02.2014, 6.

kaheaktiline süütegu – lisaks tahtevastasele vahekorrale tuleb tuvastada ka selle läbiviimiseks (kannatanu tahtevastasuse murdmiseks) rakendatud vägivald. Vägistamise süüteo koosseisu teine alternatiiv – abitusseisundi ärakasutamine – vägivallategu aga ei eelda. Sund ammendub sellisel juhul teadvalt sellise kannatanuga suguühenduses olemises, kes ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimumust aru saama. Seega erinevalt KarS § 141 esimesest alternatiivist on teine alternatiiv üheaktiline delikt, mis nõuab ainult abitusseisundi ärakasutamist. Sarnaselt vägivalla rakendamisele (KarS § 141 lg 1 alt 1) peab ka sellisel juhul esinema nn finalistlik seos abitusseisundi ja vahekorda astumise vahel, olukord peab takistama kannatanul vastupanu osutamist ning soodustama või üldse võimaldama teo toimepanijal plaani (vägistamise) elluviimist. Ehk teisisõnu, teo toimepanija peab tahtlikult ära kasutama tegu võimaldava või lihtsustava kannatanu seisundi, et selle abil ületada kannatanu tahtevastasus vahekorraks.²⁰

RK lahendis 3-1-1-48-11 on välja toodud, et selleks, et tunnistada isikut süüdi vägistamises, ei piisa pelgalt abitusseisundi nentimisest, vaid tuleb ära näidata, milles see seisund väljendus, ja et süüdlane tahtlikult kasutas seda olukorda oma eesmärgi saavutamiseks. Olukord peab takistama kannatanul vastupanu osutamist ning soodustama või üldse võimaldama süüdlasel oma plaani (suguühendusse astumise) elluviimist. Teisisõnu, toimepanija peab tahtlikult ära kasutama kannatanu seisundit, mis võimaldab või lihtsustab tema tegu, et ületada nii kannatanu tahtevastasus vahekorraks. Järelikult tuleb tuvastada tahtlus ka nende objektiivsete koosseisuliste tunnuste suhtes. Seevastu arusaamisvõimetus eeldab kannatanu vaimuhaigust või teadvusehäiret, mis pärsib oluliselt isiku taju ja võimet olukorda hinnata. Kannatanu võib olla teadvusetu, tugeva uinuti mõju all vms. Sellise seisundina võib olla vaadeldav ka alkoholijoove, kuid vaid selline, mille tõttu ei saa isik aru ümbritsevast olukorrast ega suuda mõista või takistada tema suhtes toimepandavaid tegusid.²¹

Seksuaalne vägivald hõlmab järgmised teod²²:

- 1) soovimatu seksuaalne tähelepanu – seksuaalse sisuga märkuste tegemine;
- 2) seksuaalne häirimine – soovimatute ettepanekute tegemine, seksuaalse sisuga telefonikõnede, kirjade, meilide, pornograafilise materjali pakkumine, saatmine;

²⁰ RKKKo 3-1-1-12-06. – RT III 2006, 14, 127.

²¹ RKKKo 3-1-1-48-11.

²² Naistearstile naistevastasest vägivallast (2006), lk 7.

- 3) seksuaalsete teenuste eeldamine ja nõudmine (seksuaalne ahistamine töökohal) – seksi vastu karjäärivõimaluste, privileegide pakkumine lähtuvalt pakkuja kõrgemast võimupositsioonist;
- 4) objektistamine – naise pidamine seksuaalse naudingu saamise vahendiks, tema soovide, tunnete, vajadustega mittearvestamine;
- 5) soovimatu, tahtevastane seksuaalne puudutamine – käperdamine;
- 6) seksuaalne sundus – naisele vahekorra või vastuvõetamatu seksi pealesurumine;
- 7) sadistlik vahekord – peksmine või muul moel naise intiimsetele kehaosadele valu tekitamine;
- 8) vägistamiskatse – seksuaalvahekorra üritamine vastu naise tahtmist kas füüsilist jõudu, ähvardusi appi võttes või naise abitut seisundit ära kasutades;
- 9) vägistamine – sh abielusisene vägistamine.

1.2. Lähisuhtevägivalla olemus

Lähisuhtevägivald on vägivald, mis leiab aset eraelus, enamasti inimeste vahel, kes on omavahel lähisuhtes, veresuguluses või seaduslikult seotud.²³ Lähisuhte vägivalda inglise keelses kirjanduses tähistavad mitmesugused nimetused, näiteks *domestic violence*, *interpersonal violence*, *family violence*, *intimate partner violence*. Lähisuhtevägivald on igasugune lähisuhetes esinev väärkohtlemine ja vägivald, kus kasutatakse võimu ja kontrolli teise isiku või isikute üle, tekitades neile füüsilist ja/või emotsionaalset kahju. Termin on piisavalt lai, hõlmates nii peres kui ka üldisemalt lähisuhetes (nt paarisuhe nii abielus kui ka lihtsalt kooselus, endiste elukaaslaste suhted, laste ja vanemate suhted, mitte koos elavate partnerite suhted jne) toimuva vägivalla. Lisaks hõlmab lähisuhtevägivalla mõiste ka lapsi nii ohvrite kui ka pealtnägijatena. Samal ajal on lähisuhtevägivalla termin oluliselt kitsam naistevastase vägivalla terminist.²⁴

Lähisuhtevägivalda on iseseisva teemana Eestis põhjalikumalt uuritud alates 2000. aastate algusest. Nii 2001. aasta, 2003. aasta kui ka hilisemad uuringud on hinnanud perevägivalla all

²³ A.-A. Allaste, V. Võõbus. Vägivald lähisuhetes: selle põhjused ja võimalikud lahendused. Hasartmängumaksu Nõukogu 2008. – Arvutivõrgus: http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/allaste_vagivald_lahisuhetes_biin_r_etsensioon_1.pdf. 10.02.2014.

²⁴ Lähisuhtevägivald. Sotsiaalministeerium 2014. – Arvutivõrgus: <http://www.sm.ee/sinule/perele/lahisuhtevagivald.html>. 10.02.2014.

kannatavate naiste osakaalu kuni 20%-ni. Küsitud on nii vaimse, füüsilise kui seksuaalse vägivalla kohta. See tähendab, et näiteks uuringu „Vägivald ja naiste tervis“ andmeil sai kuni 41 000 naist 2003. aastal Eestis vägivalla tagajärjel vigastada.²⁵

Uuringud näitavad, et soopõhine vägivald on meie ühiskonnas varjatud ja väga laialt levinud probleem. Veel paarkümmend aastat tagasi suhtuti sellesse kui peretülisse, millesse kõrvalseisjad ei peaks sekkuma. Viimastel aastatel on Lääne ühiskondade eeskujul hakatud ka Eestis käsitlema perevägivalda kui soospetsiifilist sotsiaalset probleemi, st tunnistatakse, et teatud vägivallaliikide toimepanijateks või ohvriteks on reeglina kindla soo esindajad. Tegu on ühiskonda kui tervikut iseloomustava nähtusega, mida ei tohi taandada üksikute meeste ja naiste käitumisprobleemiks. 2009. aastal läbi viidud Statistikaameti turvalisuse uuring näitas, et Eestis kannatas ühe aasta jooksul füüsilist vägivalda paarisuhtes 46 800 inimest, sealjuures raskemat füüsilist vägivalda 18 000 naist ja 5000 meest.²⁶

Terve elu jooksul on kõigist Eesti täisealistest meestest kogenud paarisuhtes füüsilist vägivalda kaks protsenti, kõigist naistest aga kaksteist protsenti. Kui mehed kogevad vägivalda peamiselt avalikes kohtades ja kurjategijaks on valdavalt võõras inimene, siis naisi väärkoheldakse peamiselt pereringis ja vägivallatsejaks on naise elukaaslane. Statistiliselt on kodu naise jaoks kõige ebaturvalisem koht.²⁷

Vägivald võib esineda ka muul kujul kui füüsilise rünnakuna. Vägivallaga taotletakse võimu ja kontrolli saavutamist ohvri üle, ohvri tahte murdmist ja ohvri allutamist. Judith Herman on seisukohal, et naistele suunatud vägivald on võrreldav piinamisel kasutatavate tehnikatega. Paljud naised, kelle suhtes nende partnerid on olnud vägivaldsed, kinnitavad, et nad on kogenud erinevaid psühholoogilise vägivalla vorme, nagu isoleerimine välismaailmast, verbaalne vägivald, halvustamine, ähvardamine ja alandamine või sundimine alavääristavatele või alandavatele tegudele. On tõenäoline, et niisugune vägivald vaheldub perioodidega, kui partner on tähelepanelik, näiteks toob naisele lilli ja viib teda välja sööma. Taoline käitumine ajab naise segadusse ja paneb ta mõtlema, et võib-olla on siiski lootust, et mehes tulevad esile tema paremad küljed, samuti võib jääda ekslikult mulje, et mees on valmis muutuma ja vägivaldsusest loobunud. Tegelikult on tegemist manipulatsiooniga, et naist enda juures hoida ja panna ta loobuma mõttest mehest lahku minna. Lähisuhtevägivalla aspektidest lähtuvalt, tuleb mehe ajutist tähelepanelikku käitumist vaadelda kui tema vägivaldsuse ühe strateegilise

²⁵ Lähenediskeelu regulatsioon ja perevägivalla statistika. Lühiuuring. Riigikogu Kantselei Õigus- ja Analüüsiosakond, 11.11.2009 nr 15-3/278. – Arvutivõrgus: www.riigikogu.ee/doc.php?55617. 10.02.2014.

²⁶ J. Salla jt (2014).

²⁷ Norra Finantsmehhanismi 2009-2014 programmist „Kodune ja sooline vägivald“ rahastatud avatud taotlusvooru tingimused ja toetuse kasutamise kord. Sotsiaalministeerium 2013, lk 2-3.

aspektina.²⁸ Taoline käitumine võib olla üks käitumisaktidest, mis näitab seda, et mees omab naise üle sotsiaalset kontrolli.

Eestis tegeleb lähisuhtevägivallast tingitud kuritegude menetlemisega peaausjalikult Politsei- ja Piirivalveamet (edaspidi PPA). Arvestades organisatsiooni mastaapsust on olulised tegevused, mida politseinikud rakendavad lähisuhtevägivalla kuritegudele reageerides.

PPA lähisuhtevägivalla teabelehes on välja toodud ülevaade politsei tegevuse kohta lähisuhtevägivalla juhtumite korral ning nõuanded, kuidas toimida juhul, kui ollakse langenud lähisuhtevägivalla ohvriks. Autor peab oluliseks siinkohal välja tuua mõned politsei tegevused: osutab abi kannatanutele ja kutsub vajadusel välja kiirabi; teavitab vajadusel lastekaitse- või sotsiaaltöötajat, küsib kannatanu nõusolekut ohvriabi andmete edastamise kohta, nõusoleku saamisel edastab selle piirkondliku ohvriabitöötajale viie tööpäeva jooksul; täidab lähisuhtevägivalla infolehe, milles olev informatsioon on aluseks piirkonnakonstaablile ja noorsoopolitseinikule järelkontrolliks ning info edastamiseks teistele asutustele; hindab muudel juhtudel, kas on vaja teavitada sotsiaaltöötajat, kuid kindlasti teavitab, kui samade isikute osalusel on vähemalt kolmandat korda toimunud lähisuhtevägivalla juhtum, vägivall on toime pandud eakate suhtes või vägivallatseja on sõltuvusprobleemidega.²⁹

PPA tegevus lähisuhtevägivalla tõkestamisel ja ärahoidmisel on olulise tähtsusega, sest PPA ametnikud on tavaliselt esimesed, kes reageerivad lähisuhtevägivalla juhtumitele. Samuti on ametnikel tavaliselt vahetu kontakt nii ohvri kui ka väidetava ründajaga. Sündmusele reageerides on tavaliselt politseinikud need, kes tutvuvad sündmuskohaga ning seeläbi on sündmuskohal läbiviidud esmased tegevused olulise tähtsusega kuritegude avastamisel.

Politsei- ja Piirivalveametis registreeritud lähisuhtes toimepandud juhtumite statistika peegeldab neid juhtumeid, millest teavitatakse PPA-d. Pervägivalla tegelik tase võib registreeritud juhtumite arvust olla oluliselt kõrgem. Avatud Eesti Fondi toetusel läbi viidud uuringu põhjal järeldati, et aastas saab 41 000 naist vägivalla tõttu vigastada, kusjuures 7000 nendest saab eluohtlikke, raskeid vigastusi.³⁰ Arsti poole pöörduvad vaid kolmandik vägivalla tõttu vigastada saanud naistest, kusjuures mittepöördumise põhjustena näevad meedikud ise

²⁸ J.L. Herman. Trauma and Recovery. Harper Collins 1992, p 20.

²⁹ Lähisuhtevägivalla teabeleht. Politsei- ja Piirivalveamet. – Arvutivõrgus: <https://www.politsei.ee/dotAsset/252749.pdf>. 05.02.2014.

³⁰ I. Pettai, I. Proos (2003), lk 5.

naiste häbitunnet juhtunu pärast – ohvrid ei soovi, et keegi neile osaks langenud vägivallast teada saaks.³¹

Enam kui poolte naiste puhul oli tegemist raskema füüsilise vägivallaga: partner oli neid rusikaga löönud, peksnud, kägistanud, lämmatanud, põletanud, rünnanud relvaga või sundinud seksuaalvahekorda. Perevägivald ohustab eelkõige nooremaid inimesi: kuni 30 aastaste seas oli ohvrite osakaal kaks korda kõrgem kui vanusegrupis 30–49 ning kordades kõrgem võrreldes vanusegrupiga 50+.³²

Perevägivalla teeb ohtlikuks asjaolu, et väga harva on tegemist ühekordse sündmusega – tavaliselt muutub vägivald ründaja jaoks normaalse käitumise osaks. Perevägivald ei ohusta peres üksnes täiskasvanuid, vaid ka lapsi, kelle jaoks on kokkupuutumine perevägivallaga kas või vaatajana ohtlik, sest nii kujuneb välja vägivalda aktsepteeriv käitumismudel, mille laps kodust paratamatult kaasa võtab. Üsna tihti on lapsepõlves perevägivallaga kokku puutunud inimesed täiskasvanueas kas perevägivalla ohvrid või juba ise vägivallatsejad.³³

2010.aastal läbi viidud spetsiaalse naistevastase perevägivalla alase Eurobaromeetri küsitluse kohaselt peab 67% Eesti elanikest naistevastast perevägivalda oma riigis väga levinuks või üsna levinuks. Oma sõprade või pereringis teadsid mõnd perevägivalla ohvriks langenud naist 39% vastanutest ja oma naabruskonnas 32% vastanutest. Mõnda naiste vastu vägivalda tarvitanud isikut oma sõprade või pereringist teadsid 32% vastanutest, naabruskonnast 29% vastanutest. Need arvud on suurimate seas Euroopas.³⁴

1.2.1. Lähisuhtevägivalla määratlemine Eesti õigusaktides

Eesti õigusaktides ei räägita *expressis verbis* lähisuhtevägivallast ja selle definitsioonidest. Eesti õigusaktides selgitatakse küll vägivalla olemust ja sellega seonduvat karistusmehhanismi, kuid puudub lähisuhtevägivalla definitsioon kui spetsiifilise kuriteo kirjeldus. See ei tähenda seda, et isik jääks karistusest, kui kuritegu on toime pandud lähisuhtes. Küll aga võib isikule jääda mulje, et lähisuhtekaaslase kuritarvitamine on võrdväärne võhivõõrale kallaletungimisega.

³¹ H. Kase, I. Pettai. Vägivalla mõju naiste tervisele. Tallinn 2003. – Arvutivõrgus: http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/Meedikute_kysitus_1_.pdf. 01.04.2014.

³² J. Salla jt. Kuriteoohvrite uuring. Tallinn 2010. – Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=52487/14.+Kuriteoohvrite+uuring+2009.pdf>. 31.03.2014.

³³ Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010-2014. – Arvutivõrgus: https://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/arengukavad/justiitsministeerium/Vgivalla_vhendamise_arengukava_aastateks_2010_2014.pdf. 01.12.2013.

³⁴ Domestic Violence Against Women. Report. – Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_344_en.pdf. 09.01.2014.

Eesti Vabariigi põhiseaduse § 12 sätestab, et kõik on seaduse ees võrdsed. Kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu. Rahvusliku, rassilise, usulise või poliitilise vihkamise, vägivalda ja diskrimineerimise õhutamine on seadusega keelatud ja karistatav. Samuti on seadusega keelatud ja karistatav õhutada vihkamist, vägivalda ja diskrimineerimist ühiskonnakihtide vahel.³⁵ Sellest tulenevalt võib öelda, et Eestis käsitletakse perevägivalda kui inimese põhiõiguse rikkumist ning tulenevalt seadusandja kirjapandust järgneb karistus karistusseadustikus sätestatud teo koosseisutunnuste täitumisel.

Lähisuhtevägivalda määratlemisel on olulisel kohal perekonnaseadus, mis reguleerib suhteid perekonnas kui isikute koosluses, keda ühendab esmalt abielu või põlvnemine. Perekonnaseadus (edaspidi PKS) §-s 15 lg-s 1 on öeldud, et abiellumisega alustavad mees ja naine abielulist kooselu, mis kohustab neid vastastikuseks lugupidamiseks ja toetuseks. Abikaasadel on teineteise ja perekonna suhtes võrdsed õigused ja kohustused. Nad korraldavad ühiselt oma abielulise kooselu ja perekonna vajaduste rahuldamise, pidades silmas teineteise ja laste heaolu ning vastutades teineteise ees abieluga seotud kohustuste täitmise eest. PKS § 80 lg-s 1 on öeldud, et kui üks isik põlvneb teisest, on nad otsejoones sugulased, sama paragrahvi lg-s 2 on öeldud, et kui isikud põlvnevad samast isikust, kuid ei ole otsejoones sugulased, on nad küljoones sugulased.³⁶

Karistusõiguslikus mõttes saab tuua paralleele KarS-is reguleeritud sätetega, mis võimaldavad lähisuhtevägivalda toimepanija vastutusele võtta. Kuna puudub iseseisev paragrahv, mille alusel oleks võimalik lähisuhtes vägivallatsejat vastutusele võtta, siis kasutatakse vägivallatsejate vastutusele võtmiseks kõiki KarS paragrahve, kus koosseisuliseks tunnuseks on vägivald. Sisuliselt ei ole seadusandja praeguse ajani pidanud vajalikuks lähisuhtes vägivallatsejale määrata teistsugust karistust, kui näiteks ööklubis vägivallatsejale.

Kriminaalkorras on karistatav ähvardamine tapmisega, tervisekahjustuse tekitamisega või olulises ulatuses vara rikkumisega või hävitamisega, kui on alus karta ähvarduse täideviimist; teise inimese tervise kahjustamine, samuti löömine, peksmine või valu tekitanud muu kehaline väärkohtlemine ja järjepidevat või suurt valu põhjustanud kehaline väärkohtlemine. Raskemate tagajärgedega vägivallakuriteod kuuluvad juba, kas tervistkahjustavate süütegude või eluvastaste süütegude alla.

³⁵ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 27.04.2011, 2.

³⁶ Perekonnaseadus. – RT I, 27.06.2012, 12.

Seadusandja ei ole pidanud praeguse ajani vajalikuks luua iseseisvat sätet karistusseadustikku, mis oleks universaalne lähisuhtevägivalla lahendamiseks. Praegused ettepanekud on pigem KarS § 121 täiendamiseks kui uue sätte loomiseks. 16.07.2013 karistusseadustiku ja sellega seondult teiste seaduste muutmise seaduse seletuskirjas on öeldud, et eesmärk lähi- või sõltuvussuhtes toime pandud väärkohtlemise tunnuse lisamiseks KarS § 121 (lg 2 p 2) on karmistada suhtumist ja reageerimist lähisuhtevägivalla korral. Sageli on perevägivald ka varjatud ja korduv, selle karmimalt kohtlemine on väärtuspõhine lähenemine. See on ühtlasi ka kompromiss, et ei koostata eraldi paragrahvi perevägivalla jaoks nagu rahvusvahelised soovitused ette näevad.³⁷

Heili Sepp on seisukohal, et perevägivalla puhul on ennetamine võrreldamatult tõhusam kui karm karistus (kurjategijaidki mõjutab rohkem nt viha juhtimise koolitus vanglas, vägivaldsete meeste tugirühm ja kriminaalhooldus). Kriminaalpoliitika piiratud mõju tõttu tuleb keskenduda analüüsidega põhistatud vahenditele, mitte loota uuele paragrahvile.³⁸

1.2.2. Lähisuhtevägivalla määratlemine rahvusvahelistes õigusaktides

Rahvusvahelistes õigusaktides määratletakse lähisuhtevägivalda kui naistevastast vägivalda ning lähtutakse probleemi lahendamisel naiste seisukohast. Vastupidiselt Eestile määratletakse rahvusvahelistes õigusaktides lähisuhtevägivalda. Kui Eestis räägitakse lähisuhtevägivallast kui põhiõiguste rikkumisest, siis rahvusvaheliselt on lähisuhtevägivalla puhul tegemist diskrimineerimisega. Eesti sai Ühinenud rahvaste Organisatsiooni (edaspidi ÜRO) liikmeks 17. septembril 1991. Ühinedes organisatsiooniga tunnustab Eesti ÜRO aluspõhimõtted, sh ka inimõigusi. ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklis 7 on öeldud, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja neil on igasuguse vahetegemiseta õigus saada seaduselt võrdset kaitset. Kõigil inimestel on õigus olla võrdselt kaitstud ükskõik missuguse diskrimineerimise eest, mis on vastuolus käesoleva deklaratsiooniga, ja sellisele diskrimineerimisele õhutamise eest.³⁹

Maailma Terviseorganisatsiooni (edaspidi WHO) arvates hõlmab lähisuhtevägivald igasugust vägivaldset agressiooni, psühholoogilist mõjutamist, sunnitud seksuaalvahekorda ja teisi

³⁷ Karistusseadustiku ja sellega seondult teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri. Justiitsministeerium 2013. – Arvutivõrgus:

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=58740/Karistusseadustiku+ja+sellega+seondult+teiste+seaduste+muutmise+seaduse+seletuskiri.pdf>. 17.02.2014.

³⁸ Perevägivalla vastu: ennetamise ja karistamisega. – Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/44475>. 10.03.2014.

³⁹ ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon. – Arvutivõrgus: <http://www.vm.ee/?q=node/12958>. 17.02.2014.

sunnitud seksuaalse alatooniga akte, samuti sotsiaalset kontrolli, mille tulemusel üks isikutest on isoleeritud muust maailmast, sh oma perest.⁴⁰

Kui vägivald ilmneb lähisuhtes, paneb vägivallateo toime isik, kes on ohvri praegune või endine abikaasa, partner või muu pereliige, sõltumata sellest, kas kurjategija on või on olnud ohvriga samas leibkonnas. Selline vägivald võib hõlmata füüsilist, seksuaalset, psühholoogilist või majanduslikku vägivalda ja võib põhjustada füüsilist, vaimset või emotsionaalset kahju või majanduslikku kahju. Vägivald lähisuhetes on tõsine ja tihti varjatud sotsiaalne probleem, mis võib põhjustada tõsiste tagajärgedega süstemaatilisi psühholoogilisi ja füüsilisi traumasid, sest kurjategija on isik, keda ohver peaks saama usaldada. Lähisuhetes toime pandud vägivalda ohvrid võivad seega vajada erilisi kaitsemeetmeid. Seda liiki vägivald mõjutab naisi ebaproportsionaalselt ning olukord võib olla raskem, kui naine on kurjategijast majanduslikult, sotsiaalselt või elamisõigusega seoses sõltuv.⁴¹ Sellest tulenevalt peaks lähisuhtes toime pandud vägivalda käsitlema kui vägivalda, kus vägivallatseja ja ohver võivad olla alluvussuhtes.

Eva-Britt Svensson, kes on Euroopa Parlamendis naiste õiguste ja soolise võrdõiguslikkuse komisjoni esimees, lausus 4.aprillil 2011: „Tahaksin öelda komisjonile, et ootame pikisilmi kuriteoohvrite paketti, mis toetaks ohvreid veelgi, kuid vajame selle vägivallaga võitlemiseks ka direktiivi.”⁴² Tema eestvedamisel hakati suuremat tähelepanu pöörama naistevastasele vägivallale Euroopa Liidu tasandil.

Euroopa Parlamendi 5. aprilli 2011. aasta resolutsioon naistevastase vägivalla vastu võitlemise Euroopa Liidu (edaspidi EL) uue poliitilise raamistiku prioriteetide ja põhijoonte kohta mis võeti vastu 5. aprillil 2011, nõuti uut kõikehõlmavat soolise vägivalla vastast poliitilist lähenemisviisi, mis hõlmab kriminaalõiguslikku vahendit soolise vägivalla vastase direktiivina. Samuti tunnistati, et et naistevastane vägivald on üks kõige tõsisem soopõhine inimõiguste rikkumise vorm ning koduvägivald – teiste ohvrite suhtes, nagu lapsed, mehed ja

⁴⁰ Intimate partner violence. World Health Organization. – Arvutivõrgus:

http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/factsheets/en/ipvfacts.pdf. 17.02.2014.

⁴¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. oktoobri 2012. aasta direktiiv 2012/29/EL. – Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0057:0073:ET:PDF>. 10.03.2014.

⁴² Naistevastase vägivalla vastu võitlemise ELi poliitiline raamistik. – Arvutivõrgus: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20110404+ITEM-017+DOC+XML+V0//ET&language=et&query=INTERV&detail=1-150-000>. 09.01.2014.

eakad – on samuti varjatud nähtus, millele tuleb tähelepanu pöörata, kuna see mõjutab väga paljusid peresid.⁴³

Euroopa Parlamendi 13. märtsi 2012. aasta resolutsioon soolise võrdõiguslikkuse kohta Euroopa Liidus aastal 2011 toodi välja, et naistevastane vägivald, sealhulgas psühholoogiline vägivald on naiste ja meeste võrdõiguslikkuse peamine takistus ja üks kõige levinumaid inimõiguste rikkumisi ELis, vaatamata selle kaotamiseks võetud poliitilistele meetmetele; arvestades, et majanduslangus loob tingimused, mida seostatakse vägivalla suurenemisega lähisuhetes, ning tugiteenuseid mõjutavad kasinusmeetmed muudavad vägivalla ohvriks langenud naised veelgi kaitsetumaks kui harilikult.⁴⁴

Naistevastasel vägivallal on piiriülene mõõde ja sellega peab tegelema ELi tasandil. Võttes arvesse inimeste liikuvust Euroopas, peaks võimalikke ohvreid kaitsma sõltumata nende asukohast ELis, näiteks ühest liikmesriigist pärit naised, kes töötavad teises ja elavad kolmandas ELi riigis. Naistevastase vägivallaga võitlemiseks on vaja minimaalseid standardeid ja ühtseid määratlusi, ühtset tegutsemist ning on vaja tagada, et rohkem kui pooltel ELi elanikest oleks võimalik täiel määral saada kasu ELis kehtivast vaba liikumise õigusest.⁴⁵

Kui rääkida rahvusvahelistest aktidest, ei saa mainimata jätta ka Euroopa Inimõiguste Kohut (edaspidi EIK), mis on üheks oluliseks institutsiooniks ühtse õigusmaastiku loomisel Euroopa Liidus. EIK on 1959.a. asutatud rahvusvaheline kohus. Kohus otsustab Euroopa Inimõiguste Konventsioonis sätestatud kodaniku- ja poliitiliste õiguste väidetavate rikkumiste üle üksikisikute või riikide poolt esitatud kaebuste alusel.⁴⁶ Kuna vastavasisulistes otsustes kontrollitakse Euroopa Inimõiguste Konventsiooni artiklitest kinnipidamist, siis on asjakohane tuua välja EIK kaasused, kus analüüsitakse lähisuhtevägivalda.

EIK kaasuses *Valiuliené vs Lithuania*⁴⁷ leidis kohus, et rikkumine on aset leidnud inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 3 alusel, pärast seda, kui riik loobus süüdistusest artikkel 8 alusel. Sellisel juhul tuli asuda seisukohale, arvestades menetluslikke

⁴³ Euroopa Parlamendi 5. aprilli 2011. aasta resolutsioon naistevastase vägivalla vastu võitlemise ELi uue poliitilise raamistiku prioriteetide ja põhijoonte kohta ((2010/2209(INI)). – Arvutivõrgus: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0127+0+DOC+XML+V0//ET>. 10.03.2014.

⁴⁴ Euroopa Parlamendi 13. märtsi 2012. aasta resolutsioon soolise võrdõiguslikkuse kohta Euroopa Liidus aastal 2011 (2011/2244(INI)). – Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:251E:0001:0011:ET:PDF>. 10.03.2014.

⁴⁵ Soovitused komisjonile naistevastase vägivalla vastase võitluse kohta (2013/2004(INL)). – Arvutivõrgus: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/femm/pr/1008/1008239/1008239et.pdf. 17.02.2014.

⁴⁶ Lühidalt kohtust. – Arvutivõrgus: http://www.echr.coe.int/Documents/Court_in_brief_EST.pdf. 11.03.2014.

⁴⁷ Euroopa Inimõiguste Kohtu lahend. *Case No. 33234/07, 26 March 2013*.

vigu ja puudusi, oli süüdistus vägivaldse partneri suhtes aegunud. Samuti oli EIK seisukohal, et kriminaalmenetluse läbiviimisel ei pakutud kannatanule piisavalt kaitset lähisuhtevägivalla eest, kokkuvõtvalt kriminaalmenetlus venis ning menetlust juhtiv prokurör otsustas kriminaalmenetluse lõpetada.

Kaasuses *Eremia and Others vs the Republic of Moldova*⁴⁸ pöörduti EIKsse, sest kaebuse esitaja leidis, et Moldova Vabariik ei ole taganud talle kui ka tema kahele lapsele turvatunnet, olukorras, kus lähisuhtes vägivallatsejaks oli politseiamentik. EIK leidis, et uurimisasutused ei ole võtnud kasutusele efektiivseid meetmeid tagamaks isikutele turvatunnet. Kaasuse asjaoludest nähtuvalt ei suudetud naist kaitsta tema vägivallatsejast mehe eest, kes oli politseiniametnik, samuti ei tagatud kahele peres kasvavale lapsele turvatunnet, oluline oli asjaolu, et lapsed olid tunnistajateks oma isa vägivallategudes.

Kaasuses *Kalucza vs Hungary*⁴⁹ tuuakse välja Ungari suutmatust kaitsta vägivaldses suhtes olevat naist, kes jagab oma vägivaldse mehega korterit. EIK tõi välja rikkumise inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 8 alusel, mille sisuks on õigus era- ja perekonnaelu austamisele. Samuti rõhutab EIK kriminaalasjaga paralleelselt toimunud tsiviilvaidlust vara jagamise üle, mis peaks tõhustama kriminaalasja lahendamise tulemuslikkust.

1.3. Lähisuhtekaaslase kuritarvitamine vs üldine kuritegevus

Arvestades Eesti seadusandlust, kus puudub praeguse ajani säte, mis reguleeriks lähisuhtevägivalda, ei oma sisuliselt seaduse mõttes tähtsust, kas kasutada vägivalda pereliikme või võõra isiku suhtes. Euroopa Nõukogu soovitusel seletuskirjas liikmesriikidele on öeldud, et perekonnas aset leidvat igasugust vägivalda tuleb käsitleda kriminaalkuriteona. Perekonnas toimepandud vägivallaakte tuleb nende iseloomust sõltuvalt käsitleda kui erineva raskusastmega kriminaalkuritegusid. Tuleb tagada, et siseriiklikes õigusaktides sisalduksid meetmed ning sanktsioonid, mis võimaldaksid vägivallateo toimepanija suhtes kiiresti ning efektiivselt kriminaalasja algatada ning naistest vägivallaohvrite suhtes toimepandud väärtegu heastada. Eriti peaksid siseriiklikud õigusaktid karistama abikaasade, püsi- või juhupartnerite ning kooselupartnerite vahel asetleidnud seksuaalset vägivalda või vägistamist.⁵⁰ Taoline lähenemine eeldab lähisuhtes toimepandud kuritegudele erinevat lähenemist võrreldes mitte

⁴⁸ Euroopa Inimõiguste Kohtu lahend. *Case No. 3564/11*, 28 May 2013.

⁴⁹ Euroopa Inimõiguste Kohtu lahend. *Case no 57693/10*, 24 april 2012.

⁵⁰ Euroopa Nõukogu soovitusel seletuskiri liikmesriikidele REC (2002) 5 „Naiste kaitsmise kohta vägivalla eest“.
– Arvutivõrgus: <http://www.sm.ee/tegevus/sooline-vordoiguslikkus/lahisuhtevagivald/euroopa-noukogu-ministrite-komitee-soovitus-liikmesriikidele-rec20025-naiste-kaitsmise-kohta-vagivald-eest-seletuskiri.html>.
12.03.2014.

lähisuhtes toime pandud kuritegudele, samuti peetakse vajalikuks luua erinevate raskusastmetega kuriteod.

Perevägivalla puhul on tegemist vägivallaga, mis erineb avalikus kohas toimepandud kuriteost. Peamised erinevused on järgmised⁵¹:

1) perevägivalla puhul on ohver ja vägivallatseja abielus või lähedases suhtes. Avalikus kohas toime pandud vägivalla puhul ei tunne ohver ja kurjategija üldjuhul teineteist;

2) perevägivalla ohver sõltub vägivallatsejast emotsionaalselt, materiaalselt, moraalselt. Ohver on kurjategijast mitmetasandilises sõltuvussuhtes. Sageli pole naised huvitatud, et vägivaldne mees vangistatakse, sest selle tagajärjel satuvad nad lastega raskesse materiaalsesse olukorda. Meestekeskne ühiskond eeldab, et naine oleks oma mehele lojaalne ega „kannaks tüli toast välja“. Ja lõpuks – naine armastab meest ja soovib uskuda, et kui mees lubab, et vägivald ei kordu, siis see saab nii ka olema. Vaatamata kõige suurematele julmustele tunneb naine end siiski mehega emotsionaalselt seotuna;

3) perevägivalla ohver ja kurjategija jäävad pärast kuriteo toimepanemist omavahele samasse ruumi. Avalikus kohas toime pandud vägivalla puhul lahkub kurjategija sündmuskohalt või põgeneb ohver. Kuriteojärgseid omavahelisi kontakte nende vahel praktiliselt ei esine, va juhul, kui ohver on röövitud ja teda hoitakse vangistuses. Koduvägivalla puhul on olukord vastupidine. Sama katuse all viibimine võimaldab kurjategijal ohvrit määramata aja vältel kõigi sobivate vahenditega mõjutada ja ähvardada: keelata naisel juhtunust rääkimise, takistada teda politseisse teatamisel jne.

Rääkides tapmisest kui ühest kuriteoliigist, saab eristada tapmist lähisuhtes ja mitte lähisuhtes. Tapmise toimepanemisel võib olulisel kohal olla ohvri ja teo toimepanija omavaheline suhe ning see võib aidata selgitada seda, miks inimesed tapavad üksteist. Taoline selgitus võib aidata eristada lähisuhtes toime pandud mõrvasid ja mitte lähisuhtes toime pandud mõrvasid ning leida mõlema kuriteo erinevusi.⁵² Samuti leidub teadlasi, kes on asunud seisukohale, et lähisuhtevägivald ei erine oma olemuselt mitte-lähisuhtevägivallast.

Gottfredson ja Hirschi andsid 1990.a. välja teose, millega loodi üldise kuritegevuse teooria, kus nad panevad kahtluse alla kriminaalteooriate jagunemise kuriteotüüpide järgi. Gottfredson ja Hirschi on seisukohal, et kõik tegevused, mis oma olemuselt kuuluvad üldise kuritegevuse alla ning empiirilisi ilminguid väljendavad hälbed on oma olemuselt sama – kuritegevus.

⁵¹ Naistearstile naistevastasest vägivallast (2006), lk 16.

⁵² E.F. Avakame. How Different Is Violence In The Home? An Examination Of Some Correlates Of Stranger and Intimate Homicide. – Criminology, 1998, vol 36, no 3, p 602.

Autorid ei tee sisuliselt vahet lähisuhtes toimepandud tegudel ja lähisuhteväliselt toime pandud tegudel, nende arvates on kuriteod ühesugused ja need pannakse toime samadel motiividel.⁵³

Lähisuhtevägivald leiab tavaliselt aset piiritletud isikute ringis ning nii ohver kui ka kannatanu on omavahel lähedases suhtes. Lähedus suhtes võib tingida olukorra, kus vägivald võib jääda varjatuks, samuti võib ohvril tekkida olukord, kus süüdlaseks võidakse teda ennast pidada.

Algsed lähisuhtevägivalla teoretiseeringud hindavad vägivallatsejaid eeldusel, et vägivallatsejad on spetsialiseerunud kuritegudele, mille ohvriteks on naised. Taoline teoretiseering ei ole leidnud teaduslikku alust kriminoloogia ja perevägivalla uuringute omavahelise ebakõla tõttu. Lähisuhtes toime pandud teod on kuriteod ja neid tuleb süütegudena kvalifitseerida.⁵⁴

1.4. Lähisuhtevägivalla empiiriliste uurimuste tulemusi

1.4.1. Eesti uuringud

Hoolimata sellest, et individuaalsed omadused on olulised, ei saa lähisuhtevägivalda vaadelda vaid üksikindiviidi tasandil esineva probleemina. Lähisuhtevägivald ei ole tingitud ainult konkreetse vägivallatseja individuaalsetest omadusest: nt despootlikust iseloomust, empaatiavõime puudumisest, kohanemisvõimetusest teiste inimestega jne. Samuti on väär käsitleda vägivalda kui nn „pereprobleemi“, mis on tingitud inimestevaheliste suhete eripäradest. Vägivallatseja kohta kehtib, et ta mitte ei oska, vaid ta ei taha teisiti probleeme lahendada.⁵⁵

Regulaarse iseloomuga lähisuhtevägivalda iseloomustab sotsiaalne põhjuslikkus. Ühiskondades, kus lähisuhtevägivalla probleemi pole laiemalt teadvustatud, taastoodetakse pidevalt vägivalda soodustavat kliimat läbi traditsioonide, väärtuste, kultuurinormide ja ideoloogiate. Lähisuhtevägivald on ühiskonnale äärmiselt kulukas inimõiguste rikkumine ja sotsiaalne probleem ning pikaajaliselt ühiskondlikku stabiilsust kahjustav nähtus. Seda

⁵³ M.R. Gottfredson, T. Hirschi. A General Theory of Crime. Palo Alto, California. Stanford University Press 1990, p 240-244.

⁵⁴ T.E. Moffitt jt. Partner Abuse and General Crime: How Are They the Same? How Are They Different? – Criminology, 2000, vol 38, no 1, p 201.

⁵⁵ Lähisuhtevägivald. – Arvutivõrgus: http://dSPACE.utlib.ee/dSPACE/bitstream/handle/10062/24125/lhisuhtevagivald_lsv.html. 10.02.2014.

arvestades on WHO kuulutanud naistevastase vägivalda oma prioriteetseks tegevusvaldkonnaks.⁵⁶

Eestis on lähisuhtevägivald fookusesse tõusnud viimase aastakümne jooksul. Veel suhteliselt hiljuti suhtuti perevägivalda kui pere siseasja, kuhu välised instantsid sekkuma ei peaks. Praeguseks on üldine suhtumine muutunud – on hakatud teadvustama perevägivalda kui sotsiaalse probleemi tõsidust.⁵⁷

Esimene lähisuhtevägivallale keskendunud uuring viidi Eestis läbi 2001. aastal. Uuring hõlmas nii elanikkonna küsitlust kui ka kvalitatiivseid intervjuusid vägivallaga kokkupuutunud inimeste ning ekspertidega. Kvantitatiivne uuring näitas, et iga viies naine oli uuringule eelnenud aasta jooksul kannatanud füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalda all. 2001.aastani oli Eestis puudunud adekvaatne statistika perevägivalda leviku kohta, kuna politseistatistika liigitab perevägivallajuhtumid isikuvastaste kuritegude hulka, registreerimata neid eraldiseisva kuriteoliigina. Uuringu põhieesmärk oli selgitada, miks vaid iga kümnes ohver pöördub politsei poole abi saamiseks ja millised on elanikkonna ootused politsei tegevuse suhtes vägivallajuhtumite korral.⁵⁸

2003. aastal viidi läbi uuring „Vägivald ja naiste tervis: sotsioloogilise uuringu materjalid“. Küsitleti nii elanikkonda kui ka meedikuid. Kvantitatiivsest uuringust ilmnas, et kõigist naistest oli aasta jooksul vägivalda kogenud viiendik, mis kordas 2001. aastal läbiviidud uuringu tulemusi. See, et ohvrid pidasid iga kuuendat vägivalda tagajärjel saadud vigastust raskeks või koguni eluohtlikuks, kinnitas perevägivalda kui vägivallaliigi tõsidust. Vaatamata vigastuste raskusastmele sai arstiabi vaid kolmandik ohvritest. Arstiabi saanud naistest pöördus ise arsti poole üksnes 2/3. Lisaks esinesid paljudel ohvritel vägivalda tagajärjel pikaajalised tervisehäired või stress ja pidev pingeseisund. Uuringust ilmnas, et kõige enam ohustas vägivald 21-30 aasta vanuseid vabaabielus naisi, kelle korral 2/3 vägivallajuhtumitest pandi toime kodus abikaasa või elukaaslase poolt. Perevägivalda poolt ohustatuimaks sihtrühmaks pidasid meedikud noori naisi vanuses kuni 30 aastat, mis kinnitas rahvastikuküsitluse tulemusi. Uuringust selgus, et valdavalt on meedikute silmis vägivallajuhtumites süüdi ka ohver.⁵⁹

⁵⁶ Lähisuhtevägivald. – Arvutivõrgus: http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/24125/lhisuhtevgivald_lsv.html. 10.02.2014.

⁵⁷ A.-A. Allaste, V. Võõbus (2008), lk 14.

⁵⁸ *Ibid*, lk 14.

⁵⁹ I. Pettai, I. Proos (2003), lk 7 jj.

2005. aastal töötas Eesti Avatud Ühiskonna Instituut koos Lääne Politseiprefektuuri ja Eesti Sotsiaalprogrammide Keskusega välja uudse perevägivallaalase teabe kogumissüsteemi, mis käivitus 2004. aasta kevadel. Töös analüüsiti Lääne Politseiprefektuuri tööpiirkonnas toimunud 754 perevägivalla juhtumit. Mainitud süsteem andis ülevaate politsei vaatevälja jõudnud perevägivallajuhtumitest. Ilmnes, et politseini jõudnud perevägivallajuhtumite korral olid kõige sagedamini ohvriteks naised. Vägivallaohvriks langenud naiste keskmine vanus oli kõrgem kui varasemate perevägivallauuringute korral, mis viitab sellele, et ohvrid kutsuvad politsei enamasti välja alles siis, kui vägivald on mõnda aega kestnud.⁶⁰

Politseistatistikast lähtuvalt on vägivaldses peres enamasti vähemalt üks perekonnaliige töötu – kas abikaasast materiaalselt sõltuv ohver või alkoholilembene töötu vägivallatseja. Oluliseks vägivalla riskiteguriks osutus alkohol, mis võib viidata ka sellele, et kained vägivallatsejad satuvad politsei vaatevälja harvemini. Samas võib mehe purjusolek olla naisele ka moraalseks õigustuseks, et politsei abil vägivallatsejat korrale kutsuda, naisel on palju raskem politseile põhjendada, miks ta kutsus politsei oma kainele mehele. Selgub, et kuni kolmandik (32%) kõigist perevägivallatsejatest on eelnevalt karistatud, mis tähendab, et agressiivne ja vägivaldne käitumine on kujunenud juba harjumuspäraseks probleemsete olukordade lahendamise viisiks.⁶¹ Siinkohal saab välja tuua vägivallatseja retsidiivsuse. Lähisuhtevägivalla puhul on praktikas näha, kuidas sama ohver on olnud ka varasemas kriminaalasjas ohver ning vägivallatsejaks on samuti elukaaslane. See näitab seda, et mingil põhjusel jätkub isikutel suhe, seal on ka omaette põhjuseid, miks ohvri ja vägivallatseja vaheline suhe jätkub, näiteks majanduslikud, kus sõltutakse teine-teisest.⁶²

Kolmandik ohvritest ja iga kümnes vägivallatseja tunnistas, et tunneb vajadust spetsialistiga nõu pidada, mis räägib selget keelt tugivõrgustiku vajalikkusest. Perevägivalla ohvritel tekkis vastav soov eelkõige pärast esimesi vägivallakogemusi. Tugivõrgustikust võiks abi olla vägivallajuhtumite kordumise ennetamisel – uuringu kohaselt muutus kord alanud vägivald aja jooksul pea kõigis vägivallaprobleemidega peredes sagedasemaks. Perevägivallajuhtumite korral oli valdavalt tegu füüsilise või seksuaalse vägivallaga, verbaalse vägivalla juhtumid moodustasid kõigist vägivallajuhtumitest vaid viiendiku. Ligikaudu neljandikuga perevägivallajuhtumitest kaasnes ohvri ähvardamine surmaga ning sama suur osa juhtumitest lõppes ohvri jaoks kergemate või raskemate kehavigastustega.⁶³

⁶⁰ H. Kase, I. Pettai. Perevägivald Lääne-Eestis 2004-2005. Politseistatistika analüüs 2005, lk 7-11.

⁶¹ H. Kase, I. Pettai (2005), lk 7.

⁶² Ekspert-intervjuu. Vt lisa.

⁶³ H. Kase, I. Pettai (2005), lk 8-9.

Enamasti mõjus politsei väljakutsumine vägivallatsejale distsiplineerivalt. Pooled perevägivalda juhtumitest lõppesid osapoolte leppimisega ning vaid kümnendik ohvritest lahkus pärast vägivallantsidenti turvalisemasse kohta. Ligi pooled vägivallatsejatest viidi sündmuskohalt politseisse või kainenema.⁶⁴ Samas on tegu ühekordse lahendusega, mis ei saa asendada professionaalset abi.

2006. aastal viidi läbi uuring „Sünnitaja käitumine ja koduvägivald Eestis“, millest ilmnes, et ligikaudu kümnendik äsjasünnitanud naistest kannatas viimase raseduse ajal oma praeguse elukaaslase vägivalda all. Eelmise partneri poolt naise raseduse ajal toime pandud vägivalda julgeti tunnistada rohkem – uut elukaaslast omavatest naistest kolmandik oli raseduse ajal kogenud eelmise partneri poolt vaimset vägivalda, viiendik füüsilist ja 6% seksuaalset vägivalda. Uuring näitas, et raseduse ajal koduvägivald suurenes, eriti intensiivistus füüsiline vägivald. Perevägivalda esinemine vähendas naise soovi rohkem lapsi saada ning suurendas tõenäosust, et naine otsustab abordi kasuks. Seega ohustab lähisuhtevägivald veel sündimata last nii otseselt (emale tekitatud füüsilised vigastused) kui ka kaudselt (ema otsus aborti teha).⁶⁵

2008. aastal koostatud uuringus „Vägivald lähisuhtes: selle põhjused ja võimalikud lahendused: uuringuraport“ sihtrühmaks olid mehed ja naised, kes on ise oma lähisuhtes vägivaldsed, ning uurimuse keskmeks vägivalda põhjused, selle mõju perele, samuti intervjuueeritavate seisukohad võimalike lahenduste osas. Uuringu eesmärgiks on aidata kaasa lähisuhtevägivalda põhjuste ja tagajärgede paremale mõistmisele vägivaldsete inimeste vaatepunktist. Läbi viidi 13 intervjuud inimestega, kes omasid kogemusi vägivaldsest paarisuhtest. Uuringust tuli välja, et vägivaldse käitumise põhjusena kaldutakse nägema üldist stressi ja rahulolematust eluga ning oskamatus olukorraga muul viisil toime tulla. Samuti selgus, et inimesed ei ole erinevatel põhjustel rahul iseenda ja oma eluga ning kurnatuna negatiivsetest emotsioonidest ja kannustatuna eeskujust – meedias vahvat vägivallast – muutuvad ka ise vägivaldseks. Perevägivall on intervjuueeritavate nägemuse kohaselt laialdaselt levinud seetõttu, et antud teemaga ei ole tegeletud, inimesed õpivad oma vanematelt vägivaldset käitumist ja lõpuks kujuneb aja jooksul välja lõputu ahel, mida „pärandatakse“ põlvkonnalt põlvkonnale.⁶⁶

2010. aastal Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituudi ning Sotsiaalministeeriumi poolt koostatud raport „Paarisuhtevägivall Eestis – levik ja tagajärjed“

⁶⁴ H. Kase, I. Pettai (2005), lk 10.

⁶⁵ H. Kase, I. Pettai. Sünnitaja käitumine ja koduvägivall Eestis. Tallinn 2006. – Arvutivõrgus: http://www.ammaemand.org.ee/m_files/b80f487098a8654d7a2345a675cde229.pdf. 10.03.2014.

⁶⁶ A.-A. Allaste, V. Võõbus (2008), lk 1-2.

antakse teoreetiline ülevaade paarisuhtevägivallast ning samuti koostatakse uuring. Uuringu tulemustest selgub, et umbes iga viies mees ja naine kõikidest uuringus osalenutest oli puutunud kokku ainult kerge füüsilise vägivallaga ja teatanud ühest kuni viiest füüsilise/seksuaalse vägivalla juhtumist elus jooksul. Samas oli 1% kõikidest küsitletud meestest ja 7% naistest kogenud rasket või sealjuures ka kerget füüsilist vägivalda ning andnud teada enam kui viiest füüsilise/seksuaalse vägivalla juhtumist. Uuringu tulemuste põhjal võib kokkuvõtvalt öelda, et juhuslikke intsidentide kogemise osas mehed ja naised ei erine. Ent naistel on meestega võrreldes suurem tõenäosus kogeda tõsist ja süstemaatilist paarisuhtevägivalda (st korduvat kergemat ja raskemat füüsilist vägivalda).⁶⁷

2014. aastal alustatud Tartu Ülikooli projekt „Rehabilitatsiooniprogramm pere- või paarisuhtevägivallas süüdimõistetud meestele“ on oma olemuselt üks võimalikest mõjutusvahenditest vägivallatsejale.⁶⁸ Projekti tulemused on praeguseks ajaks küll teadmata, kuid tegemist on uuringuga, kus pööratakse tähelepanu ka meestele ning üritatakse suunata nende käitumisakte vägivaldsusest eemale.

1.4.2. Rahvusvahelised uuringud

Lähisuhtevägivald on peamine sotsiaalne probleem ja rahvastiku tervise mure. Igal aastal on Ameerika Ühendriikides umbes 4,5 miljonit vägivallaakti, kus kannatajateks on naised ja vägivallatsejateks nende kaaslased.⁶⁹ Igapäevaselt vägivallaga kokkupuutumine mängib olulist rolli naiste mentaalse tervise juures, sh posttraumaatilised stressihäired, ärevushäired, depressioon, madal enesehinnang, suitsiidsus ja mõnuainete kuritarvitamine.⁷⁰ Lähisuhtevägivalla tagajärgedeks võivad olla terviseprobleemid, arvestades Ameerika Ühendriikides igal aastal toimepandud vägivallaaktide osakaalu, võib see tingida tervishoiusüsteemide ülekoormamise.

Rachel Jewkes toob välja, et erinevalt paljudest teistest terviseprobleemidest on vähe sotsiaalseid ja demograafilisi näitajaid, et määratleda lähisuhtevägivalla riskirühmasid. Vaesus on erand, mis suurendab konflikti naiste võimuse ning meeste identiteedis. Vägivald kasutatakse kui strateegiat konfliktis olemisel. Suhted, mida iseloomustavad sagedased konfliktid ning konfliktid, mis tekivad finantsilistel põhjustel, armukadedusest ning naiste soorollidest üleastumisel, on rohkem vägivaldsed, kui toimivad suhted. Alkoholi

⁶⁷ K. Soo (2010), lk 18-20.

⁶⁸ Ekspert-intervjuu. Vt lisa.

⁶⁹ P. Tjaden, N. Thoennes. Extent, nature, and consequences of intimate partner violence: Findings from the National Violence against Women Survey. Washington, DC: U.S. National Institute of Justice 2000, p 10.

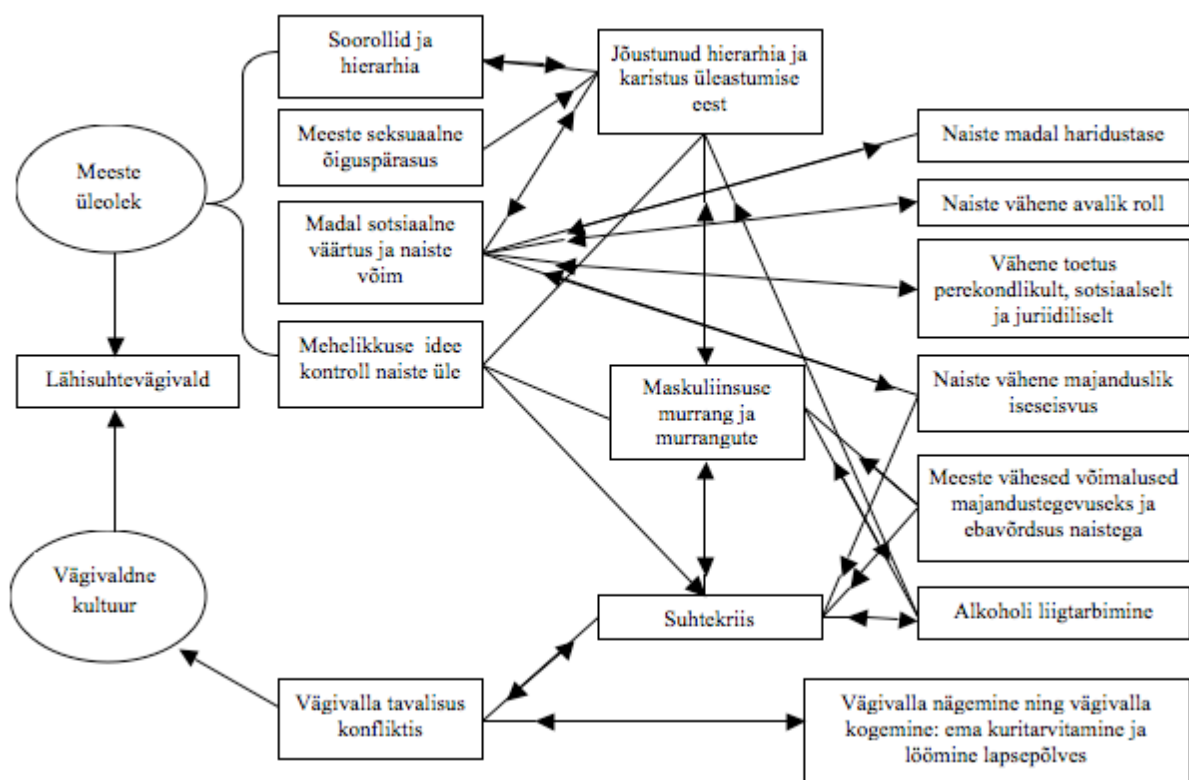
⁷⁰ B.E. Carlson jt. Intimate partner abuse and mental health: The role of social support and other protective factors. – Violence Against Women, 2002, vol 8, p 723.

liigtarvitamine on samuti lähisuhtevägivalla pingeallikaks. Naistel, kes on haritud, majanduslikult kindlustatud ning sotsiaalselt aktiivsed, on väiksem oht langeda vägivallaohvriks, kuid suhe mõjuvõimu ja lähisuhtevägivalla vahel ei ole lineaarne.⁷¹

Vägivalda kasutatakse aeg-ajalt olukordades, kus mehed püüavad säilitada oma identiteeti, mis on tingitud vaesusest või meestel puudub võime kontrollida naisi. Vägivalla risk on suurem ühiskondades, kus vägivalla kasutamine on paljudes olukordades sotsiaalselt aktsepteeritud. Peamine vägivalla ennetustegevus peaks keskenduma naiste olukorra parandamisele.⁷²

Rachel Jewkes toob oma uurimuses välja joonise⁷³, mis selgitab lähisuhtevägivalla tekkemehhanisme läbi erinevate võimaluste (vt Joonis 1). Joonisel on kujutatud üheks tekkepõhjuseks alkoholi tarvitamine, samuti ka naiste vähene majanduslik iseseisvus.

Joonis 1. Lähisuhtevägivalla tekkepõhjused

Allikas: R. Jewkes. Intimate Partner Violence: causes and prevention. Violence Against Women. – Lancet, 2002, vol 359, p 1426.

⁷¹ R. Jewkes. Intimate Partner Violence: causes and prevention. Violence Against Women. – Lancet, 2002, vol 359, p 1423.

⁷² R. Jewkes (2002), p 1423.

⁷³ *Ibid*, p 1424.

Kaheks põhjanevaks uurimuseks lähisuhtevägivalla uurimiseks Ameerika Ühendriikides võib tuua 1975.a. ja 1985.a. läbiviidud Riikliku Perevägivalla uurimused. Need kaks uurimust on lähisuhtevägivalla uurimisel olulised mitmel põhjusel. Esiteks 1975.a. uurimuse puhul on tegemist kõige varasema teadustööga, kus uuriti vägivallajuhtumeid paljudes Ameerika Ühendriikide peredes. Teiseks võimaldavad andmed liikuda teadlastel individuaalsest tasemest üldistuseni – perevägivallani – ja võimaluse uurida sotsiaalseid mõjusid lähisuhtevägivallas. Samuti andis kahe uurimuse andmete võrdlemine võimalusi uurida rahvuslikke trende lähisuhtevägivallas 10-aastase vahega.⁷⁴

Vägivald leiab tavaliselt aset täiskasvanud isikute vahel, kellel on vähesed oskused, et saada hakkama stressi ja konfliktidega vägivallata. Isikuline, psühholoogiline ja perekonna puudumine või üksi olemine või eelpool nimetatud seisundite koosmõju võib viia üksikisiku või terve perekonna kriisini, taolise olukorraga võivad kaasneda töötus või soovimatu lapse sünd. Vägivallatsejad ja ohvrid paistavad silma erinevate käitumishäiretega nagu depressioon ja uimastite tarbimine. Minevikus kogetud vägivald, hülgamine või seksuaalne kuritarvitamine lapsepõlves on aluseks isiksuse profiili kujunemisel, mida iseloomustavad ebaküpsus, vaenulikkus, oskamatus teistega suhelda, empaatia puudumine ning madal enesehinnang.⁷⁵

Murray Straus, Richard Gelles ja Suzanne Steinmetz töötasid välja perevägivallamudeli, mida iseloomustab lähtumine perest kui erilisest intiimsest institutsioonist ning faktist, et perevägivald on intensiivsem, sagedasem ja kõikehõlmavam kui vägivald väljaspool lähisuhet. Vägivaldne käitumine õpitakse lapsepõlves, kantakse edasi põlvkondadega, kinnitatakse kultuuriliste aspektidega ning kutsutakse esile vaesuse ja töötusega.⁷⁶

Rahvusvahelistes allikates paistab silma erinevate sotsiaalsete mõjutegurite ning lähisuhtevägivalla tekkemehhanismide analüüs, samal ajal kui Eesti allikates on paljudes uuringutes esitatud valdavas enamuses ainult statistilised andmed. Rahvusvahelistes allikates on olulisel kohal lähisuhtevägivalla sotsiaalne aspekt.

⁷⁴ M.A. Straus. Physical Violence in American Families. The National Family Violence Surveys. New Brunswick 1992, p 3.

⁷⁵ M.A. Straus (1992), p 5-7.

⁷⁶ M.L. Rosenberg. Violence in America: A Public Health Approach. Oxford University Press 1991, p 130-132.

2. Lähisuhtevägivalla ohvrid ja tagajärjed

2.1. Lähisuhtevägivalla ohvrid

Perevägivalla ohvriks saamine on pikk protsess, mille käigus vägivaldsus aina kasvab. Ohver elab päevast-päeva oma suhete sees ega pruugi osata määratleda vägivalla täpset alguspunkti. Inimene võib pikka aega elada suhtes, kus partner teda alandab, teeb solvavaid märkusi, näitab välja rahulolematust ohvri käitumisega, teadvustamata endale fakti, et tegemist on vägivallaga. Isegi siis, kui on toimunud esimene füüsiline rünnak, ei pruugi ohver tõlgendada seda vägivallana.⁷⁷

Lähisuhtevägivalla ohvrid võivad olla nii naised, mehed kui ka lapsed. Lähisuhtevägivalla ohvriks langemine ei tähenda, et vägivald peaks olema suunatud isiku enda vastu. Ohvriks võib langeda ka olukorras, kus nähakse pealt vägivalda. Sellest tulenevalt sisustatakse antud magistritöös ohvri mõistet laiemalt kui analoogne mõiste „kannatanu“ on selgitatud kriminaalõiguses. KrMS § 37 lg 1 alusel on kannatanu füüsiline või juriidiline isik, kellele on kuriteoga või süüvõimetu isiku poolt õigusvastase teoga vahetult tekitatud füüsilist, varalist või moraalselt kahju.⁷⁸

Perevägivalla ohvrite vajadused võib jaotada viide rühma: turvalisuse vajadus, emotsionaalsed, majanduslikud vajadused, lisaks vajadus info ja nõuannete ning õigusabi ja kohtukaitse järele. Nende vajaduste tagamine eeldab kriisisituatsioonis turvalisuse tagamist politsei poolt, arstiabi, psühholoogilist ja juriidilist nõustamist, varjupaiga- ja tugigrupiteenuse olemasolu ning majanduslikku toetust. Samuti on oluline toetav seadus, ühiskonna mõistev suhtumine, ametnike professionaalne käitumine, info kättesaadavus ja oma õiguste teadmine.⁷⁹ Perevägivalla puhul on harva tegu vaid ühekordsete juhtumitega, tihtipeale satutakse ohvriks korduvalt. Seetõttu on oluline, et oleks loodud kohad, kuhu abi saamiseks pöörduda.⁸⁰

Erialakirjanduses paistab silma, et lähisuhtevägivalda peetakse eelkõige naiste probleemiks ja sh vaadeldakse lähisuhtevägivalda kui tekkinud konflikti, kus ohvriteks on naised ja vägivallatsejateks mehed. Tihti võrdsustatakse naistevastast vägivalda lähisuhtevägivallaga

⁷⁷ M. Linno, K. Soo, J. Strömpl. Perevägivalla levikut soodustavad riskid ja perevägivalla ulatus praktikute hinnangutes. Uurimisaruanne. Tallinn 2011, lk 25-26.

⁷⁸ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 26.02.2014, 8.

⁷⁹ K. Lutt. Eesti perevägivalla vastane poliitika: struktuuri vastavus vajadustele. Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikool 2007, lk 31.

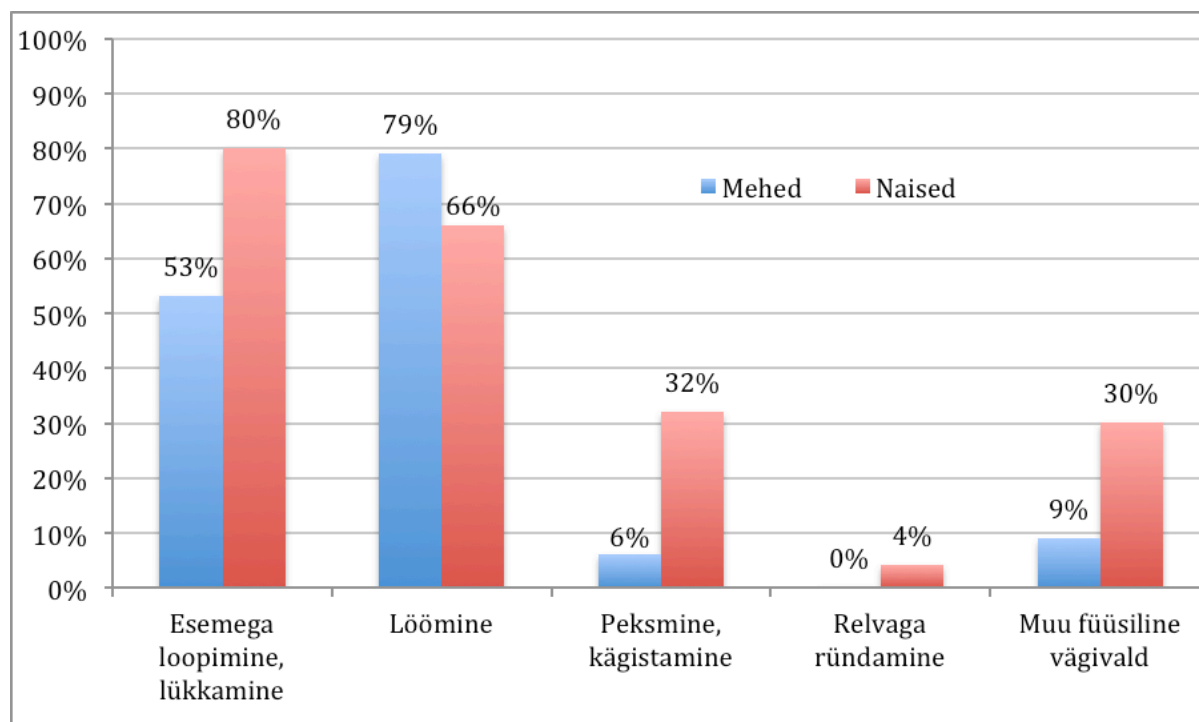
⁸⁰ Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010-2014. – Arvutivõrgus:

https://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/arengukavad/justiitsministeerium/Vgivalla_vhendamise_arengukava_aastateks_2010_2014.pdf. 09.02.2014.

ning võidakse luua olukord, kus kaitsmist vajavad ainult naised. Selle selgituseks võib tuua asjaolu, et Eestis on kümme naiste turvakodu, kuid mitte ühtegi meeste turvakodu.

Paarisuhtes puutus 2008/2009.a. kokku füüsilise vägivallaga, kui see oli toime pandud esemega loopimisel või lükkamisel, 80% kõikidest küsitatud naistest, meeste osakaal oli 53%. Samas, kui füüsiline vägivald pandi toime löömisega, oli meeste osakaal 79% ning naiste oma 66% (vt Joonis 2). Põhjus, miks mehed kogesid löömise tagajärjel füüsilist vägivalda rohkem kui naised, võib olla tingitud sellest, et sageli on naiste vägivald meeste vastu enesekaitse. Samas tuleks rõhutada, et enesekaitseks kellegi löömine on ka vägivallategu ning kvalifitseeritud karistusseadustikus kuriteona. Seda, kas isik tegutses hädakaitstes või mitte, tuvastatakse eraldi õigusvastasust välistavate asjaolude juures.

Joonis 2. Paarisuhte kogemusega 15-74-aastaste kokkupuude paarisuhte füüsilise vägivallaga alates 15. eluaastast, 2008/2009

Allikas: Eesti Statistikaamet.⁸¹

1970ndatest aastatest alates on feministlik vaatenurk olnud üheks enim kasutatud, aga ka kritiseeritud lähenemiseks lähisuhtevägivallas. Meeste vägivald paarisuhtes on tingitud võimu

⁸¹ Paarisuhte kogemusega 15-74-aastaste kokkupuude paarisuhte füüsilise vägivallaga alates 15. Eluaastast soo ja vägivalda liigi järgi, 2008/2009. – Arvutivõrgus: http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=JST81&ti=PAARISUHTE+KOGEMUSEGA+15%2D74%2DAASTASTE+KOKKUPUUDE+PAARISUHTE+F%DC%DCSILISE+V%C4GIVALLAGA+ALATES+15%2E++ELUAASTA+ST+SOO+JA+V%C4GIVALLA+LIIGI+J%C4RGI%2C+2008%2F2009&path=../Database/Sotsiaalelu/17Eigus_ja_turvalisus/035Paarisuhte_vagivald/032Fuusiline_vagivald/&lang=2. 16.03.2014.

erinevusest sugupoolte vahel, mistõttu on naised allutatud meestele. Oma positsiooni hoidmiseks võivad mehed kasutada erinevaid kontrollitaktikaid, sealhulgas ka füüsilist, seksuaalset, psühholoogilist ja majanduslikku vägivalda. Meeste domineerimist nii nagu ka naiste alistumist nähakse kui sotsialiseerumise tulemust.⁸²

2.1.1. Naised lähisuhtevägivalla ohvritena

Statistikat ohvrite jaotumisest naisteks, meesteks või lasteks võib leida kas politseistatistikast või lähisuhtevägivalla alastest uurimustest. Vaadeldes erinevaid Eesti lähisuhtevägivalla alaseid uurimusi ning statistikat Eestis, tuleb asuda seisukohale, et andmed on lünklikud ning ei kajasta tegelikku olukorda, st puudub erinevate peridoodide vaheline võrdlus, mis võimaldaks statistikat analüüsida ja järeldusi teha.

Dominique Bourget ja Pierre Gagné poolt koostatud uurimuses uuriti 20 aasta jooksul (1991-2010) Kanada maakonnas Quebec lähisuhtes toime pandud mõrvasid. Uuringu tulemusena jõuti arusaamale, et mõrvasid sooritasid ülekaalukamalt mehed.⁸³

2004. aastal Eestis läbiviidud politseistatistika analüüsist nähtub, et enam kui 90% kõigist vägivallatsejatest on mehed. Selgub, et kui vaadelda perevägivalla struktuuri soolises lõikes, domineerib ülekaalukalt (87% 754-st juhtumist) naist ründav mees. Kõige harvemini kohtab perevägivalda, kus naissoost pereliige on tunginud kallale teisele naisele.⁸⁴

Peamisteks lähisuhtevägivalla ohvriteks on naised, ligikaudu 90% juhtudest langevad naised vägivallaohvriteks, vägivallatsejateks on mehed. Kui rääkida lähisuhtevägivalla ohvritest, siis ei saa mööda vaadata asjaolust, et lähisuhtevägivald võib esineda nii füüsiliselt, vaimselt, seksuaalselt kui ka majanduslikult. Kui rääkida näiteks füüsilisest vägivallast, siis võib öelda, et ohvrid jagunevad 90% ulatuses naisteks ja 10% meesteks. Samas, kui anda ülevaade lähisuhtes toime pandud vaimse vägivalla ohvritele, siis jagunevad ohvrid 50% osas naisteks ja 50% meeesteks.⁸⁵

Põhjusi, miks naised langevad suurema tõenäosusega lähisuhtevägivalla ohvriteks, võib välja tuua mitmeid. Ühe põhjusena võiks välja tuua, et arvestades naiste füsioloogilist kehaehitust on nad võrreldes meestega nõrgemad ning sellest tulenevalt on neid kergem mõjutada vägivallaga.

⁸² K. Soo. Paarisuhtevägivald Eestis – levik ja tagajärjed. Tartu 2010. – Arvutivõrgus: http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/Paarisuhtevagivallaraaport_loplik.pdf. 10.02.2014.

⁸³ D. Bourget, P. Gagné. Women Who Kill Their Mates. – Behavioral Sciences and the Law, 2012, vol 30, p 60.

⁸⁴ H. Kase, I. Pettai (2005), lk 12.

⁸⁵ Ekspert-intervjuu. Vt lisa.

Dobash jt on asunud seisukohale, et naised kasutavad vähem vägivalda konfliktide lahendamiseks. Autorid on hinnangul, et naised mäletavad rohkem enda poolt toime pandud vägivaldaakte kui mehed, sest naiste jaoks on vägivalda kasutamine vastuvõetamatum ning naistele jääb meelde nende keelatud tegevus.⁸⁶

Kimmel'i arvates on naised lähisuhtevägivalda ohvrid ja mehed vägivallatsejad, sest mehed kasutavad vägivalda siis, kui nad on kaotanud sotsiaalse kontrolli naise üle. Vägivald peaks vägivallatsejatest meeste hinnangul aitama saavutada sotsiaalset kontrolli naiste üle.⁸⁷

Järeldub, et naised langevad lähisuhtevägivalda ohvriteks ka seetõttu, et nad alluvad meeste sotsiaalsele kontrollile, mille tulemusel on meestel soov oma kontrolli hoidmiseks neid mõjutada vägivallaga, sh ka vaimse vägivallaga.

2.1.2. Mehed lähisuhtevägivalda ohvritena

Erialakirjanduses selgitatakse lähisuhtevägivalda kui naistevastast vägivalda. Samas leidub autoreid, kelle hinnangul on naised ja mehed võrdselt vägivaldsed ning vägivald sõltub nii isiksusetüübist, üleskasvamiskeskkonnast ja sotsiaalsest keskkonnast, kui soost.

Donald Gutton väidab, et lähisuhtevägivalda mõtestamisel prevaleerivad feministlikud teooriad, mis jätavad kõrvale vaatenurgad, mis nende paradigmasse ei mahu. Gutton rõhutab, et mehed peavad ennast võrreldes naistega vähem ohvriteks ning sellest tulenevalt ei pea mehed naiste poolt neile suunatud rünnakuid kuritegudeks, sh ei teavitata taolistest juhtumitest politseid. Gutton toob näite 1975. a USA riikliku uuringu tulemustest, millest tema väitel selgus, et naised on sama vägivaldsed kui mehed. Kuivõrd tulemused olid vastuolus feministliku teooriaga, jäeti need tema sõnul avaldamata, neid ignoreeriti või tõlgendati teisiti. Naiste vägivalda on näidatud enesekaitsena, vähemtõsise või erineva nähtusena. Tegelikkuses on naiste vägivaldsusnäitajad tema arvates meeste omadega võrdsed või ületavad neid, hõlmates ka vägivalda mittevägivaldsete meeste vastu.⁸⁸

Naiste vägivaldsust ei tekita partneri vägivaldsus, tegemist on täiesti iseseisva nähtusega, samas kui meeste vägivaldsuse võib esile kutsuda nimelt eelnev vägivalda kasutamine naispartnerite poolt. Ta jääb kindlaks oma seisukohale ja väidab, et erinevad longituuduuringud näitavad, et agressiivsust ei tuleks selgitada soo, vaid teatud soost

⁸⁶ R.P. Dobash. Separate and intersecting realities: A comparison of men's and women's accounts of violence against women. – Violence Against Women, 1998, vol 4, p 382 jj.

⁸⁷ M.S. Kimmel. Gender Symmetry in Domestic Violence. A Substantive and Methodological Research Review. – Violence Against Women, 2002, vol 8, p 1352.

⁸⁸ D. Gutton. Rethinking domestic violence. Toronto: UBC Press 2007, p 99-100.

sõltumatute iseloomuomaduste või hälvete kaudu. Peale selle, et meestel on võrreldes naistega 40% võrra tugevam ülakeha, on neil selle võrra nõrgem alakeha võrreldes naistega. Vägivald, kui see leiab aset, kas lüües, kasutades nuga või relva, võib olla võrdselt kahjustusi tekitav, olenemata soost. Gutton on oma uurimuses välja toonud, et uuritavatest naistest oli löömine/peksmine kätega võrreldes meestega kahekordne, noaga või relvaga ähvardasid uuritavatest naistest 1,8%, kuid meestest ainult 0,7%. Osapoolte tugevus ei omanud tähtsust, kuni keegi otsustas kasutada jõudu.⁸⁹

1994. aastal Ameerika Ühendriigi justiitsministeeriumi poolt läbi viidud uuringus selgus, et 167 000 meest on langenud lähisuhtevägivalla ohvriks.⁹⁰ Teiseks allikaks, kust on võimalik informatsiooni koguda selle kohta, et ka naised on vägivaldselt meestega suhtes, on Riiklik Naistevastase Vägivalla uuring. Antud uuringus intervjueriti telefonitsi juhuvalmiga 8 000 meest ja 8 000 naist ning küsiti nende kogemuste kohta vägivallaohvriks langemisel. Uurimuses selgus, et 7% meestest, keda küsitleti, olid langenud praeguse või endise naise või vabaabielus olles vägivallatsemise ohvriks. Lisaks ütlesid 0,8% küsitlusele vastanud meestest, et nad langesid vägivallaohvriks hiljuti (viimase aasta jooksul).⁹¹

Palin-Davies märgib, et lähisuhtevägivald on äärmiselt kompleksne oma dünaamilisuse ja esinemisviisi poolest. Lähisuhtevägivald tuleb vaadelda erinevatest vaatenurkadest, nii naiste kui ka meeste omast. Autor rõhutab, et oma uuringus vaatleb ta naisi sellistena nagu nad on, mitte sellistena, nagu me sooviksime neid näha. Avalikus diskussioonis aga naist tavaliselt vägivaldsena ei kujutata ning neid, kes on vägivaldsusega silma jäänud, pigem esitletakse erandina. Ta rõhutab samuti, et vägivald oleneb pigem isiksusetüübist, üleskasvamiskeskkonnast ja sotsiaalsest keskkonnast. Palin-Davies on seisukohal, et naised on võimelised toime panema sama raskusastmega kuritegusid nagu mehed, lihtsalt mehed annavad enda vastu suunatud vägivallast harvem teada ega määratle end nõnda kergelt ohvritena. Ta leiab, et meeste eiramine ohvritena ja naiste eiramine ründajatena toob kahju mõlemale sugupoolele.⁹²

Straus jt poolt läbiviidud vaatluspõhise koduvägivallauuringu, mis hõlmas 2000 majapidamist üle kogu USA, tulemused näitasid, et nii peksmine kui ka kerge vägivald (nt kõrvakiil) olid

⁸⁹ D. Gutton (2007), p 102.

⁹⁰ D. Craven. Sex differences in violent victimization, 1994 (Bureau of Justice Statistics Special Report No. NCJ-164508). Washington D.C.; U.S. Department of Justice 1997, p 1.

⁹¹ P. Tjaden, N. Thoennes. Prevalence and consequences of male-to-female and female-to-male intimate partner violence as measured by the National Violence Against Women Survey. Violence Against Women, 2000, vol 6, pp 142.

⁹² S. Palin-Davies. Male Victims of female-perpetrates Domestic Violence. University of East Anglia 2006, pp 200.

enam-vähem võrdväärselt levinud ja agressiivsust näitasid üles nii mehed kui ka naised. Straus jt leidsid, et nii mehed kui ka naised võivad olla lähisuhtevägivalla ohvriteks, kuid uurijad jäid siiski seisukohale, et suuremat tähelepanu tuleks pöörata naistevastasele vägivallale, sest meeste ohtliku vägivaldse käitumise tase oli kõrgem, vägivalla korduv kasutamine oli meeste seas levinum, meeste korral oli tõenäosus vägivalla objekti vigastada suurem. Naised olid majandusliku olukorra tõttu sagedamini oma abielus löksus ning paljude vägivaldsete naiste korral käsitleti vägivalda peamiselt enesekaitsena.⁹³

2.1.3. Lapsed lähisuhtevägivalla ohvritena

Lapsed vajavad sageli erilist tuge lähisuhtevägivallas, arvestades nende ealisi iseärasusi. ÜRO lapse õiguste konventsiooni⁹⁴ kohaselt mõistetakse lapse all kuni 18-aastast inimest. ÜRO lapse õiguste konventsiooni artiklis 19 lg 1 on öeldud, et osalisriigid rakendavad kõiki seadusandlikke, administratiivseid, sotsiaalseid ja hariduslaseid abinõusid, et kaitsta last igasuguse füüsilise ja vaimse vägivalla, ülekohtu või kuritarvituse, hooletussejätmise, hooletu või julma kohtlemise või ekspluateerimise, k.a seksuaalse kuritarvituse eest, kui laps viibib vanema(te), seadusliku hooldaja või seaduslike hooldajate või mõne teise lapse eest hoolitseva isiku hoole all.

Laste väärkohtlemisest hakati esmakordselt rääkima Ameerikas ja Inglismaal 19. sajandi lõpus. 1874. aastal avaldati ajalehes lugu kümneaastasest Mary Ellenist, kellest tema kasuvanemad ei hoolinud ja keda oli korduvalt pekstud. Avalikkuse suhtumine muutus järjest enam laste väärkohtlemise puhul perekonnaellu sekkumist pooldavaks ja nii hakkasid ka riiklikud institutsioonid, nagu nt Ameerika Ühendriikide Sotsiaalteenuste Osakond, üha enam probleemiga tegelema. Sekkumiseks oli vaja seaduslikku alust, mis lubaks lapse kaitseks piirata lapsevanema õigusi.⁹⁵

Vägivalla kogemine ja selle pealtnägemine mõjutab last alati, põhjustades lapsele väga tõsise hingelise trauma. Pidevas stressi- ja ohuolukorras elades arenevad lapsel välja teatud toimetulekuoskused. Laps jälgib pidevalt vägivaldse vanema käitumist ja püüab ette aimata tema vägivallategu. Ohumärkide ilmnemisel proovib ta end varjata. Veidi vanemad lapsed võivad astuda ema kaitseks välja isa rünnaku korral. Laps püüab ennetada vägivallajuhtumeid, ta surub alla oma soove ja vajadusi, üritab käituda nii nagu arvab vägivallatsejat talt ootavat

⁹³ M.A. Straus. Injury and Frequency of Assault and the „Representative Sample Fallacy“ in Measuring Wife Beating and Child Abuse. – Physical Violence in American Families. Transaction Publishers, New Brunswick 1990, p 30-40.

⁹⁴ Lapse õiguste konventsioon. – RT II 1996, 16, 56.

⁹⁵ K. Soo, I. Soo. Teismeliste väärkohtlemine Eestis: Riskitegurid ja Tagajärjed. Tartu 2002, lk 5.

ning süüdistab end toimunud juhtumis. Vägivaldses keskkonnas elamine mõjub negatiivselt mitte ainult lapse enesetundele vaid ka tema füüsilisele tervisele, vaimsele arengule ja suhetele teiste inimestega.⁹⁶ Jälgides oma pereliikmete tegevusi, omistab laps tulevikuks käitumismudeleid, mida rakendatakse näiteks juba ise lapsevanema rollis.

Kõige suurema rühma lastevastase vägivalla toimepanijaist moodustavad lapsevanemad (ka kasuvanemad), levinuim on lastevastane vägivald nooremate emade seas. Vägivaldas kasutavad vanemad kogevad tihedamini stressi, neil on madal enesehinnang, nõrk impulsside kontrollimise võime, madal frustratsioonilävi ning väike empaatiavõime. Alkoholi ja narkootikumide kuritarvitamine mängib suurt rolli vägivallariski suurenemisel. Lapsevanema langemine füüsilise vägivalla ohvriks lapsepõlves on samuti riskitegur, mis suurendab ohtu, et ta kasutab vägivaldas ka oma laste vastu. Alaealisevastast vägivaldas võib kohata kõige rohkem perekondades, kus partnerite (lapsevanemate, elukaaslaste) vahel esineb füüsilist vägivaldas, ja ka peres, kus last kasvatatakse üks vanem. Sotsiaalsed tegurid, mis soodustavad füüsilise vägivalla kasutamist, on vaesus, töötus, sotsiaalne isoleeritus ning kõrge kuritegevuse ja vägivalla määraga kogukond.⁹⁷

Karin V. Rhodes jt uurimuses tuuakse välja, et uuringus küsitletud ohvrid väljendasid, et nende laste, kes nägid lähisuhtevägivaldas pealt, keda traumeeriti kohtuistungitega või paigutati lastekodudesse, puutusid kokku ületamatute raskustega. Mõned keeldusid politseisse helistamast, kui lähisuhtevägivaldas aset leidis, et tagada oma lastele turvaline elukeskkond ja vältida traumeerimist.⁹⁸ Taoline tegevus võib viia aga olukorrani, kus vastupidiselt soovitud, tekitatakse lapsele hoopis ebaturvaline elukeskkond.

Lähisuhtevägivalla kogemine võib mõjutada lapsi ka tulevikus ning mängida olulist rolli nende kognitiivsete oskuste omandamisel. Hanna C. Gustafssoni jt uuringus keskenduti omavaheliste seoste otsimisele lähisuhtevägivalla esinemisel laste varajases eas ning laste lühimälu ja töömälu omandamisel ning kooli sisseastumiskatsete sooritamisel. Uurimuses jõuti arusaamale, et lastel, kes elasid perekonnas, kus esines lähisuhtevägivaldas, oli raskusi kognitiivsete oskuste omandamisega. Asuti seisukohale, et lapsi tuleks toetada mitte ainult õpitu omandamise ja käitumisprobleemide korral, vaid ka puudujääkides mälu osas ning

⁹⁶ K. Soo, E., Reitelmann, T. Laan. Sooline Vägivald ja perevägivald. Käsiraamat põhikooli õpetajale. Tallinn 2012. – Arvutivõrgus: http://www.enu.ee/lisa/501_Kasiraamat.pdf, 12.03.2014.

⁹⁷ Kuritegevus Eestis 2012. Kriminaalpoliitika uuringud. Tallinn 2013, lk 52.

⁹⁸ K.V. Rhodes. „I Didn’t Want To Put Them Through that”: The Influence Of Children on Victim Decision-making in Intimate Partner Violence Cases. – Journal of family Violence, 2010, vol 25, p 492.

teistes kognitiivsetes põhioskustes.⁹⁹

2.2. Lähisuhtevägivalla tagajärjed

Lähisuhtevägivald võib põhjustada tõsiseid tagajärgi tervisele ning samaaegselt vajada meditsiinilist sekkumist.¹⁰⁰ Ameerika Ühendriikides kannatavad ligikaudu 500 000, kas üks või mõlemad partnerid vägivallast põhjustatud tervisekahjustuste all. Naised Ameerika Ühendriikides käivad kolm korda rohkem arsti vastuvõtul lähisuhtevägivallast tingitud kahjustuste tagajärjel kui mootorsõidukite poolt põhjustatud vigastuste pärast.¹⁰¹

Uuringud näitavad, et näiteks vägistamine ning lähisuhtevägivald on seotud nii lühiajaliste kui ka pikaajaliste probleemidega, hõlmates seega füüsilisi tervisekahjustusi, haigusi, psüühilisi häireid, majanduslikku mõju ning isegi surma. Samas on oluline teada, et lähisuhtevägivalla tagajärjed selgitatakse välja tavaliselt küsitledes isikuid, kes otsivad abi, seega võivad uuringutes esitletud tagajärjed selle võrra olla äärmuslikumad.¹⁰²

2.2.1. Füüsilised tagajärjed

Lähisuhtevägivalla võimalikud tagajärjed võivad olla osalise nägemise või kuulmise kaotamine, põletushaavad, hammustused, hematoomid, luumurrud, terariistaga löiked või marrastused, põletikud, läbitungivad torkehaavad, nihestused, nikastused või surmad.¹⁰³ Stark, Flitcraft ja Frazier leidsid oma uurimuses, et lähisuhtevägivalla tüüpilised vigastused paiknevad peas, näos, kaelal, õlgadel ja kõhul.¹⁰⁴

Kadri Soo ja Anu Laas'i 2009. aastal läbiviidud uurimuses intervjueriti 19 naist, kes olid kogenud vägivalda, kas paarisuhtes (12 intervjueritavat) või töökohal (7 intervjueritavat). Naised kirjeldasid mitmesuguseid kergemaid ja raskemaid tervisehädasid, mis neil on vägivalla tagajärjel tekkinud. Kõigepealt mainiti füüsilise rünnaku käigus saadud vigastusi: sinikad, haavad, verejooksud, luumurrud, peapõrutused ja põletused. Naiste sõnul on vägivald põhjustanud neile ka mitmeid progresseeruvaid haigusi. Nimetati artriiti, maksahaigusi, käte värisemist, närvi-, mälu- ja nägemiskahjustusi, trombe, kõrget vererõhku. Neli naist põdes

⁹⁹ H.C. Gustafsson jt. Intimate Partner Violence and Children's Memory. – Journal of Family Psychology, 2013, vol 27, no 6, p 943.

¹⁰⁰ L. Sana. Intimate Partner Violence: Societal, Medical, Legal and Individual Responses. Kluwer Academic Publishers 2001, p 15.

¹⁰¹ S. Sorenson. Violence against women: Examining ethnic differences and commonalities. – Evaluation Review, 1996, vol 20, no 2, p 123.

¹⁰² National Research Council. Understanding violence against women/Panel on Research on Violence Against Women. National Academies Press 1996, ch 3.

¹⁰³ R. Jewkes (2002), p 1425.

¹⁰⁴ E. Stark, A. Flitcraft, W. Frazier. Medicine and Patriarchal Violence: The Social Construction of a private event. – International Journal of Health Services, 1979, vol 9, p 461-493.

vähki. Samas viidati ka tervisehädadele, mille tekkimist ja halvenemist ei osatud otseselt vägivallega seostada. Kõige enam mõjutas vägivald naiste psüühilist seisundit ja vaimset tervist. Eelkõige räägiti suurest hirmust ja ärevusest, mida kogeti nii tööle minnes, seal olles kui ka pärast ametist lahkumist. Mõned naised tunnetasid ka enda alaväärsust ja enesekindluse langust. Kuna tihti kaasnes vägivallega naiste tööga ülekoormamine, siis kasvas kurnatus ja väsimus. Pidev pingeseisund, ärevus ja frustratsioon tekitas stressi ja viis depressiooni väljakujunemiseni.¹⁰⁵

On leidnud küllaldaselt tõendamist, et lähisuhtevägivald ja oht nakatuda HIVsse on omavahelises seoses. Wingood ja DiClemente tõid välja oma uurimuses, kus uuritavateks olid 165 seksuaalselt aktiivset afro-ameerika naist vanuses 18 kuni 29, et naised, kes on vägivaldses suhtes kasutavad vähem kondoomi seksuaalvahekorra ajal ning vestlus kondoomidest on tihti vägivaldsuse üheks aluseks. Samuti toodi välja, et naistel, kellel oli vägivaldne meespartner, tundsid ennast rohkem isoleerituna, samuti tundsid naised muret nakatuda HIVsse ning nad uskusid, et nende partner ei toetaks neid.¹⁰⁶

Kõige äärmuslikumaks tagajärjeks lähisuhtevägivallas on surm. Campbell toob oma uurimuses välja, et enamik naistest, kes on mõrvatud, kas endiste või praeguste meespartnerite poolt, on eelnevalt kogenud ka füüsilist vägivalda peksmise näol. Lähisuhtevägivalla tagajärjeks võib olla ka suitsiid.¹⁰⁷

2.2.2. Vaimsed tagajärjed

Psühholoogilise trauma tingivad tugevamõjulised, kontrollimatud kogemused, mis võivad tabada igaühte ja mis panevad inimese end sageli tundma abituna, haavatuna ja oma elu üle kontrolli kaotanuna.¹⁰⁸

Posttraumaatilise stressi häire (edaspidi PTSD) on meditsiiniline diagnoos pikaajaliste sümptomite kohta, mille on põhjustanud korduvad sündmused, mille hulka kuuluvad eluohtlikud olukorrad, tõsised kehavigastused või oht inimese füüsilisele enesemääramisõigusele. Korduvad rünnakud, stressiallika (vägivallatseja) füüsiline lähedus ja olukordade tajumine kontrollimatute ja ettearvamatutena suurendavad PTSD väljakujunemise ohtu. PTSD põhjustajaks võivad olla ka muud traumaatilised situatsioonid (nt pantvangiks

¹⁰⁵ K. Soo, A. Laas. Vägivalla mõju naistele. Naistevastane vägivald paarisuhtes ja töökohal. Tartu 2009, lk 23.

¹⁰⁶ G.M. Wingood, R.J. DiClemente. The Effects of an Abusive Partner on the Condom Use and Sexual Negotiation Practices of African-American Women. – American Journal of Public Health, 1997, vol 87, no 6, p 1017.

¹⁰⁷ J.C. Campbell. Health consequences of intimate partner violence. Lancet 2002, p 1331-1336.

¹⁰⁸ D.S. Everstine, L. Everstine. The Trauma Response: Treatment for Emotional Injury. – American Journal of Clinical Hypnosis, 1994, vol 37, p 893.

võtmine, piinamine, vägistamine, inimröövi või paljaksröövimise ohvriks langemine). PTSD võib olla eriti tõsine või kauakestev juhul, kui stressiallikaks on inimolend (mitte looduskatastroof).¹⁰⁹

Oma olemuselt on vaimseid tagajärgi raskem määratleda kui füüsilisi tagajärgi. Kui vaimsed tagajärjed ohvrile selgitatakse tavaliselt välja ekspertiisi vormis eksperthinnangutena, siis füüsilisi tagajärgi on selle võrra kergem tuvastada, kuna need võivad olla silmale nähtavamad ning kergesti tuvastatavad.

Äärmuslik stress avaldab ohvrile mõju mitmel tasandil: somaatilisel, emotsionaalsel, kognitiivsel, käitumuslikul ja hoiakute tasandil. See võib põhjustada mitmeid psüühilisi probleeme, nt dissotsiatiiivsed nähud, söömishäired, mõnuainete tarbimine ja ennasthävivate käitumine.¹¹⁰

Aastal 2003 korraldatud Eesti meedikute ekspertküsitlus näitas, et vägivalda ohvritel on mitteohvritega võrreldes oluliselt kehvem tervislik seisund. 72% nendest omab mõnda pikaajalist tervisehäiret, mitteohvritest (kuigi nad on keskmiselt vanemad), on pikaajaline tervisehäire 61%-l. 87% kurdab stressi ja pideva pingesisundi üle. Ohvrid kannatavad sagedamini stressi, närvilisuse, depressiooni all. 84% ohvritest on viimase kuu jooksul tarbinud mõnda ravimit, mitteohvritest 76%. Ohvrid tarbivad mitteohvritest sagedamini valuvaigisteid, rahusteid ja vitamiine.¹¹¹

¹⁰⁹ S. Perttu, V. Kaselitz. Kuidas aidata perekonda, milles esineb vägivalda – juhiseid tervishoiutöötajatele. – Arvutivõrgus: <http://www.naistetugi.ee/Guidebooklayout.pdf>. 10.03.2014.

¹¹⁰ D.G. Dutton. Trauma symptoms and PTSD-Like profiles in perpetrators of intimate abuse. – Journal of Traumatic Stress, 1995, vol 8, p 299-316.

¹¹¹ Naistearstile naistevastasest vägivallast (2006), lk 48.

3. Lähisuhtevägivald peamised sotsiaalsed mõjutegurid ning lähisuhtevägivald põhjuste teooriad

3.1. Lähisuhtevägivald peamised sotsiaalsed mõjutegurid

Autor käsitleb antud magistritöös peamiste sotsiaalsete mõjuteguritena alkoholi, vaesust ja agressiooni, ent vägivalda soodustavate teguritena võib veel välja tuua¹¹² - noorem iga; madal haridustase; sotsiaalne ebaadekvaatsus; madal sotsiaalne kapital; soorollilised arusaamad mehest; soorollilised arusaamad naisest; madal enesehinnang; emotsionaalne sõltuvus; emotsionaalne isolatsioon; suhtlemisraskused; isiksuseomadused; majanduslik stress; lapsepõlves kogetud vägivald; varasem vägivald kasutamise kogemus; vägivalda toetavad sotsiaalsed normid ja hoiakud; puudulik karistussüsteem; vägivald levik meedias.

2011. aastal läbiviidud uuringus „Perevägivald levikut soodustavad riskid ja perevägivald ulatus praktikute hinnangutes“ toodi välja vägivaldse pere iseloomustavate teguritena pereliikme sõltuvusprobleemid, kriminaalne käitumine ning autoritaarset ja kontrollivat käitumist teiste pereliikmete suhtes. Samuti mainiti mõjuteguritena nii töötust kui ka vaesust ning sellest lähtuvalt ka materiaalsel kindlustatust ja pereliikmete tööga hõivatust.¹¹³

3.1.1. Alkohool

Alkohoolne jook on sõltuvust tekitava ja uimastava toimega etanooli sisaldav jook. Etanool on värvusetu, iseloomuliku lõhnaga, põletava, kõrvetava maitsega vedelik.¹¹⁴

Teadlased on asunud seisukohale, et alkoholi liigtarbimine meeste poolt (harva ka naiste) on seotud lähisuhtevägivaldaga, kuid mitte igas olukorras. Alkoholi peetakse joogiks, mis on mõeldud vähendama takistusi, suhtuma kergekäeliselt hukkamõistmisesse ning kahjustama oluliselt võimet mõista sotsiaalsed märguandeid, kuigi bioloogilist seotust alkoholi ja lähisuhtevägivaldaga on keeruline selgitada.¹¹⁵

Alkoholi tarbimine võib tunduda võimalusena väljuda antisotsiaalsest käitumisest. Sellest tulnevalt on mehed suurema tõenäosusega vägivaldsemad, kui nad on alkoholi tarvitanud, sest tekib tunne, et nad ei vastuta oma käitumise eest alkoholijoobes. Mõnel puhul võib öelda, et mehed kirjeldavad, et alkoholi tarvitamine annab neile võimaluse lüüa nende lähikondlast, sest nad tunnevad, et see on sotsiaalselt aktsepteeritud tegevus ja neilt oodatakse sellist

¹¹² H. Kase. Lähisuhtevägivald. Tallinn 2004, lk 39-41.

¹¹³ M. Linno, K. Soo, J. Strömpl (2011), lk 27.

¹¹⁴ Mis on alkohol? – Arvutivõrgus: <http://www.alkoinfo.ee/kogused/mis-on-alkohol>. 25.03.2014.

¹¹⁵ R. Jewkes (2002), p 1425.

käitumist. Tundub, et uimastid, mis vähendavad piiranguid, näiteks ka nagu kokaiin, omavad sarnast seost lähisuhtevägivalla aktide esinemisega nagu alkoholgi.¹¹⁶

Alkoholiga liialdavate inimeste käitumises, liigutustes, muutuvus emotsionaalses tonaalsuses (agressiivsusest depressioonini, kõrgenenud meeleolust kontrollimatuseni sõnades ja tegudes ning kurvameelsuseni) ja töövõime languses on lihtne märgata muutatusi.¹¹⁷ Selline labiilne isiksuse dünaamika on progresseeruva iseloomuga.

Alkoholi tarbimine ja vägivaldne käitumine on omavahel mitmeti seotud. Politseitöötajate hinnangul on vähemalt poolte politseisse jõudnud perevägivallajuhtumite tekkes oma osa olnud alkoholil. Alkohol võib toimida sotsiaalsete normide lõhkujana, põhjustades kergemini sotsiaalselt aktsepteerimata käitumist; alkoholi tarvitamine võib suurendada möödarääkimis- ja tülitsemisvõimalusi partnerite vahel ning mõjutada neid vägivalla teel konflikti lahendamata.¹¹⁸

Alkoholi seos vägivallaga on mitmetahuline – teatud mõttes võimendab see tundeid ja kaotab piirid, aidates nõnda vägivallategudele kaasa, teisalt aga muutub nii vägivallatseja kui ka tema ohvri käitumise omalaadseks õigustuseks. Nii vägivaldset käitumist kui ka alkoholi tarvitamist võib samuti käsitleda reaktsioonina muudele tingimustele või olukordadele.¹¹⁹

Teadlased on jõudnud arusaamale, et mitte ainult alkoholi tarbimisega ei kaasne oht vägivallale, vaid ka alkoholi müügikohtade vahetu lähedusega. Uurimuses „*Ecological models of alcohol outlets and violent assaults: crime potential and geospatial analysis*“ asusid autorid seisukohale, et isikutevahelised vägivallateod leiavad sagedamini aset kohtades, mis asuvad alkoholi müügikohtade vahetus läheduses. Üheks põhjuseks toodi seda, et müügikohad, eelkõige baarid ja lokaalid, meelitavad ligi kliente, kes suurema tõenäosusega panevad toime vägivallaakte. Samuti toodi põhjuseks, et asukohad, kus müügikohad paiknevad, on sageli vähem turvatud.¹²⁰

¹¹⁶ R. Jewkes (2002), p 1426.

¹¹⁷ Alkohol inimaju kallal. Tervise Arengu Instituut. – Arvutivõrgus: <http://www.alkoinfo.ee/et/mojud/vaimse-tervise-hadad>. 09.03.2012.

¹¹⁸ A.-A. Allaste, V. Võõbus (2008), lk 5 jj.

¹¹⁹ *Ibid*, lk 47.

¹²⁰ P.J. Gruenewald jt. Ecological models of alcohol outlets and violent assaults: crime potentials and geospatial analysis. – Prevention Research Center 1995, p 667.

3.1.2. Vaesus

Lähisuhtevägivalla ja vaesuse seost selgitatakse tavaliselt läbi stressi. Kuna vaesus tekitab stressi, on väidetud, et lähisuhtevägivald võib olla tingitud stressist, sest majanduslikult vähemkindlustatutel on vähem võimalusi vähendada stressi.¹²¹ Meeste stress võib tuleneda ka sellest, et pere ootab raha eelkõige mehelt, kuid kui ta on töötu või väikesepalgaline, siis ei suuda ta täita oma rolli pereisana. Kui kõik lootus majanduslikus mõttes lasub naisel (emal), ja kui tema on analoogses olukorras, siis on ilmselt ka tema stressis ja võib seda maandada pereringis mitte just kõige aktsepteeritumal viisil.

Adams jt uurisid töökoha stabiilsuse mõju nii naiste tervisele kui ka lähisuhtevägivalla ohvriks langemisele. Uuringu autorid jõudsid järeldusele, et lähisuhtevägivalda võivad kogeda kõik naised, kuid statistiliste andmete alusel langevad madalapalgalised naised enim lähisuhtevägivalla ohvriteks. Töökoha stabiilsus oli otseselt sõltuvuses lähisuhtevägivalla ohvriks langemisega. Tulemused näitasid, et naised, kes langevad ohvriks, töötavad vähem kui naised, kes ei lange lähisuhtevägivalla ohvriteks.¹²² Autori hinnangul võib lähisuhtevägivalla kogemine segada oluliselt tööl keskendumist ja töö tulemuslikkust, sellest tulenevalt võib töölkäimine olla raskendatud.

Lõuna-Aafrikas läbi viidud uurimuses asuti seisukohale, et füüsiline vägivald ei ole seotud sotsiaal-ökonomiliste indikaatoritega, nagu nt omandiõigus kodumajapidamistarkustele, meeste ja naiste elukutse ning töötus. Lähisuhtevägivald oli tingitud isikute vahelistest muudest konfliktidest, mis arvestades seda, et isikud elasid absoluutses vaesus, siis vaesus neile konflikte ei tekitanud. Huvitavalt kombel näitas uurimus, et naised olid just vaesemates perekondades kaitstud lähisuhtevägivalla eest (43% uuritavatest naistest). Täiendavatest uuringutest selgus, et taoline äärmuslik vaesus vähendas konflikte, mis olid tingitud majapidamiskuludest.¹²³

Taolist seisundit võib ilmestada asjaolu, et kui isikud ei ole pidanud muretsema majanduslikus mõttes puuduste pärast, sest neil ei ole näiteks mitte kunagi olnud majanduslikku kindlustatust, siis omavad inimsuhted ja omavaheline läbisaamine suuremat rolli kui asjad, mida neil ei ole kunagi olnud ja millest ei oskaski puudust tunda.

¹²¹ R. Jewkes (2002), p 1424.

¹²² A.E. Adams jt. Does Job Stability Mediate the Relationship Between Intimate Partner Violence and Mental Health Among Low-Income Women? – American Journal of Orthopsychiatry, 2013, vol 83, no 4, p 605.

¹²³ R. Jewkes (2002), p 1426.

Tsai on oma uurimuses jõudnud järeldusele, et vaesus loob sobiva keskkonna nii soolisele ebavõrdusele, naiste vastu suunatud lähisuhtevägivallale kui ka psühholoogilisele stressile. Uuringu autor rõhutab, et nii lähisuhtevägivald kui ka depressioon on seotud soolise ebavõrdsuse ja vaesusega.¹²⁴ Võib järeldada, et oma olemuselt on vaesus nii lähisuhtevägivalla mõjutegur kui ka erinevate tervislike probleemide tekitaja.

Olukordades, kus naine töötab, kuid tema partner mitte, kätkevad riske vägivalla tekkeks. Taoline uurimustulemus viitab, et majanduslik ebavõrdsus naise ja mehe vahel on olulisem kui üldine vaesus perekonnas. Lähisuhtevägivald on seotud ebavõrdsusega paarisuhtes, kas ühe või teise poole poolt vaadatuna. Sotsiaalmajanduslik ebavõrdsus kogukonnas või ühiskonnatasandil on üha enam näidanud ka seost mitte ainult lähisuhtevägivallaga, vaid ka teiste vägivallaliikidega.¹²⁵

3.1.3. Agressioon

Agressioonile kui populaarsele uurimisobjektile on raske leida definitsiooni. Agressiooni on tavaliselt defineeritud käitumisena, mis on suunatud ühe inimesele kavatsusele tekitada teisele inimesele tahtlikult kehavigastusi.¹²⁶ Agressiooni definitsioonist saab eristada nelja olekut: kehavigastuse või kahju tekitamise võimalikkus, tahtlus, tegu ja selle vastumeelsus kannatanule.¹²⁷

Kriminaalõigussüsteemi kohaselt võiks välja tuua kolm terminit: antisotsiaalne käitumine, kriminaalsus ja delinkventsus. Antisotsiaalne käitumine on igasugune käitumisakt, mis ei ole kooskõlas seadustes sätestatud põhimõtetega – tahtlik seaduserikkumine. Näiteks vargus, tapmine, vägistamine ja röövimine. Kriminaalsus ja delinkventsus on antisotsiaalse käitumise alaliigid. Kriminaalne käitumine on omistatav pigem täiskasvanutele ning antud töös käsitletakse seda mõistena, mida kasutatakse ainult agressiivse käitumise defineerimisel. Delinkventse käitumise defineerimisel võetakse arvesse nii raskemaid kui ka kergemaid süütegusid, ent antud käitumise puhul hinnatakse ainult alaealiste käitumisasike.¹²⁸

Sagedased erimeelsused ja konfliktid suhted on tihedalt seotud vägivallaga lähisuhtes. Vägivallada peetakse sageli taktikaliseks käitumiseks konfliktis, teisisõnu agressiivsel

¹²⁴ A.C. Tsai. Intimate Partner Violence and Population Mental Health: Why Poverty and Gender Inequities Matter. – PLOS Medicine, 2013, vol 10, issue 5, p 2.

¹²⁵ A.E. Adams jt (2013), p 606.

¹²⁶ R.D. Parke, R.G. Slaby. The Development of Aggression. – Handbook of Child Psychology, vol 4. Socialization, personality, and Social Development. New York 1983, p 547.

¹²⁷ D.P. Deptula, R. Cohen. Aggressive, rejected, and delinquent children and adolescents: a comparison of their friendship. – Aggression and Violent Behavior, 2004, vol 9, p 77.

¹²⁸ D.F. Connor. Aggression and Antisocial Behavior in Children and Adolescents. New York 2002, p 7.

käitumisel on emotsionaalsed, motivatsioonilised ja käitumuslikud komponendid. Agressiooniga kaasneb viha- või raevuemotsioon.¹²⁹ Pole ime, et kui naine soovib lahkuda vägivaldsest suhtest, võib ta sattuda veel suurematesse vägivalda konfliktidesse.¹³⁰ Naistel, kes lahkuvad vägivaldsest suhtest on suurem risk sattuda nii jälitamise¹³¹, mõrva kui ka mõrvakatse ohvriks.¹³²

Agressioon, mis on suunatud oma lähikondlase vastu füüsiliselt, verbaalselt või emotsionaalselt, tekitab ohvrile negatiivseid tagajärgi, hõlmates sealhulgas ka vigastusi ja lähisuhte purunemisi. Kim'i jt uurimusest selgus, et naiste depressiivsuse sümptomid tekitasid meestel naiste vastu märkimisväärselt rohkem füüsilist ja psühholoogilist agressiooni. Selgus, et lähisuhtes, kus üks pooltest oli depressiivne, esines rohkem vaenulikkust, kurba meeleolu, kiindumuse puudumist kui ka negatiivset suhtumist.¹³³

3.2. Lähisuhtevägivalda põhjuste teooriad

Lähisuhtevägivalda põhjuste teooriate uurimine ja selgitamine annab ülevaate sellest, kuidas ning miks lähisuhtevägivald tekib. Analüüs annab ülevaate erinevate teooriate rakendamisest praktikas, samuti mängib teooriate tundmine olulist rolli lähisuhtevägivalda ennetamisel.

Lähisuhtevägivalda põhjuste teooriad annavad teoreetilise ülevaate tekkepõhjustest ning annavad ülevaate vägivalda leviku tõkestamise võimalustest. Ohvril peab olema kogu informatsioon, mis puudutab kriminaalmenetluse läbiviimist. Informatsioon on tal selge, kui on olemas spetsialiseerunud menetlejad, nii PPAs, samuti prokuratuuris.¹³⁴

Järgnevalt on välja toodud teooriad, mida autor peab vajalikuks analüüsida lähisuhtevägivalda tekkepõhjustajatena. Lähisuhtevägivald on oma olemuselt kompleksne, hõlmates nii sotsiaalseid, majanduslikke kui ka psüühilisi aspekte. Erinevate teooriate väljatoomisel avalduvad juba eelnevalt toodud sotsiaalsete mõjutegurite kõrval läbi erinevate teooriate ka põhjused, miks lähisuhtevägivald tekib.

¹²⁹ T. Bachmann, R. Maruste. Psühholoogia alused. Tallinn 2003, lk 271.

¹³⁰ M.A. Straus, R.J. Gelles, S.K. Steinmetz. Behind closed doors: violence in the American family. New York: Anchor Press 1980, p 170.

¹³¹ M.B. Mechanic. Impact of severe stalking experienced by acutely battered women: an examination of violence, psychological symptoms and strategic responding. – Violence Victim, vol 15, 2000, p 443–458.

¹³² J. McFarlane, J. Campbell, K. Watson. Intimate partner stalking and femicide: urgent implications for women's safety. – American Journal of Public Health, 2002, vol 20, p 54.

¹³³ H.K. Kim jt. Men's Aggression Toward Women: A 10-Year Panel Study. – Journal of Marriage and Family, 2008, vol 70, p 1183.

¹³⁴ Ekspert-intervjuu. Vt lisa.

3.2.1. Sotsiaalsete oskuste omandamise teooria

Sotsiaalsete oskuste omandamise teooria põhineb sellel, et vägivaldse käitumismudeli omandavad inimesed juba lastena, kasvades üles vägivaldses keskkonnas. Vägivalda nähakse sealjuures teatud olukordades positiivsena ja selle abil saab tekitada ja taastada autoriteeti (nt arvamus, et poisid löövad alati vastu) või peetakse laste füüsilist karistamist normaalseks. Selle teooria paikapidavust tõestab asjaolu, et lapsega lähisuhtevägivalla ohvrid on täiskasvanuina sagedamini selle toimepanijad. Seetõttu peetakse vägivallatu konfliktilahendamise oskusi eelkooli ja üldhariduskooli õppekavas oluliseks sotsiaalseks oskuseks vägivalla ennetamisel.¹³⁵

Lapseas omandatud sotsiaalsed oskused mängivad täiskasvanueas suurt rolli. Elades perekonnas, kus leiab aset lähisuhtevägivalla juhtumeid, võib sotsiaalselt omandatud oskuste seas olla ka vägivald.

Fantuzzo ja Lindquist on oma põhjalikus ülevaates uurimustest, mis käsitlevad vanemate vägivaldsuse tunnistajateks olnud lapsi, jõudnud järeldusele, et vastava vägivalla pealtnägemine suurendab oluliselt tõenäosust, et taolised lapsed on vägivaldsed nii kodus, koolis kui ka kogukonnas. Selliseid lapsi iseloomustavad käitumisprobleemid ning sotsiaalsete oskuste madal tase.¹³⁶

3.2.2. Sotsiaalne soo ja maskuliinsuse teooria

Teooria toetub sellele, et paljudes ühiskondades on meeste omistatavad maskuliinsed omadused (olla enesekindel, kehtestav ja domineeriv) ühiskonnas hinnatud ja nende omaduste kandjad ühiskonna hierarhias kõrgematel positsioonidel.¹³⁷

Ajalooliselt võivad maskuliinsusele viitavad isikuomadused olla jõud, võim, pikkus ning samuti ka majanduslik võimekus.¹³⁸

Patriarhaalses ühiskonnas on maskuliinsus seotud domineerimise, võimu ja vägivallaga ning feminiinsus passiivsuse, sõltuvuse ja vägivallast hoidumisega. Sotsialiseerumise all mõistetakse noore kujunemist ühiskonna liikmeks – seda võib käsitleda kui keskkonna ja

¹³⁵ LSV teooriad. – Arvutivõrgus:

http://www.e-ope.ee/download/euni_repository/file/2627/ls_vagivald.zip/lsv_teooriad.html. 10.04.2014.

¹³⁶ A.-A. Allaste, V. Võõbus (2008), lk 7.

¹³⁷ LSV teooriad. – Arvutivõrgus:

http://www.e-ope.ee/download/euni_repository/file/2627/ls_vagivald.zip/lsv_teooriad.html. 10.04.2014.

¹³⁸ A. Hattery. Intimate Partner Violence. Rowman & Littlefield 2009, p 80.

indiviidi vahelist protsessi, mille käigus indiviid omandab teadmiste, normide ning väärtuste süsteemi, mis võimaldab tal ühiskonna tegemistes osaleda.¹³⁹

Kuna kõigil meestel pole juurdepääsu võimule, võib soov vastata sellisele mehelikkuse mudelile viia mehi otsima käepäraseid vahendeid oma mehelikkuse kinnitamiseks realiseerides seda oma lähisuhetes. Seetõttu, paradoksaalselt, kasutavad vägivalda enam need mehed, kes tunnetavad, et nad ei oma võimu. Selle teooria paikapidavust näitab asjaolu, et ehkki vägivalda esineb kõigis ühiskondlikes gruppides, näitavad uuringud, et sagedamini esineb seda vähese haridusega ja kehvades sotsiaal-majanduslikes tingimustes või etniliselt marginaliseeritud rühmades.¹⁴⁰

3.2.3. Psühhodünaamiline teooria

Psühhoanalüütilised mudelid toetuvad Sigmund Freudi ja tema õpilaste töödele ning edasiarendajate tegevusele. Mudeleid nimetatakse psühhodünaamilisteks sellepärast, et nende alusteooria järgi on käitumise põhjuseks inimese psüühikas toimiv liikumine ja interaktsioon ning need rõhutavad psüühika mõju käitumisele samavõrd, kui psüühika ja käitumine mõjutavad ning on seotud ümbritsevast sotsiaalsest keskkonnast. Freud alustas oletustest, et neurootilisi sümptomeid põhjustavad varjatud mälestused, kuid hiljem jõudis järeldusele, et hüsteeria ja selle sümptomid on lapsepõlves saadud traumade või emotsionaalsete šokkide tagajärg.¹⁴¹

Teooria kohaselt on vägivalda tekkepõhjuseks peamiselt lapsepõlves kogetud traumad ning täiskasvanueas elatakse lapsepõlves kogetud traumasid vägivallana teiste inimeste peal välja.¹⁴²

Teoreetikud on seisukohal, et valdav enamus psühholoogilistest protsessidest leiab aset väljaspool teadvust. Kui tugineda psühhoanalüütilistele terminitele, siis meeletegevused leiavad aset alateadvuses ja inimese alateadvus avaldub isiksuse dünaamikas.¹⁴³

¹³⁹ A.-A. Allaste, V. Võõbus (2008), lk 9.

¹⁴⁰ LSV teooriad. – Arvutivõrgus:

http://www.e-ope.ee/download/euni_repository/file/2627/ls_vagivald.zip/lsv_teooriad.html. 10.04.2014.

¹⁴¹ Sotsiaaltöö teooriad ja meetodid. – Arvutivõrgus:

http://www.lvrkk.ee/kristiina/Airi_Mitendorf/ST/psuumlhoduumlinaamilised-mudelid.html. 10.03.2014.

¹⁴² D.G. Saunders. Feminist-Cognitive-Behavioral and Process-Psychodynamic Treatments for Men Who Batter: Interaction of Abuser Traits and Treatment Models. – Violence and Victims, 1996, vol 11, no 4, p 395.

¹⁴³ I.B. Weiner, H.A. Tennen, J.M. Suls. Handbook of Psychology, Personality and Social Psychology. John Wiley & Sons. Hoboken, New Jersey 2012, p 44.

Teooriast lähtuvalt on oluline pöörata tähelepanu lapsepõlvele ja lapsepõlves kogetule. Lähisuhtevägivald võib omada suuremat mõju perekondadele, kus kasvavad lapsed, kes näevad või kogevad juba varajases nooruses vägivalda.

3.2.4. Kognitiiv-käitumuslik teooria

Kognitiiv-käitumuslike teooriate loojad (nt Albert Bandura) rõhutavad sotsiaalse õppimise ning sotsiaalsete kasvutingimuste olulisust isiksuse kujunemisel. Isiksus kujuneb omavahelise suhtlemisega ja koostegevusega. Õppimise kaudu kujunevad inimesel ootused ümbritseva suhtes, mis hakkavad suunama tema käitumist. Kognitiivne teooria keskendub sellele, kuidas taju ja ümbruse analüüsimine käitumist juhib. Kognitiivne lähenemine rõhutab inimese mõtlemise, teadlikkuse ja sellega seotult tegevuse arendamist. Inimkäitumise seletamisel toetutakse kõrgematele psüühilistele protsessidele – taju, mälu, fantaasia, mõtlemine, loovus.¹⁴⁴

Kodu peaks inimestele pakkuma turvatunnet ja kaitset, ent kui lähisuhtes leiab aset vägivald ning kui isikul puudub koht, kus tal tekiks turvatunne, võib taoline olukord oluliselt mõjutada isiku elu, nt raskused lähisuhte loomisel.

Õppimine on eesmärgistatud, tunnetuslik protsess, milles õppija töötleb informatsiooni ja loob tunnetuslikke struktuure, mis võimaldavad interpreteerida, organiseerida, säilitada ja reprodutseerida infot ning motiveerida ja teostada oma käitumist. Eesmärgiks on enesejuhtimine oma tegevuse pideva analüüsi kaudu.¹⁴⁵

3.2.5. Feministlik teooria

Feministlik teooria toetub ajaloolisele meeste ja naiste ebavõrdsele kohtlemisele. Selle püsimiseks on vajalikud 2 elementi: esiteks, ühiskondlikud struktuurid forsseerivad meeste ülemvõimu ja teiseks, enamik elanikkonnast kiidab selle heaks. Meeste domineerimist, nii nagu ka naiste alistumist, nähakse kui sotsialiseerumise tulemust ja oma positsiooni hoidmiseks võivad mehed kasutada erinevaid kontrollitaktikaid, sh ka füüsilist, seksuaalset, psühholoogilist ja majanduslikku vägivalda. Väidetavalt on meestel, kes usuvad patriarhaalse

¹⁴⁴ Sotsiaaltöö teooriad ja meetodid. – Arvutivõrgus:

http://www.lvrkk.ee/kristiina/Airi_Mitendorf/ST/psuumlhhoduumlnaamilised-mudelid.html. 10.03.2014.

¹⁴⁵ *Ibid.*

perekonna ainuõigsust, rohkem kalduvusi naistevastaseks vägivallaks. Seda teooriat toetab asjaolu, et valdav enamus lähisuhtevägivallast on suunatud naiste vastu.¹⁴⁶

Naistevastane vägivald on loogiline jätk meeste poolt loodud sotsiaalsete suhete funktsioneerimisele. Lisaks patriarhaalsele ühiskonnakorrale on oluline ka ideoloogia, millega meeste ülevõimu legitimeeritakse. Meestel on sageli sotsiaalses hierarhias positsioon, mis toetab nende privilegieeritust ning ideoloogia õigustab soolist ebavõrdsust põlistavaid sotsiaalseid struktuure.¹⁴⁷

Feministide arvates annavad maskuliinsuse ja feminiinsusega seotud sotsiaalsed ootused suhetele nende kuju. Suhtumine armastusse ja suguakti, võime ja tahe intiimselt suhelda, seotus lastega ning valmidus nõusid pesta on kõik mõjutatud soost. Samas ei ole feministid nõus sellega, et vastavad rollid on kaasasündinud või funktsionaalsed, vaid väidavad, et need on sotsiaalselt konstrueeritud ja loovad ning säilitavad meeste võimu perekonnas ja ühiskonnas. Koduvägivald ei ole seega mingil juhul ainult individuaalne, vaid ka sotsiaalne ning poliitiline probleem. Feministid käsitlevad vägivalda kui sotsiaalse kontrolli vahendit naise üle, mis on samas personaalne ja institutsionaalne, sümboolne ning materiaalne.¹⁴⁸

Rääkides lähisuhtevägivallast on oluline mehe poolt kasutatav sotsiaalne kontroll naise üle. Teooria kohaselt on sotsiaalse kontrolli üheks tagamise viisiks vägivald naiste suhtes.

¹⁴⁶ LSV teooriad. – Arvutivõrgus:

http://www.e-ope.ee/download/euni_repository/file/2627/ls_vagivald.zip/lsv_teooriad.html. 10.04.2014.

¹⁴⁷ A.-A. Allaste, V. Võõbus (2008), lk 10.

¹⁴⁸ *Ibid*, lk 10.

4. Lähisuhtevägivalla tõkestamise ja ennetamise olulisemad meetmed ning lähisuhtevägivalla kriminaliseerimine

4.1. Lähisuhtevägivalla tõkestamise ja ennetamise olulisemad meetmed

Käesoleval ajal on Eestis kümme spetsialiseerunud naiste varjupaika (MTÜd), kuhu perevägivalda kogenud naised saavad pöörduda koos lastega ning kaks ema ja lapse varjupaika. Varjupaikade kõrval pakuvad ohvritele abi nii üleriiklik infotelefon 1492 kui ka 2004. aastast käivitunud riiklik ohvriabisüsteem, kus töötab 26 ohvriabitöötajat. Oluline osa soopõhise perevägivalla ohvrite abistamisel ja teema arendamisel koolituste, seminaride, konverentside ja teavituskampaaniate korraldamise näol on seni olnud Eestis kanda kodanikuühendustel.¹⁴⁹

Lähisuhtevägivalla tõkestamine algab eelkõige ohvrite julgustamisest pöörduda abi saamiseks vastava organisatsiooni poole. Ohvritelt tuleb võtta kartus, et nende probleemiga ei tegeleta. Erinevate organisatsioonide vahel peab toimima koostöö, et vältida olukordi, kus ohver on sunnitud erinevates asutustes oma probleemist uuesti rääkima ning läbi elama kogetud õudusi.

Üheks probleemiks lähisuhtevägivallaga tegelemisel võib olla võrgustiku puudumine. Viimastel aegadel on organisatsioonide tasandil aru saadud, et kui rääkida võrgustikust ja koostööst, siis õiguskaitsesutusteta ei ole võimalik tõhusat koostööd teha. Samuti ei saa koostööst rääkida olukorras, kus rünnatakse oma koostööpartnerit.¹⁵⁰ Lähisuhtevägivalla tõkestamisel omab suurt tähtsust ka probleemist rääkimine erinevate organisatsioonide tasandil ning samuti julgustamine probleemist rääkimisel.

4.1.1. Politseisse pöördumine ja politseitegevus

Politseisse pöördumine ei muuda toime pandud tegu kuriteoks, tegu muutub kuriteoks juba siis, kui see toime pannakse ja see täidab karistusseadustikus sätestatud koosseisu. See osa kuritegudest, mis registreeritakse politsei andmebaasides on marginaalne, võrreldes sellega, palju aastas pannakse toime kuritegusid. 2010. aastal registreeriti 43 948 kuritegu, järgneval aastal 38 808, 2012. aastal aga juba 37 145 ning 2013. aastal 36 901.¹⁵¹ Taoliste arvandmete esitamisest võib välja lugeda, et kuritegevus on aasta-aastalt langenud ning ühiskond on näiliselt muutunud turvalisemaks. Kuritegude arvu langus võib aga viidata ka sellele, et politseid teavitatakse kuritegudest üha vähem.

¹⁴⁹ Sotsiaalministeerium (2013), lk 2-3.

¹⁵⁰ Ekspert-intervjuu. Vt lisa.

¹⁵¹ Kogu Eesti kuritegevuse koondaruanne. 2010-2013. aasta andmed, seisuga 02.01.2014. – Arvutivõrgus: <http://www.politsei.ee/dotAsset/310307.pdf>. 14.03.2014.

Asjatundjate arvamuse kohaselt on lähisuhtevägivald ja seksuaalkuriteod ühiskonnas sellepärast varjatud, et enamikest juhtumitest jäetakse politseisse teavitamata. Vägivald ei oma tõenäoliselt tähtsust kriminaalõiguses juhul, kui keegi sellest ei teavita. Kui lähisuhtevägivallast ja seksuaalkuritegudest teavitatakse vähem kui teistest kuritegudest ning teavitamine on heidutav, siis seaduserikkujad võivad tõenäolisemalt taolisi kuritegusid uuesti toime panna.¹⁵²

Põhjusi, miks naised ei teata meeskaaslaste poolt toime pandud kuritegudest politseisse on mitmeid – näiteks hirm kättemaksu ees, majanduslik ja psühholoogiline sõltuvus, eelarvamus, et politsei ei võta nende süüdistusi tõsiselt.¹⁵³ Samuti võib mitteteatamise tingida ka ohvri häbitunne ja lootus, et vägivallatseja end parandab.

2004. aastal EV Justiitsministeeriumi ja EV Siseministeeriumi tellimusel läbi viidud kuriteoohvrite uuringu tulemused ja arvamused politsei ning selle tegevusest jagunevad: kas tegevusega jäädi rahule või ei jäädud rahule. Kõige enam jäädi rahule politsei tegevusega kodudest varguskatsete ja seksuaalintsidentide lahendamisel. Seevastu kõige rahulolematumad politsei tegevusega olid vargusest kodus ja röövimisest teatanud ohvrid. Kogetud kuritegude puhul pöördusid kõige enam politsei poole autovarguse ohvriks langenud (56% ohvritest). Aktiivselt teatati ka kodust ja autost toime pandud vargustest ning jalgrattavargustest. Kõige sagedamini loobuti politsei sekkumisest kodust toime pandud varguskatsete puhul (teatas 22% ohvritest) ja varguste korral suvilast, maakodust või aiamaalt (teatas 25% ohvritest). Kontaktkuritegudest teatamisel olid kõige aktiivsemad röövimise ohvrid (38% ohvritest), seevastu seksuaalintsidentidest teatamise sagedus oli suhteliselt tagasihoidlik (24% ohvritest). Juhtumit ei peetud kuigi tõsiseks ja politsei sekkumist ei peetud seetõttu vajalikuks sagedasti selliste varavastaste kuritegude puhul nagu vargus suvilast, maakodust, aiamaalt, garaažidest, kuuridest või varjualustest ja varguskatse kodust. Sel viisil põhjendasid kuriteost mitteteatamist ka paljud seksuaalintsidentide ja kallaletungide või ähvarduste ohvrid.¹⁵⁴

Politsei mitteteavitamise võib tingida ka asjaolu, et ohver ei taha uuesti rääkida juhtunust ning seeläbi ka sündmust uuesti läbi elada – kui helistada politsei lühinumbrile on vajalik

¹⁵² M.D. Pagelow. Family violence. New York: Praeger 1984, p 69.

¹⁵³ R. Felson, P.P. Paré, The Reporting of Domestic Violence and Sexual Assault by Nonstrangers to the police. The Pennsylvania State University 2005, p 3.

¹⁵⁴ 2004. aasta ohvriuuringu Eestis: põhitulemused ja järeldused. Tartu Ülikooli Õigusinstituut. EV Justiitsministeerium. EV Siseministeerium 2005. – Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=48434/2004.+aasta+Ohvriuuringu+Eestis+-+p%F5hitulemused+ja+j%E4reldused+,+Tartu+%DCl%2Diikooli+%D5igusinstituut%2C+Justiitsministeerium%2C+Siseministeerium+%282004%29.pdf>. 11.02.2014.

selgitada, miks vajatakse politseid ja milles seisneb konkreetne oht praeguses olukorras. Näiteks olukorras, kus vägivallatsejale on kohtueelse menetluse läbiviimise tagamiseks kehtestatud ajutine lähenemiskeeld ning vägivallatseja seda rikub, peab igal korral, kui helistatakse lühinumbrile selgitama uuesti, mille alusel taoline lähenemiskeeld kehtestati ning milles seisneb oht.

Ohvripoolne politsei kartus, politsei mittemeeldimine ja/või soov politseiga mitte tegemist teha olid olulisteks mitteteatamise põhjuseks just kontaktkuritegude läbi kannatanute jaoks. Samuti kardeti niisuguste kuritegude puhul kõige enam kättemaksu, mistõttu ei julgetud politseid juhtunust teavitada.¹⁵⁵

Politseisse pöördumine ei tähenda alati seda, et alustatakse kriminaalmenetlust, kuigi vaadates 2010. aastal koostatud perevägivalla juhtumite menetluspraktika analüüsi, paistab silma, et kõikidest politseisse pöördunud perevägivallajuhtumitest 93% alustatakse kriminaalmenetlust. Samas aasta pärast perevägivalla kriminaalasjas menetluse alustamist käis menetlus veel 23% juhtumite osas. 34% kriminaalasjadest oli lõpetatud mõnel otstarbekuse alusel, 1200-st juhtumist 19 said lahendi kohtus ning kriminaalmenetluse alust ei tuvastatud 24% juhtumitest.¹⁵⁶

4.1.2. Kriminaalmenetlus

KrMS § 212 lg 1 alusel toimetavad kohtueelset menetlust Politsei- ja Piirivalveamet ning Kaitsepolitseiamet, kui käesoleva paragrahvi lõikes 2 ei ole sätestatud teisiti ning KrMS § 213 lg 1 juhib prokuratuur kohtueelset menetlust, tagades selle seaduslikkuse ja tulemuslikkuse ning on pädev KrMS § 1 p 1-12 nimetatud juhtudel.¹⁵⁷ Tulenevalt kriminaalmenetluse seadustiku § 6 on kuriteo asjaolude ilmnemisel uurimisasutus ja prokuratuur kohustatud toimetama kriminaalmenetlust, kui puuduvad käesoleva seadustiku §-s 199 sätestatud kriminaalmenetlust välistavad asjaolud või kui käesoleva seadustiku § 201 lõike 2, § 202, 203, 203¹, 204, 205 või 205¹ kohaselt puudub alus lõpetada kriminaalmenetlus.

Seega käsitatakse kriminaalmenetluse ajendina ükskõik millist informatsiooni võimaliku kuriteo kohta, sõltumata selle lähteallikast. Seejuures võib teave kuriteo kohta uurimisasutusele või prokuratuurile laekuda ka vahetult kuriteo toimepannud isikult endalt (nt

¹⁵⁵ Tartu Ülikooli Õigusinstituut. EV Justiitsministeerium. EV Siseministeerium (2005), lk 7.

¹⁵⁶ J. Salla, L. Surva. Perevägivalla juhtumite menetluspraktika:2010. Tallinn 2011. – Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=56017/Perev%E4givalla+menetluspraktika+anal%FC%FCs++Justiitsministeerium+2011+avalik.pdf>. 14.03.2014.

¹⁵⁷ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 04.10.2013, 5.

süü ülestunnistamisele ilmumise korral). Asjaolu, milline oli isiku subjektiivse suhtumise liik toimepandusse, on kriminaalmenetluse ajendi aspektist tähtsusetu.¹⁵⁸

Kriminaalmenetluse läbiviimisel võib raskuskeseks olla ka kannatanu ise oma käitumisega. Arvestades ressursse, mis on mõeldud lähisuhtevägivalla menetlemiseks, siis on mõtet tegeleda ainult selliste juhtumitega, kus ohver läheb kaasa kriminaalmenetlusega. Selleks, et ta läheks kaasa kriminaalmenetlusega, peab tal olema kogu informatsioon, mis puudutab kriminaalmenetluse läbiviimist. Informatsioon on tal selge, kui on olemas spetsialiseerunud menetlejad, nii PPAs, samuti prokuratuuris.¹⁵⁹

Legaliteedipõhimõtte kohustab pädevaid ametivõime alustama kuriteo tunnuste sedastamisel kriminaalmenetlust sõltumata mistahes isiku või riigiasutuse arvamusest. Eeltoodust järeldub ühtlasi, et uurimisasutusel ja prokuratuuril puudub kuriteole viitava teabe saamisel pädevus hinnata kriminaalmenetluse alustamise otstarbekust üksikjuhtumil. Sellise lähenemisega saavutatakse kõigi asjassepuutuvate isikute võrdne ja õiglane kohtlemine.¹⁶⁰

Sisuliselt on tegemist olukorraga, kus aluse ja ajendi olemasolul on kohustuslik alustada kriminaalmenetlust, iga juhtumi kohta, millest politseid teavitatakse, peab võtma seisukoha – kas jätta kriminaalmenetlus alustamata või alustada kriminaalmenetlust.

2011. aastal Justiitsministeeriumis läbi viidud analüüs näitas, et perevägivalla menetlustest lõpetatakse 45% erinevatel otstarbekuse kaalutlustel (sh 53% avaliku menetlushuvi puudumise tõttu, 42% lepitamise teel ning 5% juhtumitest saadetakse lahendamiseks alaealiste komisjoni). Kohtusse jõuab hinnanguliselt iga neljas perevägivalla juhtum. 53% kohtusse jõudnud juhtumite puhul määratakse süüdistatavale tingimisi vangistus, 20% juhtudest asendatakse vangistus ühiskondlikult kasuliku tööga, 14% toimepanijatest saavad rahalise karistuse ning 13% juhtumitest viib reaalse vanglakaristuseni. Alustatud menetlustest jääb tõendite puudumise tõttu või muul põhjusel lahendamata 31% menetlustest.¹⁶¹

Arvestades asjaolu, kus kohtusse jõuab iga neljas perevägivalla juhtum, oli keskmine kehalise väärkohtlemise eest mõistetud vangistus (s.h tingimisi vangistus) 2010. aasta andmetel enam kui 5 kuud (mediaan 4 kuud). Vanglas viibivatest isikutest suurem osa on sellised, kes mõisteti süüdi ka mõnes muus kuriteos, mille eest võib määrata vangistuse enam kui üks

¹⁵⁸ RKKKo 3-1-1-19-10.

¹⁵⁹ Ekspert-intervjuu. Vt lisa.

¹⁶⁰ Seletuskiri „Kriminaalmenetluse seadustiku § 199 täiendamise seadus” eelnõu juurde. Vabariigi Valitsus, 2013. – Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=2d6a70ba-23e2-4997-94a9-7e3f1f2113c4&. 14.03.2014.

¹⁶¹ Perevägivallatseja retsidiivsus. Kriminaalpoliitika analüüs, nr 8/2012, lk 2.

aasta. Karistusseadustiku § 121 lihtkoosseis võimaldab eelnõu järgi karistada kuni 1 aasta pikkuse vangistusega. Isikuid, kes mõisteti süüdi vaid § 121 alusel või täiendavalt mõne muu paragrahvi alusel, mille eest on võimalik karistada maksimaalselt 1-aastase vangistusega, viibis vanglas arvestuslikult 67. Isikutest umbes kolmandik võisid olla seotud lähisuhtevägivallaga, mis edaspidi on karistatav kuni 5-aastase vangistusega.¹⁶²

Lähisuhtevägivalla tõkestamiseks kriminaalmenetluse alustamine on üks võimalikest lahendustest. Siinkohal tekitab praktikas probleeme asjaolu, kus tõendamisteabe kogumine võib olla raskendatud kannatanu enda tegevusest. KrMS § 38 lg 1 p 3 alusel on kannatanul õigus anda ütlusi või keelduda ütluste andmisest käesoleva seadustiku §-des 71-73 sätestatud alustel. Nimetatud paragrahvidest võib lugeda lähisuhtevägivalla menetlemiseks olulise tähtsusega KrMS § 71 lg 1 p 1-5, kus õigus keelduda tunnistajana ütluste andmisest on kahtlustatava või süüdistatava: 1) alanejal ja ülenejal sugulasel; 2) õel, poolõel, vennal, poolvennal või isikul, kes on või on olnud abielus kahtlustatava või süüdistatava õe, poolõe, venna või poolvennaga; 3) võõras- või kasuvanemal, võõras- või kasulapsel; 4) lapsendajal ja lapsendatul; 5) abikaasal, püsivas kooselus oleval isikul ja tema vanemal, sealhulgas pärast abielu või püsiva kooselu lõppemist.¹⁶³ Kui isik ei ole käinud ravisutuses oma vigastusi fikseerimas, isik ei soovi anda ütlusi oma abikaasa kohta või püsivas kooselus oleva kaaslase kohta, ei ole naabreid, kes oleks pealt kuulnud või näinud vägivallajuhtumeid, siis võib tekkida olukord, kus kriminaalmenetluse alustamiseks puudub alus ja vägivallatseja võib jääda karistuseeta. Taolised olukorrad võivad tekkida siis, kui ohver on vägivallatsejast sõltuv nii vaimselt kui ka materiaalselt.

Olukorras, kus kriminaalmenetlus on alustatud, st on olemas alus ja ajend, võib lähisuhte vägivalla tõkestamine olla mõnevõrra hõlpsam. Kriminaalmenetluse raames antakse teole karistusõiguslik hinnang ja kontrollitakse tõendeid ning allutatakse isikuid menetlusnormidele.

Numbrilisi andmeid perevägivallajuhtumite kohta on võimalik saada peamiselt kahest allikast – politseistatistikast ning mitmesuguste uuringute kaudu. Kuna perevägivald on suures osas n.ö varjatud ehk enamikust vägivallajuhtumitest politseile ei teatata, on asjakohane ametliku statistika kõrval tutvuda ka uuringutulemustega. Seejuures tuleb arvestada, et uuringute tulemused sõltuvad sellest, mida ja millises vormis on küsitud (kuidas vägivalda määratletakse, millise perioodi kohta küsitakse jmt) ning statistika ja uuringutulemused ei ole võrreldavad. PPA-s registreeriti 2013. aastal 36 901 kuritegu, millest 7 167 olid

¹⁶² Justiitsministeerium (2013), lk 139.

¹⁶³ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 04.10.2013, 5.

vägivallakuriteod ning 4 950 neist oli KarS § 121 järgi kehaline väärkohtlemine.¹⁶⁴ PPA statistika hõlmab ainult vastavas PPA andmebaasis registreeritud juhtumeid, mis tavaliselt registreeritakse olukorras, kus kannatanu pöördub ise organisatsiooni või pöördub keegi lähikondlane.

PPA teabe- ja analüüsitalituse statistika annab ülevaate Eestis toimunud kehalise väärkohtlemise juhtumitest (KarS § 121) aastatel 2005-2008. Perevägivalla levinuimad tüübid on: abikaasa väärkohtlemine (mehe või naise), laste väärkohtlemine, vanavanemate väärkohtlemine, õdede-vendade omavaheline väärkohtlemine. Registreeritud peretüli teateks loetakse politseisse laekunud ning politsei infosüsteemi POLIS kantud teated, kus esmase põhjalikult kontrollimata info kohaselt on tegemist peretüliga. Peretüli teate liigiks märgitakse: a) peretüli lapse osalusega; b) lapse osaluseta; c) probleemne pere (märgitakse siis, kui tegemist on esmase infoga ja ei ole teada lapse osalus või mitteosalus).¹⁶⁵

Kui vaadelda kõiki peretülisid koos (nii lapse osalusega kui osaluseta ning „probleemne pere“), siis 2005. aastal moodustasid peretülid 22% kõikidest kehalistest väärkohtlemistest, 2006. aastal 17%, 2007. aastal 15% ning 2008. aastal 9%. Võttes arvesse kehaliste väärkohtlemiste umbes 40%-list kasvu 2008. aastal, võrreldes 2005.-2007. aasta keskmisega, võib väita, et peretülide osakaal kehalistes väärkohtlemistes on kahanenud, seda ka absoluutarvudes.¹⁶⁶

4.1.3. Ohvriabi

Perevägivalla ohvritele on üheks kõige kättesaadavamaks teenuseks riiklik ohvriabiteenus, mis käivitus 2005. aastal. 35 riikliku ohvriabi töötajat üle Eesti pakuvad vägivallaohvritele emotsionaalset tuge, infot abisaamise võimalustest ning juhendavad, kuidas organisatsioonidega suhelda.

Ohvriabi on avalik teenus, mille eesmärk on säilitada või parandada ohvri toimetulekuvõimet. Toimetulekuks vajab ohver nii emotsionaalset tuge kui informatsiooni selle kohta, millist abi tal on võimalik saada. Õigeaegne abi hoiab ära ohvri iseseisva toimetuleku halvenemise ja ka võimaliku töökaotuse. Ohvriabiteenust osutavad Sotsiaalkindlustusameti ohvriabi osakonna töötajad kõikides Eesti maakondades.¹⁶⁷ Ohvriabi seaduse § 3 alusel on ohvriabiteenus käesoleva seaduse mõttes avalik teenus, mille eesmärgiks on hooletuse või halva kohtlemise,

¹⁶⁴ Kogu Eesti kuritegevuse koondaruanne. 2010-2013. aasta andmed, seisuga 02.01.2014.

¹⁶⁵ Riigikogu Kantselei Õigus- ja Analüüsiosakond (2009).

¹⁶⁶ *Ibid.*

¹⁶⁷ Ohvriabi. PPA. – Arvutivõrgus: <https://www.ee/et/nouanded/ohvriabi/>. 13.12.2013.

füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalla ohvriks langenud isikute toimetulekuvõime säilitamine või parandamine.¹⁶⁸ Ohvriabi teenuse kasutamise eelduseks ei pea olema alustatud kriminaalmenetlust, teenust on võimalik kasutada ka ilma kriminaalmenetluse alustamiseta.

2007. aastal tegutses Eestis kaks rehabilitatsiooni- ja tugigruppi vägivaldsetele meestele, üks eesti ja teine vene keeles. Kõigil perevägivalla ohvritel on võimalik kõigis maakondades pöörduda abi saamiseks ohvriabitöötaja poole, isegi kui kuritegu pole politseis registreeritud. 2007. aastal pöörduti ohvriabitöötajate poole 4013 korral (kasv 2006. aastaga võrreldes 18%). Kõige rohkem pöördusid perevägivalla ohvrid (1312). Sageli pöörduti ohvriabi poole ka laste vastu suunatud vägivalla tõttu – 227 korda.¹⁶⁹

Lepitusteenus rakendus 2007. aasta veebruaris. Lepitusmenetlus kohaldub II astme kuritegudele, lepitatakse teise astme kuriteo osapooli, s.o kannatanut ja kahtlustatavat või süüdistatavat. Lepitusteenuse osutamise tagab Sotsiaalkindlustusamet ning lepitamist viivad läbi vastava koolituse saanud ohvriabitöötajad. Lepitusmenetluse eesmärk on saavutada kokkulepe kahtlustatava või süüdistatava ja kannatanu leppimiseks ning kuriteoga tekitatud kahjude heastamiseks. Lepitamine võimaldab rohkem kaasata kannatanut otsustusprotsessi ning vähendada kuriteoga kaasnenud pingeid, hirmu, viha jms tundeid. Lepitusmenetluse läbiviimisel arvestatakse ennekõike kannatanu/ohvri huve. Lepitamine tõstab kannatanu/ohvri väärtust ja suurendab tema kaasatust. Lepitamise läbiviimisel tegeletakse kuriteo mõlema osapoollega.¹⁷⁰

4.1.4. Varjupaigad

Varjupaikade liikumine kasvas välja 1960.-ndate aastate lõpus ja 1970.-ndate aastate alguses toimunud naiste vabadusliikumisest: kui naisaktivistid tulid kokku ja jagasid oma kogemusi, mis sageli toimus nn teadlikkuse tõstmise rühmades, tõstatati ka koduse vägivalla ning teiste naistele suunatud seksuaalse ja isikutevahelise vägivalla vormide teema. 1970.-ndate aastate alguses oli naistel, kes soovisid oma vägivaldsetest lähisuhetest lahkuda, väga vähe valikuvõimalusi.¹⁷¹

Lähisuhtevägivalla ohvritele mõeldud varjupaiku on Eestis kümme, need pakuvad peamiselt varjupaika ja nõustamisteenust naistele ja lastele. Varjupaikadesse pöördunud naiste kui

¹⁶⁸ Ohvriabi seadus. – RT I, 13.12.2013, 19.

¹⁶⁹ Kuritegevus Eestis 2008. Kriminaalpoliitika uuringud. Justiitsministeerium. Tallinn 2009, lk 30.

¹⁷⁰ Ohvriabi ja lepitusteenus. – Arvutivõrgus:

<http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/ohvriabi-ja-lepituskeskus>. 10.02.2014.

¹⁷¹ Muutmise jõud. Käsiraamat lähisuhtevägivalda kogenud naistele mõeldud tugigruppide ja eneseabigruppide läbiviimisest. Budapest 2008, lk 8.

meeste kõige sagedasemaks põhjuseks on vaimne ja füüsiline vägivald. Kõige rohkem perevägivalda juhtumeid on seotud partneritevahelise vägivallaga, peaaegu kõik sellised juhtumid olid meessoost isikute poolt naissoost isikute vastu toime pandud teod.¹⁷²

Varjupaika pöörduti vaimse ja füüsilise perevägivalda tõttu 66,9%-l juhtumitest, ainult vaimse vägivalda tõttu 10,9%, füüsilise ja seksuaalvägivalda tõttu 8,4%. 2012. aastal pöördus varjupaikadesse 489 isikut, 2007. aastal aga 374 isikut. Naisi pöördus 99% kõikidest teenusekasutajatest. Varjupaikadesse pöördutakse sagedamini vanuses 25-49 eluaastat.¹⁷³

Varjupaika pöördunud isikute hinnagul olid perevägivalda põhjustajatest 99% mehed, kellest üle 91,9% osutas vägivalda oma partneri või ekspartneri suhtes. Enam kui pooled (64,9%) perevägivalda põhjustajatest olid 25–49-aastased, 9,4% vanusevahemikus 18–24 ning 9% olid 50–64-aastased. 65-aastaseid ja vanemaid perevägivalda põhjustajaid oli 3,1% ning andmed vanuse kohta puudusid 13,5%-l.¹⁷⁴

Naiste varjupaik pakub turvalist kohta, kus vägivalda kogenud naised ja lapsed saavad ilma vägivallahirmuta elada. Naiste varjupaik pakub spetsiifilisi teenuseid ja turvameetmeid. Vägivalda kogenud naistega tegelemisel on juhtideeks naise õiguste eest seismine ja naiste julgustamine elama iseseisvat ja väärikat elu. Naiste varjupaikadel on naistevastase vägivalda peatamisel väga oluline roll. Nende funktsioonid ulatuvad tunduvalt kaugemale pelga ulaluse ja turvalise pelgupaiga pakkumisest.¹⁷⁵

Varjupaigad pakuvad naistele ja lastele sellist laadi toetust, mis võimaldab neil oma traumeerivate kogemustega tööd teha, lõpetada vägivald, võita tagasi eneseaustus ning panna alus iseseisvale, iseenda valikutest lähtuvale elule. Naiste varjupaigad pakuvad kriisiabi ja jätkunõustamist, samuti kõikide vägivallakogemusega seotud probleemidega seotud toetust (juriidilised küsimused, elamispinna ja töötsemise probleemid, teraapia). Naiste varjupaigad on ühiskasutatavad keskkonnad, kus naised ja lapsed saavad tutvuda teistsuguste kooseluvormidega. Naiste varjupaikadel on ka ühiskondlik roll: need püüavad tegeleda avalikkuse teavitamisega lähisuhtevägivallast, teha koostööd ja pakkuda koolitusprogramme

¹⁷² Naiste varjupaigad ning emade ja laste varjupaigad. Sotsiaalministeerium 2012. – Arvutivõrgus: http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumentid/Sotsiaalvaldkond/SVO/Naiste_varjupaigad_ning_emade_ja_laste_varjupaigad_2012.pdf. 10.03.2014.

¹⁷³ *Ibid.*

¹⁷⁴ *Ibid.*

¹⁷⁵ Women Against Violence Europe. Away from Violence. – Arvutivõrgus: http://www.wave-network.org/sites/wave.local/files/manual_estonian_0.pdf. 12.02.2014.

professionaalidele, organiseerida üritusi, osaleda erialastes tegevustes, tegeleda ennetustööga koolides.¹⁷⁶

Varjupaik pakub perevägivallale ajutiselt lahendust, st pikaajaliste lahenduste otsimisel peab ohver leidma endale võimaliku lahenduse ise. Varjupaigateenuse kasutamine on kindlasti abiks olukorras, kus vägivallatseja ja ohver jagavad ühist elamispiinda ning vara jagamine on pooleli. Olukorras, kus ohver ja vägivallatseja kasvatavad ühiseid lapsi ning laste hooldusõigus on jagamata, on mõlemal vanemal õigus suhelda oma lapsega.

4.1.5. Ajutine lähenemiskeeld

Alates 2006. aasta keskpaigast on isikuvastastes ja alaealiste vastu toimepandud kuritegudes kahtlustatavate ja süüdistatavate suhtes võimalik kohaldada kriminaalmenetluslikku lähenemiskeeldu. Kuni 2009. aasta lõpuni oli kohaldatud vähemalt 46 lähenemiskeeldu 40 isiku suhtes. Ajutise lähenemiskeelu määramine otsustatakse üsna kiiresti, paari päevaga. Lähenemiskeeluga keelatakse enamasti kahtlustatava viibimine kannatanu elukohas, suhtlemine kannatanuga sidevahendite teel (lauatelefon, mobiiltelefon, internet) ja lähenemine kõnetamiskauguseni. Lähenemiskeeldu on enamasti määratud kehalise väärkohtlemise ja ähvardamise korral. Praktikas on enim probleeme tekkinud juhtudel, kui lähenemiskeelu osapooled on eluaseme ühised omanikud või kui lapse kaitseks määratud lähenemiskeeld piirab ühel vanemal lapsekasvatamise kohustust täita.¹⁷⁷

KrMS § 141¹ lg 1 alusel võib kannatanu eraelu ja muude isikuõiguste kaitseks prokuratuuri taotlusel ja eeluurimiskohtuniku määruse või kohtumääruse alusel isikuvastases või alaealise vastu toime pandud kuriteos kahtlustataval või süüdistataval keelata kohtu määratud paikades viibimise, kohtu määratud isikutele lähenemise ja nendega suhtlemise.¹⁷⁸

Ajutise lähenemiskeelu kui hädaabinõu kasutamine kannatanu kaitseks kriminaalmenetluse ajal ei tähenda, et lähenemiskeeld on tingimata vajalik või see määratakse ka pärast kriminaalmenetluse lõppu. Analüüsi läbiviimise hetkeks oli 16 ajutise lähenemiskeelu saanud isiku suhtes jõustunud ka kohtuotsus (sh kõik olid süüdimõistvad otsused) ja neist 5 isikule ehk ligi kolmandikule määrati kohtu poolt lähenemiskeeld ka pärast kriminaalmenetlust. Ekspertide hinnangul sõltub lähenemiskeelu määramine pärast kriminaalmenetlust peamiselt

¹⁷⁶ Women Against Violence Europe. Away from Violence. – Arvutivõrgus: http://www.wave-network.org/sites/wave.local/files/manual_estonian_0.pdf. 12.02.2014.

¹⁷⁷ Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010-2014. – Arvutivõrgus: https://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/arengukavad/justiitsministeerium/Vgivalla_vhendamise_arengukava_aastateks_2010_2014.pdf. 01.12.2013.

¹⁷⁸ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 04.10.2013, 5.

selest, kas menetluse vältel on kahtlustatav jätkanud kannatanu suhtes väärkohtlemist ning millised on kannatanu ja kahtlustatava omavahelised suhted, probleemid.¹⁷⁹

Ajutist lähenemiskeeldu kohaldatakse ainult kriminaalmenetluse ajal kannatanu nõusolekul ning kriminaalmenetluse lõpetamisel või kohtuotsuse jõustumisel see tühistatakse. Tartu Maakohtu lahendis nr 1-13-3773 rõhutab kohus, et 07.08.2012.a Tartu Maakohtu määrusega kohaldatud ajutine lähenemiskeeld kaotab kehtivuse kohtuotsuse kuulutamisest.¹⁸⁰ Kannatanu nõusolek fikseeritakse tavaliselt kas kannatanu ülekuulamise protokollis või lihtkirjaliku avaldusega, millele kirjutab kannatanu alla kas kirjalikult või digiallkirjastatult. Pärast ajutise lähenemiskeeldu lõppemist on võimalik taotleda lähenemiskeeldu ja tsiviilkohtumenetluses VÕS § 1055 lg 1 alusel, mis sätestab, et kui kahju õigusvastane tekitamine on kestev või kui kahju õigusvastase tekitamisega ähvardatakse, võib kannatanu või isik, keda ähvardati, nõuda kahju tekitava käitumise lõpetamist või sellega ähvardamisest hoidumist. Kehavigastuse tekitamise, tervise kahjustamise, eraelu puutumatus või muu isikuõiguste rikkumise puhul võib muu hulgas nõuda kahju tekitaja teisele isikule lähenemise keelamist (lähenemiskeeld), eluaseme kasutamise või suhtlemise reguleerimist või muude sarnaste abinõude rakendamist.¹⁸¹

Kannatanute teadlikkus lähenemiskeelust on sageli väike ja ootused lähenemiskeeldu tulemuste suhtes ei vasta reaalsele võimalustele. Kannatanud loobuvad oma nõusolekust lähenemiskeeldu kohaldamiseks kaastundest partneri suhtes, partneriga leppimise, sotsiaalsete ja majanduslike tegurite tõttu ning vahel ka hirmust. Lähenemiskeeldu tagamiseks puuduvad turvameetmed, et kindlustada kannatanute kaitse lähenemiskeeldu saanud isiku võimaliku vägivalla eest.¹⁸² Oluline on ohvrite parem teavitamine lähenemiskeeldu võimalusest ning koostada tuleks juhendmaterjalid, mis toetaksid ja hõlbustaksid kannatanut lähenemiskeeldu taotlemise ja rakendamisega seotud küsimustes.

Ajutine lähenemiskeeld nagu see termin viitab, on tavaliselt lühiajaline ning võib jääda mulje, et abinõu ei pruugi pakkuda kannatanutele turvatunnet. Samas tuleb siinkohal välja tuua, et ajutise lähenemiskeeldu rikkumine toob endaga kaasa kriminaalvastutuse. KarS § 331² sätestab, et kohtulahendiga kohaldatud lähenemiskeeldu või muu isikuõiguse kaitse abinõu

¹⁷⁹ Lähenemiskeeldu kasutamine kriminaalmenetluses. Justiitsministeerium 2009. – Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=52532/L%E4henemiskeeldu+kasutamine+kriminaalmenetluses.pdf>. 10.03.2014.

¹⁸⁰ Tartu Maakohtu otsus nr 1-13-3773.

¹⁸¹ Võlaõigusseadus. – RT I, 29.11.2013, 4.

¹⁸² K. Tamm, B. Tammiste. Lähenemiskeeldu kasutamine kriminaalmenetluses. Tallinn 2009. – Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=52532/L%E4henemiskeeldu+kasutamine+kriminaalmenetluses.pdf>. 27.03.2014.

rikkumise eest, kui sellega on põhjustatud oht isiku elule, tervisele või varale, või lähenemiskeelu või muu isikuõiguse kaitse abinõu korduva rikkumise eest – karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.¹⁸³ Lähenemiskeelu rikkumine toob kaasa kriminaalvastutuse tulenevalt seadusest, KrMS § 130 lg 2 kohaselt võib kahtlustatava või süüdistatava vahistada prokuratuuri taotlusel ja eeluurimiskohtuniku määruse alusel või kohtumääruse alusel, kui ta võib kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduda või jätkuvalt toime panna kuritegusid.¹⁸⁴

2011. aastal Justiitsministeeriumis läbi viidud analüüs näitas, et perevägivalla menetlustest lõpetatakse 45% erinevatel otstarbekuse kaalutlustel (sh 53% avaliku menetlushuvi puudumise tõttu, 42% lepitamise teel ning 5% juhtumitest saadetakse lahendamiseks alaealiste komisjoni). Kohtusse jõuab hinnanguliselt iga neljas perevägivalla juhtum. 53% kohtusse jõudnud juhtumite puhul määratakse süüdistatavale tingimisi vangistus, 20% juhtudest asendatakse vangistus ühiskondlikult kasuliku tööga, 14% toimepanijatest saavad rahalise karistuse ning 13% juhtumitest viib reaalse vanglakaristuseni. Alustatud menetlustest jääb tõendite puudumise tõttu või muul põhjusel lahendamata 31% menetlustest.¹⁸⁵

Viimase kahe aastakümne jooksul perevägivald tugevalt n.ö avalikkuse huviorbiiti kerkinud. Ilmselt tänu sellele on sagenenud ka vägivalla ohvrite politsei poole pöördumine ja välja on kujundatud karistuste süsteem ning ka ohvrite ja vägivallategude toimepanijate abistamise meetmed. Vaadates perevägivallas rakendatavaid karistusmeetmeid ilmneb, et aja jooksul on need valdavalt muutunud pigem karmimaks ja kuivõrd peresisene vägivald on harva ühekordne, siis on ka karistused hierarhilised, võimaldades korduvaid rikkumisi rangemalt karistada.¹⁸⁶

Igapäevaselt perevägivallajuhtumitega tegelevate spetsialistide hinnangul on vägivallajuhtumite ärahoidmiseks ja ohvrite turvalisuse tagamiseks väga olulisel kohal koostöö erinevate institutsioonide vahel – sotsiaal- ja/või lastekaitsetöötajad, kriminaalhooldusametnikud, vajadusel varjupaigatöötajad ja konstaablite poolne kodu külastamine ning ohu tekkimisel kiire reageerimine.

¹⁸³ Karistusseadustik. – RT I, 26.02.2014, 6.

¹⁸⁴ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 04.10.2013, 5.

¹⁸⁵ J. Salla, L. Surva (2011), lk 10-14.

¹⁸⁶ M. Väli. Riigikogu Kantselei õigus- ja analüüsiosakond teemal perevägivald nr 9/19.03.2012. Tallinn 2012, lk 4.

4.2. Lähisuhtevägivalla kriminaliseerimine

Nii rahvusvahelised aktid kui ka riikide endi seadusandlus liigub spetsialiseerumise ja karmistamise suunas. See tähendab, et aasta-aastalt reguleeritakse üha konkreetsemaid õigusrikkumisi ning karistatavaks muutuvad ka varasemalt reguleerimata või leebeks rikkumiseks peetud vägivallaaktid (nt jälitamine, vaimne või psühhiline vägivald). Samuti on perevägivald aja jooksul nõ „pere siseasjast“, millega tegeles eraõigus, muutunud enamikus riikides kriminaalkuriteoks, mis tähendab, et menetlust alustatakse ka ilma ohvri avalduse või kaebuseta.¹⁸⁷

Eestis nagu ka näiteks Austrias, Bulgaarias, Soomes, Taanis, Saksamaal ja Leedus karistatakse lähisuhtevägivalla toimepanemist üldises korras, samas näiteks Belgias, Prantsusmaal, Islandil peetakse lähisuhtes toime pandud tegu raskendavaks asjaoluks. Tšehhis, Itaalias, Norras, Poolas, Portugalis, Slovakkias, Hispaanias ja Rootsis on eraldi seadustes välja toodud kodu- ja perevägivald.

4.2.1. Lähisuhtevägivalla kriminaliseerimine Eestis

Eesti seadusandluses puudub lähisuhtevägivalda defineeriv säte, samuti puudub karistusseadustikus lähisuhtevägivalda kui kriminaalkuritegu sätestav paragrahv. Praeguseni käsitletakse lähisuhtevägivalda Eesti seadusandluses kui iga teist vägivallakuritegu – seadusandjad ei ole pidanud vajalikuks sisuliselt eristada lähisuhtes toime pandud tegu ja näiteks avalikus kohas mitte lähikondlase vastu toime pandud tegu. Soovitused on suunatud küll adressaadile, kuid ei ole siduvad.

Ekslik oleks arvata, et säte muudaks kriminaalmenetluse läbiviimisel midagi, sest kriminaalmenetluse läbiviimiseks on olemas menetlusnormid, mis rakenduvad võrdselt kõikide isikute suhtes, kes kuriteo on toime pannud. Sätte olemasolu seadusandluses võiks anda nii ohvritele kui ka teo toimepanijatele selged piirid, mis on karistatav ja mis mitte. Lähisuhtes toimepandud kuriteo ja mittelähisuhtes toimepandud kuriteo eristamine oleks võimalus tagada seadusandluses õigusselgus.

Eestis oleks vaja reguleerida lähisuhtevägivalda, karistusseadustikus võiksid olla erinevate paragrahvide juures lõigetena üheks raskendavaks asjaoluks kuriteo toime panemine lähisuhtes. Sellest tulenevalt on vaja piiritleda ka lähisuhte.¹⁸⁸

¹⁸⁷ M. Väli (2012), lk 1.

¹⁸⁸ Ekspert-intervjuu. Vt lisa.

4.2.2. Lähisuhtevägivaldalla kriminaliseerimine Norra näitel

Lähisuhtevägivald Norras on sätestatud kriminaalseaduses, vastav säte võeti vastu 2006. aastal. Norra Kuningriigi kriminaalseaduse¹⁸⁹ sektsioon 219 sätestab, et igaüks, kes paneb toime ähvarduste, survestamise, vabaduse võtmise, vägivald või mõne muu raske või korduva julma kohtlemise teel oma endise või praeguse abikaasa, oma endise või praeguse abikaasa otsejoones sugulaste, oma ülenejate sugulaste, leibkonnas elavate või hooldatava suhtes, karistatakse vangistusega kuni kolm aastat. Samas sektsioonis sätestatakse, et kui kohtlemine on julm või ohvriks langenu sureb või saab olulises ulatuses kehavigastusi või tervisekahjustusi, karistatakse vangistusega kuni kuus aastat. Sama karistus nähakse ette ka isikutele, kes kihutavad või aitavad kuriteole kaasa.

Norra 2002-2011 aastate võrdlus on näidanud, et lähisuhtes toime pandud kuritegudest teavitamine politseile on kasvanud. Kui 2002. aastal jõudis politseisse ainult 239 teadet, siis aastaks 2011 oli teateid juba 3 084. Statistika on mõneti puudulik, sest puudub alajaotus, mis kirjeldaks, millist tüüpi vägivallaliik on toime pandud.¹⁹⁰ Samas ei saa tõsikindlalt väita, et teadete kasv on tingitud 2006. aastal loodud sätte pärast, kuid võib asuda seisukohale, et inimesed on saanud teadlikumaks oma õigustest lähisuhtevägivaldalla ohvriks langemisel.

4.2.3. Lähisuhtevägivaldalla kriminaliseerimine Prantsusmaa näitel

Prantsusmaa kriminaalkoodeksis on lähisuhtes toime pandud tegu raskendav asjaolu. Kriminaalkoodeksis artiklites 222-7 kuni 222-16-1 on teo toimepanija raskendavaks asjaoluks see, kui tema ohver on abikaasa, elukaaslane või endine elukaaslane. Lähisuhte olemust rakendatakse ka näiteks tapmise, vägistamise ja teiste seksuaalse alatooniga kuritegude toimepanemisel. Näiteks artiklis 222-7 sätestatakse, et surma põhjustamisel ettevaatamatusest nähakse ette 15-aastane vanglakaristus. Artiklis 222-8 on toodud sama kuriteo toimepanemisel raskendavad asjaolud ning üheks raskendavaks asjaoluks on teo toimepanemine on abikaasa, sugulase, või perekonnaliikme suhtes, samuti isiku suhtes, kes elab toimepanijaga samas leibkonnas. Karistus sellisel puhul on 20-aastane reaalne vangistus.¹⁹¹

¹⁸⁹ Criminal Code of the Kingdom of Norway (English version). – Act of 22 May 1902 no 10.

¹⁹⁰ Country Report 2012. Women Against Violence Europe (WAVE). – Arvutivõrgus: <http://www.wave-network.org/sites/default/files/05%20NORWAY%20END%20VERSION.pdf>. 03.04.2014.

¹⁹¹ Criminal Code of the French Republic (English Version) (seisuga 12.10.2005).

Läbiviidud ekspert-intervjuus on ekspert hinnangul, et ka Eestis oleks vaja muuta karistusseadustikku ja lähisuhtes teo toimepanemine võiks olla raskendav asjaolu.¹⁹² Seaduse muutmine võiks toimuda Prantsusmaa näitel, kus on eraldi toodud kuriteokoosseisud ja nende toimepanemine raskendavatel asjaoludel. Taoline seaduse muutmine aitaks oluliselt kriminaalmenetluse efektiivsusele kaasa, kui kannatanu ja kahtlustatav teavad juba enne kuriteo toimepanemist karistust selle eest, st hoiaks ära olukordi, kus kahtlustatav ütleks, et ta ei teadnud, et naise löömine olukorras, kus naine ise provotseerib oma käitumisega vägivallaakti, on kuritegu.

¹⁹² Ekspert-intervjuu. Vt lisa.

Kokkuvõte

Lähisuhtevägivald on oma olemuselt kompleksne ja ühiskonda laialt mõjutav probleem, hõlmates seega nii majanduslikke kui ka sotsiaalseid aspekte. Sellest tulnenevalt on käesoleva magistritöö eesmärgiks teadvustada lähisuhtevägivalla kui ühiskonnas laialdaselt levinud probleemi olemasolu, samuti anda ülevaade Eesti seadusandluse puudustest ning võimalustest seda parandada, tuginedes teiste riikide praktikale. Teadmata probleemi tekkepõhjusi, ei saa rääkida selle lahendustest. Lähisuhtevägivalla tekkepõhjuste kõrvaldamine on aga keerukas sotsiaalne probleem, mille lahenemine on täna ilmselt veel mõõtmatus kauguses.

Magistritöös seati kolm hüpoteesi: 1) Lähisuhtevägivallas on ohvriks naine ja vägivallatsejaks mees; 2) Alkoholi tarvitamine on peamine sotsiaalne mõjutegur lähisuhtevägivallas; 3) Eesti seadusandluses peab sätestama lähisuhtevägivalla toimepanemise eraldi kuriteona.

Esimese hüpoteesi kontrollimiseks vaadeldi erinevaid, nii Eesti kui ka rahvusvahelisi allikaid. Läbiviidud ekspert-intervjuust selgus, et füüsilisest vägivallast rääkides jagunevad ohvrid protsentuaalselt 90% naisteks ja 10% meesteks. Samas, kui anda ülevaade lähisuhtes toime pandud vaimse vägivalla ohvritest, siis jagunevad ohvrid protsentuaalselt 50% naisteks ja 50% meesteks. Tendents on selline, et vaimne vägivald meeste suhtes põhjustab füüsilise vägivalla naiste suhtes. Põhjusi, miks mehed on tagasihoidlikumad teavitamast lähisuhtes toime pandud vägivallast, võib tuua mitmeid. Näiteks mehed ei teadvusta, et nende vastu suunatud vägivald on defineeritud kuriteona ning selle eest võib järgneda karistus. Praktikas esineb sageli juhtumeid, kus mees tunnistab, et ta on kasutanud naise suhtes füüsilist vägivalda, kuid ta ei pea seda kuriteoks, sest naine on selle ise provotseerinud oma käitumisega.

2004. aastal läbiviidud politseistatistika analüüsist nähtub, et ligikaudu 90% kõigist vägivallatsejatest on mehed. Selgub, et kui vaadelda perevägivalla struktuuri soolises lõikes, domineerib ülekaalukalt naist ründav mees (656 juhtumil 754-st).

Rääkides naiste langemisest ohvriks, tuleks andmete analüüsil lähtuda ka sellest, et koostatud statistika peegeldab eelkõige isikuid, kes on ohvriks langemisest teavitanud vastavaid organisatsioone. Arvestades asjaolu, et aasta-aastalt on lähisuhtevägivalla kuritegude arv kasvanud, on oluline, et kuritegude ennetamisel tegeldaks ka vägivallatsejatega ning otsitaks lahendusi vägivaldsele käitumisele.

Hüpotees, et naised on ohvrid ja mehed vägivallatsejad, leidis üldjuhul kinnitust nii statistilistest andmetest, uurimustest kui ka raportitest, kus esitati protsentuaalselt ohvrite sooline jaotus. Samas ilmnes, et vägivallaohvriteks langevad vähesel määral ka mehed.

Lähisuhtevägivalla ohvriks langemisel ei tohiks ennetuskava ette näha ainult teatud isikutele ennetustegevuse läbiviimist, näiteks ennetustegevus naistevastase vägivalla vastu. Ennetustegevus on efektiivne, kui see hõlmab erinevatele isikutele mõeldud ennetustegevust.

Lähisuhtevägivalla lapsohvritest, kes kogevad lähisuhtevägivalda noores eas, kas osaledes ise konfliktis või olles kõrvaltvaataja, puudub statistika ja ülevaade. Tulenevalt lähisuhte või lähisuhtevägivalla tagajärgede analüüsist võib jääda praeguses olukorras lähisuhtevägivalla all kannatavate Eesti laste heaolu tagamata. Samas tuleb tunnistada, et perekonnas, kus vägivald pannakse toime laste juuresolekul, on korrakaitseorganite poolt tagatud lapse heaolu kontroll, kuid taoline kontroll tagab lahenduse ainult lühikeseks perioodiks.

Ideaalis peaks lähisuhtevägivalla ennetustöö olema niivõrd viljakandev, et tagajärgi ei tekiks ja kui, siis minimaalselt. Praegu tegeldakse Eestis suuresti ainult tagajärgede likvideerimisega, st politseitegevusele suunatakse palju tähelepanu. Sisuliselt on praktikas politsei tagajärgede likvideerija, sest lähisuhtevägivallas sekkub politsei tavaliselt siis, kui vägivallaakt on juba aset leidnud.

Lähisuhtevägivalla menetlemisel esineb erinevaid probleeme, üheks neist võib olla kannatanu ise oma käitumisega. Olukorras, kus kannatanu pöördub kriminaalmenetluseks vajalike toimingute tegemiseks Politsei- ja Piirivalveametisse ning ta kuulatakse kannatanuna üle, esineb erinevaid raskuskohti. Praktikas on tihti, et kannatanu soovib mõne nädala pärast ülekuulamisele öeldud ütlusi tagasi võtta ning kriminaalmenetlust lõpetada.

Teise hüpoteesi kontrollimiseks analüüsiti Eesti ja rahvusvahelisi uurimusi ning statistikat. Eesti politseistatistikast lähtuvalt on vägivaldses peres enamasti vähemalt üks perekonnaliige töötu – kas abikaasast materiaalselt sõltuv ohver või alkoholilembene töötu vägivallatseja. Oluliseks vägivalla riskiteguriks osutus alkohol, mis võib viidata ka sellele, et kained vägivallatsejad satuvad politsei vaatevälja harvemini.

Praktikas pannakse lähisuhtevägivalla kuritegusid toime sageli alkoholijoobes nii meeste kui ka naiste poolt. Seega on lähisuhtevägivalla ennetamiseks oluline ka ennetada alkoholi tarvitamist.

Peale selle, et alkohol põhjustab inimestele erinevaid terviserikkeid, võib alkohol olla tuntud ka kui „barjääride lõhkuja“ ning alkoholi tarvitamine võib oluliselt mõjutada inimese taju ja arusaamisvõimet. Autor pidas vajalikuks hüpoteesi kontrollimiseks analüüsida ka vaesuse ja agressiooni mõju lähisuhtevägivalla mõjuteguritena, sest neil kolmel (alkohol, vaesus, agressioon) on kõige tihedam seos. Selgus, et alkohol võib põhjustada agressiooni ja sellest tulenevalt ka lähisuhtevägivalda, samuti võib alkoholi tarvitamine viia vaesuseni.

Hüpotees, et alkoholi tarvitamine on peamine sotsiaalne mõjutegur nii lähisuhtevägivallas kui ka üldises kuritegevuses, leidis seega kinnitust.

Kolmanda hüpoteesi kontrollimiseks vaadeldi Norra ja Prantsusmaa seadusandlust ning analüüsiti erinevaid uurimusi. Ilmnes, et Eesti seadusandlus on puudulik lähisuhtevägivalla sätestamisel.

Olukorras, kus kannatanu soovib kriminaalmenetluse ajal loobuda ütluste andmisest oma elukaaslase kohta, ei ole võimalik lõpetada kriminaalmenetlust, sest kuritegu on toime pandud ning tavaliselt on ka vägivallatseja tuvastatud. Samuti ilmnevad probleemid juba siis, kui menetleja jätab kannatanule selgitamata, mida toob kaasa kriminaalmenetluse alustamine. Menetleja peaks selgitama, et kannatanuks olemine toob õiguste kõrval ka kohustused. Suurimaks puuduseks on menetlejate vähene teadmine kriminaalmenetlusest. Probleemi aitaks lahendada spetsialiseerunud uurijate teenistuse loomine.

Samuti tuleb tähelepanu pöörata erinevate organisatsioonide vahelisele koostööle. Eestis tegeleb lähisuhtevägivalla kuritegude menetlemisega Politsei- ja Piirivalveamet, objektiivselt esinevate vigastuste fikseerimisega aga erinevad raviasutused ning näiteks ohvri majutusega tegelevad varjupaigad. Erinevate organisatsioonide koostööta oleks kriminaalmenetluse läbiviimine raskendatud ning ebaefektiivne. Näiteks kui raviasutused jätaksid teavitamata juhtumitest, kus ohvrile on tekitatud vigastused lähisuhtes või kui Politsei- ja Piirivalveamet ei teavitaks ohvrit varjupaigateenusest, oleks lähisuhtevägivalla ennetamine ja tõkestamine oluliselt limiteeritud.

Läbiviidud ekspert-intervjuust nähtub, et kriminaalmenetluse hõlbustamiseks tuleks karistusseadustikus teha muudatusi. Ekspert on seisukohal, et kui lisada karistusseadustiku vägivalla kuriteokoosseisude juurde raskendava asjaoluna teo toimepanemine lähisuhtes, oleks nii ohvrile kui ka vägivallatsejale tagatud arusaadavam menetlus.

Tulenevalt õigusselguse põhimõttest peab isikul olema võimalus ette näha õiguslikke tagajärgi, mida tema tegevus kaasa võib tuua – isikul peab olema õigusnormidele tuginedes

võimalik prognoosida avaliku võimu käitumist. Õigusnormid peavad olema piisavalt selged ja üheselt arusaadavad nii ametnikele kui ka isikutele.¹⁹³

Kolmas hüpotees leidis osaliselt kinnitust, st Eesti seadusandlus on puudulik lähisuhtevägivalla defineerimisel, kuid eraldi lähisuhtevägivalla seaduseks ei pruugi Eesti ühiskond veel valmis olla. Seega karistusseadustikku lähisuhtes teo toimepanemise lisamine võib olla heaks üleminekuks, mida on seadusandja ka 2013.aastal väljendanud.

Lähisuhtevägivald ei ole probleem, millega peaks tegelema ainult siis, kui kasvab statistiliselt lähisuhtevägivalla kuritegude arv. Tegemist on sõlmküsimisega, mille lahendamine hõlmab endas erinevate organisatsioonide koostööd. Koostöö on koostoimimine, arvestades teineteise huve ja eesmärke. Selge on see, et koostöö riiklike organisatsioonidega on mõnevõrra raskendatud, kuna vastavad asutused on oma tegevuste poolest limiteeritud.

Efektiivse ennetustöö eelduseks võib olla võimalike ohumärkide, millest võib välja areneda lähisuhtevägivald, teadvustamine ning kõrvaldamine. Ideaalset valemit lähisuhtevägivalla ennetamiseks ega tõkestamiseks ei ole, efektiivsus sõltub erinevate tegurite kokkulangemisest. Mida arenenum on ühiskond ning mida enam on erinevaid organisatsioone ning nendevahelist koostööd, seda efektiivsemaks kujuneb võitlus lähisuhtevägivalla vastu.

¹⁹³ A. Jõks, C. Ginter. Aasta 2009 õigusloomes – kärpekrokodill õiguste kallal. – Eesti Majanduse Teataja 2009. – Arvutivõrgus: <http://www.majanduseteataja.ee/artiklid.php>. 12.04.2014.

Intimate Partner Violence and its Sources of Social Tensions and the most Effective methods of Combating and Prevention

Resume

Present thesis „Intimate Partner Violence and its Sources of Social Tensions and the most Effective methods of Combating and Prevention“ disserts with violent behaviour in close relationships among women and men. The main aims of this thesis are: a) to give an overview of intimate partner violence as a crime; b) to show that intimate partner violence must be provided in Criminal Code; c) avoiding intimate partner crime through prevention and combating.

Intimate partner violence is a complex social issue, which includes acts of physical aggression, psychological abuse, forced intercourse and other forms of sexual coercion, also various controlling behaviours such as isolating a person from family and friends or restricting access to information and assistance. Without knowing what causes the problem, we can not talk about the solutions. Elimination of the root what causes violence in intimate relationships is probably still in the immensity of future.

Defining intimate partner violence using Estonian Supreme Court cases and Criminal Code is one way to show its definiton. Second way is to use Estonian and international studies. Defining intimate partner violence gives an overview for the victim and perpetrator. Without knowing the definition of intimate partner violence it is impossible to investigate intimate partner crimes.

There are three hypotheses in master's thesis: 1) Domestic violence victims are female and the perpetrators are male; 2) Alcohol abuse is a major social tension in the impact of domestic violence; 3) The Estonian legislation must provide intimate partner violence as a separate offense.

Conducted expert-interview showed that the percentage of domestic violence victims fall into 90% of women and 10% of men. However, when given an overview of the mental violence perpetrated against the victims, the victims of a percentage fall of 50% in women and 50% of men. The tendency is that the mental violence against men causes physical violence against women. There are many reasons why men are more modest about informing the subject of acts of violence. For example, men do not realize that violence against them is defined as a

criminal offense and can be punished. In practice, there are often cases where a man admits that he has used physical violence against women, but it does not have to be a crime because woman is provoked by their behavior.

Violence as a crime is committed if there is a victim, who suffers or has injuries. In intimate partner violence a victim can be man, woman or child. As it is known 90% of all victims are women. Estonian statistics doesn't give an overview of child victims. The most severe consequence of domestic violence is death. Year by year there is increasing number homicides which are committed in close relationships.

Ideally, domestic violence should be so effective that the consequences would not occur, and if violence occurs it should be minimal. In Estonia it is largely dealt with only liquidation of the consequences, law enforcement intervenes in domestic violence usually when violence has already occurred.

For second hypothesis Estonian and international studies and statistics are analyzed. The statistics are based on police data of violent families where there is usually at least one unemployed member of the family - the husband financially depends on the victim. Proved to be an important risk factor for violence is alcohol, which can also refer to the fact that the police usually finds drunk batterers.

In practice both, women and men, are drunk while committing intimate partner violence. Thus, it is important for the prevention of intimate partner violence also prevent the use of alcohol.

Alcohol as one of the social tensions of intimate partner violence that causes different issues of dealing with the problem. Alcohol has an impact on person's mental and physical health, it is known that drinking alcohol can cause intimate partner violence and aggression. Preventing intimate partner violence without preventing alcohol consumption will not help to deal with the issue. Only preventing them together can.

Also seeing violence in childhood can cause intimate partner violence, child learns to solve problems by violence, it is a learned behaviour. Therefore it can be told that violence causes violence. Preventing intimate partner violence is the solution, not only dealing with the consequences.

The third hypothesis was partially confirmed as the Estonian legislation is deficient in defining domestic violence, but in a separate statute of Estonian society may not yet be ready.

Conducted ekspert-interview indicates that criminal proceedings would facilitate the amendments to the Penal Code. The expert believes that, if added to the Penal Code, violent criminal offenses to act as an aggravating circumstance to perpetrate intimate relationships for both the victim and the perpetrator would be guaranteed a clearer procedure.

Based on the principle of legal clarity, a person must be able to predict the legal consequences of what he or she can bring to the activity - the person must be able to predict on the basis of the laws and regulations of public authorities' behavior. Legislation must be sufficiently clear and unambiguous as to officials and people.

Intimate partner violence is not a problem that should be solved only if there are increasing number of domestic violence acts. Preventing domestic violence is a key challenge which involves the collaborations of various organisations. Cooperation is interaction, considering each other's interests and goals.

For effective prevention it is important to discern any signs of danger, which may develop domestic violence and eliminate those. However, there is no perfect formula for domestic violence prevention and deterrence, because it depends on different factors. But it is known that the more developed the society is and the more variety of organisations and cooperation between them, it would be more efficient for fighting against domestic violence.

05.05.2014

Kasutatud kirjandus

1. 2004. aasta ohvriuuring Eestis: põhitulemused ja järeldused. Tartu Ülikooli Õigusinstituut. EV Justiitsministeerium. EV Siseministeerium, 2005. – Arvutivõrgus:
<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=48434/2004.+aasta+Ohvri+uuring+Eestis+-+p%F5hitulemused+ja+j%E4reldused+.+Tartu+%DClikooli+%D5igusinstituut%2C+Justiitsministeerium%2C+Siseministeerium+%282004%29.pdf>. 11.02.2014.
2. Adams, A.E. jt. Does Job Stability Mediate the Relationship Between Intimate Partner Violence and Mental Health Among Low-Income Women? – American Journal of Orthopsychiatry, 2013, vol 83, no 4.
3. Allaste, A.-A., Võõbus, V. Vägivald lähisuhtes: selle põhjused ja võimalikud lahendused. – Arvutivõrgus:
http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/allaste_vagivald_lahisuhtes_biin_retsensioon_1_.pdf. 10.02.2014.
4. Angelo, A.P., Giardino, E.R. Child Abuse & Neglect: Physical Abuse. – Arvutivõrgus: <http://emedicine.medscape.com/article/915664-overview>. 02.01.2014.
5. Avakame, E.F. How Different Is Violence In The Home? An Examination Of Some Correlates Of Stranger and Intimate Homicide. – Criminology, 1998, vol 36, no 3.
6. Bachmann, T., Maruste, R. Psühholoogia alused. Tallinn, 2003.
7. Campbell, J.C. Health consequences of intimate partner violence. Lancet, 2002.
8. Carlson, B.E. jt. Intimate partner abuse and mental health: The role of social support and other protective factors. - Violence Against Women, 2002, vol 8.

9. Connor, D.F. Aggression and Antisocial Behavior in Children and Adolescents. New York, 2002.
10. Craven, D. Sex differences in violent victimization, 1994 (Bureau of Justice Statistics Special Report No. NCJ-164508). Washington D.C.; U.S. Department of Justice, 1997.
11. Deftula, D.P., Cohen, R. Aggressive, rejected, and delinquent children and adolescents: a comparison of their friendship. – Aggression and Violent Behavior, 2004, vol 9.
12. Dobash, R.P. Separate and intersecting realities: A comparison of men's and women's accounts of violence against women. – Violence Against Women, 1998, vol 4.
13. Domestic Violence Against Women. Report. – Arvutivõrgus: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_344_en.pdf. 09.01.2014.
14. Dutton, D.G. Trauma symptoms and PTSD-Like profiles in perpetrators of intimate abuse. – Journal of Traumatic Stress, 1995, vol 8.
15. Euroopa Nõukogu soovitus seletuskiri liikmesriikidele REC (2002) 5 „Naiste kaitsmise kohta vägivalda eest“. – Arvutivõrgus: <http://www.sm.ee/tegevus/sooline-vordoiguslikkus/lahisuhtevagivald/euroopa-noukogu-ministrite-komitee-soovitus-liikmesriikidele-rec20025-naiste-kaitsmise-kohta-vagivalda-eest-seletuskiri.html>. 12.03.2014.
16. Everstine, D.S., Everstine, L. The Trauma Response: Treatment for Emotional Injury. – American Journal of Clinical Hypnosis, 1994, vol 37.
17. Fall, K.A. Domestic Violence Perpetrators: Intervention and Prevention. Violence. Psychological Correlates, Concepts and Intervention Strategies. Nova Science Publishers Inc, 2001.

18. Felson, R., Paré, P.-P. The Reporting of Domestic Violence and Sexual Assault by Nonstrangers to the police. The Pennsylvania State University, 2005.
19. Gottfredson, M.R., Hirschi, T. A General Theory of Crime. – Stanford University Press, 1990.
20. Gruenewald, P.J. jt. Ecological models of alcohol outlets and violent assaults: crime potentials and geospatial analysis. – Prevention Research Center, 1995.
21. Gustafsson, H.C. jt. Intimate Partner Violence and Children's Memory. – Journal of Family Psychology, 2013, vol 27, no 6.
22. Gutton, D. Rethinking domestic violence. Toronto: UBC Press, 2006.
23. Hattery, A. Intimate Partner Violence. Rowman & Littlefield, 2009.
24. Hein, S. Letters from the Unloved. London, 2006.
25. Herman, J.L. Trauma and Recovery. Harper Collins, 1992.
26. Intimate partner violence. World Health Organization. – Arvutivõrgus: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/factsheets/en/ipvfacts.pdf. 17.02.2014.
27. Jewkes, R. Intimate Partner Violence: causes and prevention. Violence Against Women. – Lancet, 2002, vol 359.
28. Jõks, A., Ginter, C. Aasta 2009 õigusloomes – kärpekrokodill õiguste kallal. – Eesti Majanduse Teataja, 2009. – Arvutivõrgus: <http://www.majanduseteataja.ee/artiklid.php>. 12.04.2014.
29. Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri. – Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=58740/Karistusseadustiku>

+ja+sellega+seonduvalt+teiste+seaduste+muutmise+seaduse+seletuskiri.pdf.
17.02.2014.

30. Kase, H. Lähisuhtevägivald. Tallinn, 2004.
31. Kase, H., Pettai, I. Naisteartsile naistevastsest vägivallast. – Arvutivõrgus: <http://oef.org.ee/fileadmin/media/valjaanded/v2ljaanded/Ksiraamat%20naistearstil%202006.pdf>. 08.01.2014.
32. Kase, H., Pettai, I. Perevägivald Lääne-Eestis 2004-2005. Politseistatistika analüüs, 2005.
33. Kase, H., Pettai, I. Sünnitaja käitumine ja koduvägivald Eestis. – Arvutivõrgus: http://www.ammaemand.org.ee/m_files/b80f487098a8654d7a2345a675cde229.pdf. 09.01.2014.
34. Kimmel, M.S. Gender Symmetry in Domestic Violence. A Substantive and Methodological Research Review. – Violence Against Women, 2002, vol 8.
35. Kogu Eesti kuritegevuse koondaruanne. 2010-2013. aasta andmed, seisuga 02.01.2014. – Arvutivõrgus: <http://www.politsei.ee/dotAsset/310307.pdf>. 14.03.2014.
36. Krug, E.G., Dahlberg, L.L., Mercy, J.A. World report on violence and health. Geneva, 2002.
37. Kuritegevus Eestis 2008. Kriminaalpolitiika uuringud. Justiitsministeerium. Tallinn, 2009.
38. Kuritegevus Eestis 2012. Kriminaalpolitiika uuringud. Justiitsministeerium. Tallinn, 2013.
39. Kuriteoennetus. – Arvutivõrgus: <http://www.kuriteoennetus.ee/40353>. 10.03.2014

40. Linno, M., Soo, K., Strömpl, J. Perevågivalla levikut soodustavad riskid ja perevågivalla ulatus praktikute hinnangutes. Uurimisaruanne. Tallinn, 2011.
41. Loue, S. Intimate Partner Violence: Societal, Medical, Legal and Individual Responses. Kluwer Academic Publishers, 2001.
42. Lutt, K. Eesti perevågivalla vastane poliitika: struktuuri vastavus vajadustele. Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikool, 2007.
43. Lähenemiskeelu kasutamine kriminaalmenetluses (2009). Justiitsministeerium. – Arvutivõrgus:
<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=52532/L%E4henemiskeelu+kasutamine+kriminaalmenetluses.pdf>. 10.02.2014.
44. Lähenemiskeelu regulatsioon ja perevågivalla statistika. Lühiauuring. Riigikogu Kantselei Õigus- ja Analüüsiosakond. 11.11.2009 nr 15-3/278. – Arvutivõrgus: www.riigikogu.ee/doc.php?55617. 10.02.2014.
45. Lähisuhtevågivald. – Arvutivõrgus:
<http://www.sm.ee/sinule/perele/lahisuhtevagivald.html>. 10.02.2014.
46. Lähisuhtevågivalla teabeleht. – Arvutivõrgus:
<https://www.politsei.ee/dotAsset/252749.pdf>. 05.02.2014.
47. Lühidalt kohtust. – Arvutivõrgus:
http://www.echr.coe.int/Documents/Court_in_brief_EST.pdf. 11.03.2014.
48. McFarlane, J., Campbell, J., Watson, K. Intimate partner stalking and femicide: urgent implications for women's safety. – Am J Public Health (in press).
49. Mechanic, M.B. jt. Impact of severe stalking experienced by acutely battered women: an examination of violence, psychological symptoms and strategic responding. – Violence Victim, 2000, vol 15.

50. Moffitt, T.E. jt. Partner Abuse and General Crime: How Are They the Same? How Are They Different? – Criminology, 2000, vol 38, no 1.
51. Muutmise jõud. Käsiraamat lähisuhtevägivalda kogenud naistele mõeldud tugigruppide ja eneseabigruppide läbiviimisest. Budapest, 2008.
52. Naistevastase vägivalda vastu võitlemise ELi poliitiline raamistik. – Arvutivõrgus: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20110404+ITEM-017+DOC+XML+V0//ET&language=et&query=INTERV&detail=1-150-000>. 09.01.2014.
53. Norra Finantsmehhanismi 2009-2014 programmist „Kodune ja sooline vägivald“ rahastatud avatud taotlusvooru tingimused ja toetuse kasutamise kord. Sotsiaalministeerium, 2013.
54. Ohvriabi ja lepitusteenus. – Arvutivõrgus: <http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/ohvriabi-ja-lepituskeskus>. 10.02.2014.
55. Ohvriabi. PPA. – Arvutivõrgus: <https://www.ee/et/nouanded/ohvriabi/>. 13.12.2013.
56. Paarisuhtevägivalda raport. – Arvutivõrgus: http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/Paari_suhtevagivallaraport_loplik.pdf. 10.02.2014.
57. Pagelow, M.D. Family violence. New York: Praeger, 1984.
58. Palin-Davies, S. Male Victims of female-perpetrates Domestic Violence. University of East Anglia, 2006.
59. Parke, R.D., Slaby, R.G. The Development of Aggression. – Handbook of Child Psychology. Socialization, personality, and Social Development. New York, 1983, vol 4.

60. Perevägivalla vastu: ennetamise ja karistamisega. – Arvutivõrgus:
<http://www.just.ee/44475>. 10.03.2014.
61. Perevägivallatseja retsidiivsus. Kriminaalpoliitika analüüs, nr 8/2012. – Arvutivõrgus:
<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=57654/Perev%E4givallats+ejate+retsidiivsus.pdf>. 10.02.2014.
62. Perttu, S., Kaselitz, V. Kuidas aidata perekonda, milles esineb vägivalda – juhiseid tervishoiutöötajatele. – Arvutivõrgus:
<http://www.naistetugi.ee/Guidebooklayout.pdf>. 09.01.2014.
63. Pettai, I., Proos, I. Vägivald ja naiste tervis. Tallinn, 2003.
64. Rhodes, K.V. “I Didn’t Want To Put Them Through That”: The Influence Of Children on Victim Decision-making in Intimate Partner Violence Cases. – Journal of family Violence, 2010, vol 25.
65. Rosenberg, M.L. Violence in America: A Public Health Approach. Oxford University Press, 1991.
66. Salla, J. jt. Kuritegevus Eestis 2013. Kriminaalpoliitika uuringud. Tallinn, 2014. – Arvutivõrgus:
http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=59594/KuritegevusEestis_2013.pdf. 10.04.2014.
67. Salla, J. jt. Kuriteoohvrite uuring 2009. – Arvutivõrgus:
<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=52743/Kuriteoohvrite+uuring+2009.pdf>. 10.01.2014.
68. Salla, J., Surva, L. Perevägivalla juhtumite menetluspraktika:2010. Tallinn, 2011. – Arvutivõrgus:
<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=56017/Perev%E4givalla+menetluspraktika+anal%FC%FCs++Justiitsministeerium+2011+avalik.pdf>. 14.03.2014.

69. Soo, K., Laas, A. Vägivalla mõju naistele. Naistevastane vägivald paarisuhtes ja töökohal. Tartu 2009.
70. Soo, K. Paarisuhtevägivald Eestis – Levik ja tagajärjed. – Arvutivõrgus: http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/Paari_suhtevagivallaraport_loplik.pdf. 11.03.2014.
71. Soo, K., Soo, I. Teismeliste väärkohtlemine Eestis: Riskitegurid ja Tagajärjed. Tartu, 2002.
72. Soo, K., Reitelmann, E., Laan, T. Sooline Vägivald ja perevägivald. Käsiraamat põhikooli õpetajale. – Arvutivõrgus: http://www.enu.ee/lisa/501_Kasiraamat_.pdf. 12.03.2014.
73. Stark, E., Flitcraft, A., Frazier, W. Medicine and Patriarchal Violence: The Social Construction of an private event. – International Journal of Health Services, 1979, vol 9.
74. Straus, M.A. Injury and frequency of assault and the “representative sample fallacy” in measuring wife beating and child abuse. – Physical Violence in American Families. Transaction Publishers, New Brunswick, 1990.
75. Straus, M.A. Physical Violence in American Families. The National Family Violence Surveys. New Brunswick, 1992.
76. Straus, M.A., Gelles, R.J., Steinmetz, S.K. Behind closed doors: violence in the American family. New York: Anchor Press, 1980.
77. Tsai, A.C. Intimate Partner Violence and Population Mental Health: Why Poverty and Gender Inequities Matter. – PLOS Medicine, 2013, vol 10, issue 5.
78. Tjaden, P., Thoennes, N. Prevalence and consequences of male-to-female and female-to-male intimate partner violence as measured by the National Violence Against Women Survey. – Violence Against Women, 2000, vol 6.

79. Tjaden, P., Thoennes, N. Extent, nature, and consequences of intimate partner violence: Findings from the National Violence against Women Survey. - Washington, DC: U.S. National Institute of Justice, 2000.
80. Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010-2014. – Arvutivõrgus: https://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/arengukavad/justiitsministeerium/Vgivalla_vhendamise_arengukava_aastateks_2010_2014.pdf. 01.12.2013.
81. Weiner, I.B., Tennen, H.A., Suls, J.M. Handbook of Psychology, Personality and Social Psychology. John Wiley & Sons. Hoboken, New Jersey, 2012.
82. Wingood, G.M., DiClemente, R.J. The Effects of an Abusive Partner on the Condom Use and Sexual Negotiation Practices of African-American Women. – American Journal of Public Health, 1997, vol 87, no 6.
83. Women Against Violence Europe. Away from Violence. – Arvutivõrgus: http://www.wave-network.org/sites/wave.local/files/manual_estonian_0.pdf. 12.02.2014.
84. World Health Organisation. Health topics. – Arvutivõrgus: <http://www.who.int/topics/violence/en/>. 07.01.2013.

Kasutatud normatiivmaterjal

85. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 27.04.2011, 2.
86. Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon. Istanbul, 11V.2011. – Arvutivõrgus: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention/Convention%20210%20Estonian.pdf>. 10.02.2014.
87. Euroopa Parlamendi 13. märtsi 2012. aasta resolutsioon soolise võrdõiguslikkuse kohta Euroopa Liidus aastal 2011 (2011/2244(INI)). – Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:251E:0001:0011:ET:PDF>. 13.03.2014.
88. Euroopa Parlamendi 5. aprilli 2011. aasta resolutsioon naistevastase vägivalla vastu võitlemise ELi uue poliitilise raamistiku prioriteetide ja põhijoonte kohta ((2010/2209(INI))). – Arvutivõrgus: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0127+0+DOC+XML+V0//ET>. 10.03.2014.
89. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. oktoobri 2012. aasta direktiiv 2012/29/EL. – Arvutivõrgus: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0057:0073:ET:PDF>. 10.03.2014.
90. Karistusseadustik. – RT I, 26.02.2014, 5.
91. Kriminaalmenetluse seadustik. - RT I, 26.02.2014, 8.
92. Lapse õiguste konventsioon. - RT II 1996, 16, 56.
93. Ohvriabi seadus. – RT I, 13.12.2013, 19.

94. Perekonnaseadus. – RT I, 27.06.2012, 12.

95. Soovitused komisjonile naistevastase vägivalla vastase võitluse kohta (2013/2004(INL)). – Arvutivõrgus:
http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/femm/pr/1008/1008239/1008239et.pdf. 17.02.2014.

96. ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon. – Arvutivõrgus:
<http://www.vm.ee/?q=node/12958>. 17.02.2014.

97. Võlaõigusseadus. – RT I, 29.11.2013, 4.

Kasutatud kohtulahendid

98. Euroopa Inimõiguste Kohtu lahend. *Case No. 57693/10, 24 april 2012.*

99. Euroopa Inimõiguste Kohtu lahend. *Case No. 33234/07, 26 March 2013.*

100. Euroopa Inimõiguste Kohtu lahend. *Case No. 3564/11, 28 May 2013.*

101. Tartu Maakohtu otsus nr 1-13-3773.

102. RKKKo 3-1-1-12-06. – RT III 2006, 14, 127.

103. RKKKo 3-1-1-28-07. – RT III 2007, 29, 241.

104. RKKKo 3-1-1-19-10.

105. RKKKo 3-1-1-48-11.

106. RKKKo 3-1-1-59-11.

107. RKKKo 3-1-1-50-13.

Kasutatud muu materjal

108. Paarisuhte kogemusega 15-74-aastaste kokkupuude paarisuhte füüsilise vägivallaga alates 15. Eluaastast soo ja vägivalla liigi järgi, 2008/2009. – Arvutivõrgus: http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=JST81&ti=PAARISUHTE+KOGEMUSEGA+15%2D74%2DAASTASTE+KOKKUPUUDE+PAARISUHTE+F%DC%DCSILISE+V%C4GIVALLAGA+ALATES+15%2E++ELUAASTAST+SOO+JA+V%C4GIVALLA+LIIGI+J%C4RGI%2C+2008%2F2009&path=../Database/Sotsiaalelu/17Eigus_ja_turvalisus/035Paarisuhte_vagivald/032Fuusiline_vagivald/&lang=2. 16.03.2014.
109. Seletuskiri „Kriminaalmenetluse seadustiku § 199 täiendamise seadus” eelnõu juurde. – Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emspain&page=pub_file&file_id=2d6a70ba-23e2-4997-94a9-7e3f1f2113c4&. 14.03.2014.
110. Väli, M. Riigikogu Kantselei õigus- ja analüüsiosakond teemal perevägivald nr 9/19.03.2012. Tallinn, 2012.

Lisad

Lisa 1. Ekspert-intervjuu Lõuna Ringkonnaprokuratuuri ringkonnaprokurör Raul Heidoga (tööstaaž 19 aastat)

1. Kui kaua olete tegelenud lähisuhtevägivalla menetlemisega?

Kui lähisuhtevägivalla alla läheb ka lastevastane vägivald, siis olen tegelenud lähisuhtevägivalla menetlemisega 19 aastat.

2. Mida peate lähisuhtevägivalla kuritegude menetlemisel peamiseks raskuskohtadeks?

Põhiline raskuskese on Politsei- ja Piirivalveametis spetsialiseerumise puudumine, arvestades seda, et Politsei- ja Piirivalveameti uurijad teostavad menetlustoiminguid iseseisvalt, juhul muidugi, kui pole vaja kohtu või prokuratuuri luba, on tarvilik, et lähisuhtevägivalda menetleksid sellele spetsialiseerunud uurijad. Hetkel puuduvad Politsei- ja Piirivalveametis uurijad, kes oleksid spetsialiseerunud lähisuhtevägivalla menetlemisele.

Raskuskeseks võib olla ka kannatanu ise oma käitumisega, arvestades ressursse, mis on mõeldud lähisuhtevägivalla menetlemiseks, siis on mõtet tegeleda ainult selliste juhtumitega, kus ohver läheb kaasa kriminaalmenetlusega. Selleks, et ta läheks kaasa kriminaalmenetlusega, siis peab olema tal kogu informatsioon, mis puudutab kriminaalmenetluse läbiviimist. Informatsioon on tal selge, kui on olemas spetsialiseerunud menetlejad, nii Politsei- ja Piirivalveametis, samuti prokuratuuris. Samuti teadlikkus ka kohtusüsteemis ja kohtunike seas, st algusest lõpuni tegelevad isikuga asjatundjad, kes on spetsialiseerunud lähisuhtevägivallale.

3. Millise institutsiooni raames peaks tegutsema lähisuhtevägivalla uurimise osakond?

Taoline uurimisosakond peaks eksisteerima Politsei- ja Piirivalveametis, sarnane nagu on loodud Lõuna prefektuuris lastekaitsetalitus, kus uurijad on spetsialiseerunud lahendamaks kuritegusid, kus ohvriteks on alla 18-aastaseks isikud. Taolise teenistuse loomine on hõlbustanud kriminaalmenetluse kulgu ning muutnud menetluse efektiivsemaks. Teenistuses

töötavad uurijad, kes on saanud vastavasisulise väljaõppe menetlemaks alaealiste vastu toime pandud kuritegusid.

Iseenesest ei ole vajalik luua eraldi üksust menetlemaks lähisuhtevägivalla kuritegusid, esialgu piisaks ka sellest, kui oleksid uurijad, kes tegeleksid ainult lähisuhtes toimepandud kuritegude menetlemisega. Taoline spetsialiseerumine aitaks hõlbustada ohvrite turvatunnet ja teadlikkust kriminaalmenetluse läbiviimiseks. Näiteks prokuratuuris on tööjaotuslikult jagatud prokuröride vahel kuritegude menetlemine, on teatud prokurörid, kes tegelevad lähisuhtevägivallaga ning prokurörid, kes tegelevad näiteks narkokuritegudega.

4. Millise kvalifikatsiooniga peaksid need inimesed olema? (juristid?; psühholoogid?)

Mina leian, et haridustase ei määra inimeste oskusi kriminaalmenetluse läbiviimiseks, siinkohal pean silmas kõrgharidust, kesk-eriharidust või rakenduslik kõrgharidust. Minu hinnangul sõltub kõik inimesest endast, kui inimene on huvitatud kriminaalmenetluse tulemuslikkuse saavutamisest ning mõistab lähisuhtevägivalla põhjust, siis mina ei ole täheldanud seda, et rakendusliku kõrgharidusega inimesed oleksid kehvemad menetlejad. Ma usun, et sotsiaalse taustaga uurija võib olla täpselt sama edukas kui juriidilise haridusega uurija. Siinkohal tuleb öelda muidugi seda, et juriidilise taustaga uurija võib olla edukam seaduslike tõendite kogumisel ja vormistamisel, samas võib sotsiaalse taustaga inimene olla abistavam ohvrite suhtes.

5. Mis teeb lähisuhtevägivalla menetlemise raskeks?

Lähisuhtevägivalla menetlemise teeb raskeks kannatanu, kes oma käitumisega võib mõjutada lähisuhtevägivalla menetlemise kulgu, nt kohtueelses menetluses keeldub ütluste andmisest oma elukaaslase suhtes. Sellel on loomulikult erinevad sotsiaalsed põhjused, miks ta ei taha sellest ringist välja tulla.

Raskeks teeb menetlemise ka see, et varasematel aastatel abiandvad organisatsioonid ei saanud aru erisustest, mis on kriminaalmenetluse läbiviimisel. Läbi meedia ilmusid ründavad artiklid õiguskaitseasutuste kui ka kohtu vastu, nt et Politsei- ja Piirivalveamet ei aita, prokuröride otsustused on nõrgad ja kohtuotsused ei täida oma eesmärki. Meedias väljendati abi puudumist lähisuhtevägivalla lahendamiseks. Viimastel aegadel on see probleem ära

langenud, sellepärast et organisatsioonid saavad aru, et kui rääkida võrgustikust ja koostööst, siis õiguskaitseasutusteta ei ole võimalik tõhusat koostööd teha. Samuti ei saa koostööst rääkida olukorras, kus rünnatakse oma koostööpartnerit.

6. Kas lähisuhtevägivalla puhul võib täheldada retsidiivsust?

Kindlasti, sellepärast et lähisuhtevägivalla puhul on praktikas näha, kuidas sama ohver on olnud ka varasemas kriminaalasjas ohver ning vägivallatsejaks on samuti elukaaslane. See näitab seda, et mingil põhjusel jätkub isikutel suhe, seal on ka omaette põhjuseid, miks ohvri ja vägivallatseja vaheline suhe jätkub, näiteks majanduslikud, kus sõltutakse teineteisest. Praktikas tuleb tihti ette, vägivallatseja, kes on vabanenud vanglast, jätkab oma kriminaalset tegevust ning tihtipeale muutuvad vägivallatsejad ohvrite suhtes julmemateks.

7. Kes on peamised lähisuhtevägivalla ohvrid?

Peamisteks lähisuhtevägivalla ohvriteks on naised, kuskil 90% juhtudest langevad naised vägivallaohvriteks, vägivallatsejateks on mehed. Kui rääkida lähisuhtevägivalla ohvritest, siis ei saa mööda vaadata asjaolust, et lähisuhtevägivald võib esineda nii füüsiliselt, vaimselt ja seksuaalselt. Kui rääkida näiteks füüsilisest vägivallast, siis võib öelda, et ohvrid jagunevad protsentuaalselt 90% naisteks ja 10% meesteks. Samas kui anda ülevaade lähisuhtes toime pandud vaimse vägivalla ohvritele, siis jagunevad ohvrid protsentuaalselt 50% naisteks ja 50% meesteks. Tendents on selline, et vaimne vägivald meeste suhtes põhjustab füüsilise vägivalla naiste suhtes, füüsiline vägivald on kriminaalkorras karistatav. Vaimne vägivald võib jääda aga kriminaalkorras karistamata, sest kriminaalmenetluse kohtueelses menetluses on tõendite kogumine raskendatud, arvestades seda, et füüsilisest vägivallast jääb ohvrile nähtav vigastus, mida on hõlpsam fikseerida.

8. Millised isikuomadused kirjeldavad lähisuhtevägivalla ohvreid?

Oma praktika käigus ei oska ma välja tuua, milline on konkreetset tüüpiline lähisuhtevägivalla ohver, näiteks mis vanuses ta on, mis tööd ta teeb. Ohvri isikuomaduste väljatoomine on raske, sest lähisuhtevägivald esineb erinevate sotsiaalste kihtide vahel. Samas võib öelda, et paljude ohvrite puhul võib tegemist olla madala enesehinnanguga, aga näiteks paljud ei taha väljuda lähisuhtevägivallast majanduslikel põhjustel. Näiteks inimesed ei taha, et nende materiaalsed võimalused läheksid kehvemaks, nad ei soovi kaotada kortereid,

autosid. Võib öelda, et mõned ohvrid soovivad, et ennem olgu perioodiline vägivald kui vaesus.

9. Kas aastatega on toimunud muudatusi ohvrite soolises proportsioonis?

Hetkel ei saa täheldada, et midagi oleks muutunud soolises proportsioonis. Lähisuhtevägivald kui ühiskonnas laialt levinud probleem on viimastel aastatel muutunud aktuaalsemaks. Probleemist räägitakse ja probleemile püütakse lahendusi leida, tugevdatakse erinevate organisatsioonide koostööd ning ohvrile pakutakse paremaid lahendusi.

10. Millised on peamised lähisuhtevägivalla sotsiaalsed pingeallikad?

Üheks peamiseks pingeallikaks on töö kaotus, sellest tulenevalt majanduslik pool. Eelmisel nädalal vestlesin Tartu linna taksojuhiga, kes väitis, et Tartus on taksoautosid 800. Tulenevalt majanduslikust olukorrast on paljud inimesed kaotanud töö ning sellest tulenevalt ei jõuta maksta autoliisinguid, samuti tasu, mida makstakse linnale taksokoha eest. Teiselt poolt linn ei sea piiranguid taksodele, vaid taksokohti toodetakse juurde. Sellepärast on inimeste peresuhted niivõrd sassis ja see on tinginud ka lähisuhtevägivalla perekondades. Taolise ilmingu on põhjustanud ka see, et tööd tehakse öösiti ning nädalavahetustel, kus kliente on rohkem.

Üheks peamiseks pingeallikaks on kindlasti ka alkoholi tarvitamine nii ohvri kui ka vägivallatseja poolt. Praktikas pannakse suurem osa lähisuhtevägivalla kuritegudest toime alkoholijoobes, kus inimene ei kontrolli oma käitumist või piirid aktsepteeritud käitumise osas on hägustunud.

11. Kas lähisuhtevägivalda kui ühiskonnas laialt levinud probleemi peaks eraldi karistusseadustikus kvalifitseerima?

Eraldi seadust lähisuhtevägivalla jaoks ma vajalikuks ei pea. Leian, et karistusseadustikus peaks kvalifitseerima lähisuhtevägivalda eraldi raskendava asjaoluna kriminaalkuritegudes, näiteks kui tapmine on toime pandud lähisuhtes, siis peaks see olema raskendav asjaolu. Siinkohal tekitab muidugi küsimusi olukord, kus tapmine pannakse toime juhul, kui ohver on selle käitumise ise kaasa toonud, nt provotseeritud tapmine. Süüteo koosseisu kandvaks mõtteks on lähtekoht, et tagajärje (surma) kutsub oma õigusvastase käitumisega esile

kannatanu, tapmine on reaktsioon varasemale kehalisele (vägivald) või vaimsele (solvamine) haavamisele. Seega ei välista KarS § 115 kohaldamist ka asjaolu, kui isiku liikumapanevaks jõuks oli nt kättemaksumotiiv, mida võivad täiendada (kuid ei pea täiendama) meeleheide, enda väljapääsmatu olukorra tunnetamine vms.

12. Kas lähisuhtevägivalla osakaal kriminaalasjades on aastatega muutunud?

Kuni 2004.a reguleeris kuritegude kohtueelset menetlust kriminaalmenetluse koodeks, mille § 391 lg 1 järgi kuulus KarS § 121 järgi kvalifitseeruv kehalise väärkohtlemise kuritegu erasüüdistusmenetluse alla. Kriminaalmenetluse seadustiku jõustumisega on kriminaalasjade osakaal aastatega muutunud, lähisuhtes toime pandud kuritegude arv on kasvanud ning ohvrid on muutunud teadlikumaks oma õigustest. Erasüüdistus sisuliselt nullistas kriminaalasjade läbiviimise, sest tõendamiskoormis langes kannatanule, mis iseenesest tekitas olukorra, kus kannatanu jõudis enne kohtusse minekut ümber mõelda või ei soovinud enda jaoks läbielatud veel raskemaks teha.

13. Millised oleksid kõige efektiivsemad võimalused lähisuhtevägivalla ohvrite abistamiseks?

Kõige tähtsamaks peaksin võrgustiku loomist erinevate organisatsioonide vahel, eraldi võetuna meil on olemas ohvriabi ning kui lisada juurde veel laste teema, siis on olemas ka lastekaitsetöötajad. Samas tuleb rõhutada, et materiaalsete ressursside taha ei tohiks ohvri abistamine jääda. Samuti on olemas varjupaigad, kuigi nad tegutsevad MTÜ-vormis, pakuvad nad kannatanule igakülgset abi, varjupaigad on praegu küll mõeldud naistele, kes on lähisuhtevägivalla ohvrid. Meestel, kes langenud vägivallaohvriteks lähisuhtes, puudub hetkel Eestis võimalus pöörduda varjupaika. Hiljuti tegelesin juhtumiga, kus lähisuhtevägivalla ohvriks langenud mees taheti saata linnavalitsuse poolt Tartu Kodutute Varjupaika. Leian, et kodutute varjupaigas puudub hetkel võimalus tagada lähisuhtevägivalla all kannatavale mehele igakülge abi.

14. Millised võiksid olla või peaksid olema mõjutusvahendid lähisuhtevägivallatsete suhtes?

2014. aastal alustatud Tartu Ülikooli projekt „Rehabilitatsiooniprogramm pere- või paarisuhtevägivallas süüdimõistetud meestele“ on oma olemuselt üks võimalikest

mõjutusvahenditest vägivallatsejale. Antud programmi miinuseks võib pidada seda, et programm on meestele vabatahtlik. Mingil määral peaks olema vabatahtlik pool sunduslik, st võib-olla peaks kriminaalmenetluses olema nõ boonuste süsteem, kus programmi läbinu positiivsete tulemuste osas saab karistuse osas mingeid boonuseid, sest sisuliselt on inimene nõus andma endast kõik, et lähisuhtevägivalda vähendada ja samas ka tunnistab, et ta on vägivallatseja ja otsib abi.

Taoline boonussüsteem sõltuks muidugi konkreetsest juhtumist, kuid selge on see, et korduv lähisuhtevägivald lõpeb tavaliselt reaalse vangistusega. Boonussüsteem võiks rakendada isikutele, kes on nõ vahele jäänud, kas esimest või teist korda. Leian, et rahaline karistus lähisuhtevägivallatsejale ei ole lahendus, sest üldjuhul elavad inimesed samas leibkonnas edasi ning rahalise karistuse mõistmisel puudub kriminaalhooldusametnikel kontroll isikute üle.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Maarja-Liisa Sari

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Lähisuhtevägivald, selle peamised sotsiaalsed mõjutegurid ning tõkestamise ja ennetamise olulisemad meetmed,

mille juhendaja on Silvia Kaugia

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 05.05.2014